

Ф. Ш. Оразбаева, Ж. Т. Дәулетбекова, Р. С. Рахметова, А. Қ. Рауандина, Б. Қ. Мукеева

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ

БӘЙШЕШЕК

ОҚУЛЫҚ

7-сынып

Рекомендовано
Министерством образования и науки
Республики Казахстан

2-бөлім

Көкжиек-Горизонт
2017

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 81.2 Қаз-922
Қ17

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ ҰСЫНҒАН

Авт.: Ф. Ш. Оразбаева, Ж. Т. Дәулетбекова, Р. С. Рахметова, А. Қ. Рауандина,
Б. Қ. Мукеева

Ғылыми кеңесшілер:

Өмірзақ Айтбаев — филология ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі,
Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының президенті

Әділ Құрманжанұлы Ахметов — филология ғылымдарының докторы, профессор,
Ресей Жоғары мектеп халықаралық ғылым академиясының академигі, Жоғары
оқу орындары Еуропалық қауымдастығы атқарушы кеңесінің мүшесі

Қ17 Қазақ тілі мен әдебиеті: Байшешек. Оқулық: Қазақ тілінен басқа тілде оқытатын
11 жылдық жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған. 2 бөлім / Ф. Ш. Оразбаева,
Ж. Т. Дәулетбекова, Р. С. Рахметова, А. Қ. Рауандина, Б. Қ. Мукеева. — Алматы: Көкжиек-
Горизонт, 2017 — 156 б.

ISBN 978-601-7832-32-2

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 81.2 Қаз-922

ISBN 978-601-7832-30-8
ISBN 978-601-7832-32-2 — (2-бөлім)

© «Көкжиек-Горизонт» ЖШС, 2017

Құрметті жас дос!

Сен қазақ тілінің «Балапан» деп аталатын бөлімін аяқтап, енді «Бәйшешекке» аяқ бастың. «Бәйшешек» сөзі қазақ ұғымында «сену, достық, адалдық, тазалық» дегенді білдіреді. Халық өз ауласында әдемі бәйшешек гүлін өсіруді жақсылықтың нышаны деп есептеген. Бәйшешек көктемде қар кете салысымен өсіп шығатын гүл екенін өзің де білесің. Ол қыстың әлі кете қоймаған ызғарынан қорықпай, көктемді шақырады. Ол — ерліктің символы. Бәйшешек адамдардың бойына жылылық дәнін себуге асығады. Олай болса, сен де қазақтың ойлы, мазмұнға бай сөзін көкірегіңде, жадында сақтап, асқақ армандарға жетесің; адам жанын түсінесің; қоршаған ортаның, табиғаттың құпия сырын ұфасың, қазақ тілін меңгеру арқылы айналаңдағы адамдарға ізгіліктің, жылылықтың нұрын себесің. Тілді білу арқылы сенің танымың кеңейеді, эстетикалық талғамың өсіп, сұлулық пен әсемдіктің асқақ құдіретін түсінесің.

Бұл оқулық сені айналаңдағы адамдармен еркін қарым-қатынас жасауға, пікірлесуге, сауатты жазуға, дұрыс, әсерлі сөйлеуге үйретеді.

«Бәйшешек» сабақтарында сен қазақ халқының әдебиетімен танысасың. Тіл мен әдебиетті қатар меңгересің. Сені қызық тапсырмалар күтеді: қазақша сөйлей білуге, пікіріңді дәлелдеп айтуға үйренесің; ақын-жазушылардың шығармаларымен танысасың, мақал-мәтел арқылы ойыңды түйіндеп жеткізесің; дербес, жұптық топтық тапсырмаларды орындайсың. Тілдік жаттығулар ойлануға, өз бетіңмен жаңа сөйлемдер құрай білуге көмектеседі. Оқулықтағы түрлі тапсырмалар сені достарыңмен жақын араласуға, қоршаған ортаңды танып, өз ойыңды еркін жеткізуге, сырыңды бөлісуге көмектеседі.

Мұғалімнің берген тапсырмаларын толық әрі дұрыс орындай отырып, қазақ тілінің сөз байлығын терең меңгерсең, қызық шығармалар оқысаң, жұмбақ шешсең, мақал-мәтел мағынасын түсініп айта білсең, келесі деңгейге өтіп, қазақ тілінде еркін сөйлейтін боласың.

Талабыңа нұр жаусын, жас дос!

Ғаламторды пайдаланамын

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

тарихи деректер, жинақталған

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Үйіңде ғаламтор желісі бар ма?
2. Ғаламтор желісін пайдалануыңа рұқсат ете ме?
3. Ғаламторды жиі пайдаланасың ба?
4. Саған ғаламтордың қандай пайдасы бар?
5. Сенің электронды поштаң бар ма?
6. Электронды поштаны не үшін аштың?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Электронды поштаңды жаз.

Досыңа бүгін не істейтініңді айтып, хат жаз.

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Диалог. Досың екеуің ғаламторда өздерің пайдаланатын сайттар туралы әңгімелесіңдер.

ТІЛДІК БАҒДАР

Мақсат үстеуі

Мақсат үстеуі қимылдың, іс-әрекеттің мақсатын, не үшін істелгенін білдіреді. Мақсат үстеулері сан жағынан көп емес.

Сұрақтары	Мақсат үстеулері	Мысалы
Қалай? Не мақсатпен?	әдейі, жорта, әдейілеп, қасақана	Осы ғаламтор жүйесін әдейі таңдады. Қасақана электронды поштаға хат жазып отыр.

АЙТЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Қандай сөздер қандай мақсат үстеулерімен тіркесетінін айт. Өзің құраған тіркестерді қатыстырып, сөйлем құрап жаз.

Етістіктер	Мақсат үстеулер	Етістіктер
қосу, таңдау, көру, айту, жазу, қатысу, жеткізу, келу, табу, іздеу	әдейі, жорта, әдейілеп, қасақана	қарау, жолдау, жіберу, орындау, құрметтеу, жоспарлау, келу

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Диалог. «Өзілің жарасса...» Парталас досың екеуің кезектесіп, бір-біріңе «Неге ... ?» деп сұрақ қойыңдар, екіншің сол сұраққа бір ғана мақсат үстеуімен жауап беріңдер.

Үлгі:

- Неге сабақтан кешіктің?
- Әдейі.
- Неге оқымай отырсың?
- Қасақана.
-

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтінді тыңда, оқы.

Біздің заманымыз — ақпарат ғасыры. Сондықтан қазір ғаламтор жүйесі барлық жерде қосылған. Қай жерде жүрсек те, әлемде не болып жатқанын жылдам біліп отырамыз.

Мен 5-сынып оқып жүргенде ғаламтор клубтарына жиі баратын едім. Былтыр әкем біздің үйге де ғаламтор желісін қосты. Сондықтан мен қазір ғаламтор клубтарына бармаймын. Қажет ақпаратты үйде отырып, тауып аламын. Тек демалыс күндерінде достарымызбен әдейі жиналып баратын кездеріміз болады.

Мен ғаламторды үй тапсырмаларын орындағанда көбірек пайдаланамын. Әсіресе, реферат, жоба жұмыстарын жазғанда өте көп қараймын. Бірақ ешқашан дайын материалдарды көшірмеймін. Өйткені көшіру мәдениетке жатпайды.

Ғаламторда оқушыларға арналған сайттар: ашық энциклопедиялар, анықтамалар, географиялық карталар, ең мәнді тарихи дерек қоры бар. Мен биыл қазақ тілінен «Мағжан Жұмабаевтың шығармашылығы» атты жоба жұмысын жазып, мектепішілік байқауға қатыстым. Бірінші орын алдым. Енді қысқы демалыста қалалық байқауға қатысамын. Осы жобаны орындауда маған ғаламтор көп пайдасын тигізді.

Мен үш тілді еркін білемін. Олар: орыс, қазақ, ағылшын тілдері. Қазір ғаламтор арқылы француз тілін де үйреніп жүрмін. Онда аударма, түсіндірме сөздіктерді пайдаланамын. Қазақ тілінен сабаққа дайындалғанда аударма сөздіктен жеке сөздердің аудармасын қараймын, ал түсіндірме сөздіктен түсініксіз сөздердің мағынасын іздеймін. Өзімнің білімімді сынау үшін кейде әдейі сөздіктерді өшіріп тастаймын. Бұл өзім білетін сөздерді есіме түсіру үшін өте пайдалы.

Ғаламтордан өзіме қызық онлайн кітаптарды оқимын. Кейде кино, мультфильмдерді көремін. Әйтсе де компьютерде көп отырмауға тырысамын. Ата-анам да көп отыруға рұқсат етпейді. Себебі компьютерде көп отыру денсаулыққа зиян. Компьютерді күніне 2 сағаттан артық пайдаланбаған жөн.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша жоспар құрып жаз. Тірек сөздерді анықта.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.

Мәтінге қатысты ақпараттардың дұрыстығын тексер. Дәлеліңді айт.

№	Ақпарат	Иә	Жоқ
1	Мәтін ғаламтор туралы.		
2	Кейіпкер — 5-сынып оқушысы.		
3	Ол ғаламтор клубына жиі барып жүр.		
4	Ол қазақ тілінен жоба жұмысын жазды.		
5	Жоба жұмысы Мағжан Жұмабаев туралы болды.		
6	Ол ғаламторда сөздікпен тіл үйреніп жүр.		
7	Өзінің білімін сынау үшін кейде сөздіктерді әдейі өшіріп тастайды.		
8	Компьютерді күніне 2 сағаттан артық пайдаланған тиімді.		

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.

Мәтіннің мазмұнына сүйеніп, ғаламторда не істеуге болатынын және не істеуге болмайтынын айт. Өзің бұған не қосар едің? Сызбаны толықтыр.

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.

Мәтін мазмұны бойынша Әлібек пен досының диалогін көрсетіңдер. Өз сөздеріңде «Ғаламторды дұрыс қолдану деген не?» сұрағына жауап беріңдер. Диалогте мақсат үстеуді қолданыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

11 -тапсырма.

Мәтінде кездескен үстеу түрлерін анықтап, кестені толтыр.

Мекен	Мезгіл	Мақсат	Күшейткіш

ЖАЗЫЛЫМ

12 -тапсырма.

Жағдаят: Сенің компьютеріңде ғаламтор жүйесі істемей қалды. Кімге, қайда өтініш жазу керектігін анықтап біл. Жауапты мекеменің басшысына өтініш жаз. Өтініштің мазмұндық-құрылымдық жүйесін қосымша әдебиеттен алып, талапқа сай толтыр.

АЙТЫЛЫМ

13 -тапсырма.

«Синектика». Ғаламтор өмірімізге енгелі адамдардың кітап оқуы азайып кетті. Ғаламтордан бас көтермейтін 7-сынып оқушысына сөреде ұмытылып қалған көркем-әдеби кітаптың атынан хат жаз. Хатыңда ғаламторда дұрыс жұмыс істеу мәдениеті мәселесін де ұмытпа!

АЙТЫЛЫМ

14 -тапсырма.

Полилог. «Ойшыл қалпақтар»: «Ғаламтор біздің өмірімізде» тақырыбында 6 оқушыдан топтасып, 6 түрлі қалпақ киіп, өзара пікірталас өткізіңдер.

Ойшыл қалпақтар	Ойшыл қалпақтардың қызметі	Сұрақтары
	Ғаламтордың мәнді қызметтерін санамалап айтады.	Ғаламтордың маңызы қандай?
	Ғаламтордың артықшылықтарын айтады.	Ғаламтордың қандай тиімді жағы бар?
	Ғаламторды қолдану мәдениетіне қатысты кемшіліктерді айтады.	Ғаламтордың қандай тиімсіз жағы бар?
	Ғаламтордың тиімділігі туралы айтады.	Оны тиімді ету үшін не істеу керек?
	Айтылған ойдың қайсысы ұнағанын, қайсысы ұнамағанын айтады.	Айтылған ойларға қалай қарайсың ?
	Бақылау және қорыту: айтылған ойларды сараптайды, талдайды.	Айтылған ойлардан қандай қорытынды шығаруға болады?

ЕСТЕ САҚТА!

Мен жоба жұмысын жазғанда ғаламторды көп пайдаланамын. Ғаламторда сөздіктер, тарихи дерек жинақталған. Кейде ғаламторды қасақана өшіріп, тілді үйренуге жаттығамын.

Онлайн сөздігін қарадың ба?

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сөйлемдердің сыңарын сәйкестендіріп жаз. Құрамында мақсат үстеуі бар сөйлемдерді анықта.

Ғаламтордың пайдасы мен	әдейі қарап шықтым.
Ғаламторды дұрыс қолдану —	қоспай отыр.
Ғаламтордағы ақпараттарды	мәдениеттілік көрсеткіші.
Ғаламтор желісін қасақана	дерек өте көп.
Ғаламторда тарихи	зияны бірдей.

ЖАҢА СӨЗДЕР

қостілді сөздіктер, сапасы, аударма

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
«Броун қозғалысы». Оқушылардан ғаламторда қандай сайттарды қолданатынын сұра. Тиісті ақпарат жинап, кестені толтыр. Кім ақпаратты көп әрі тез жинаса, сол жеңімпаз болады.

Аты-жөні			
Қандай сайтты қолданады?			

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Диалог. Досың екеуің ғаламтордан оқыған соңғы жаңалықтар туралы пікірлесіңдер. Қолданған сайттарыңның ерекшелігі туралы айтыңдар.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Мәтінді тыңда, оқы.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

«Ғаламтордың зияны» дегенді жиі естіп жатамыз. Меніңше, оның зияны қолданушылардың ішкі мәдениетіне байланысты. Күні бойы компьютерден көз алмау, бас көтермей керекті де, керексіз де ақпараттардың тұңғығына батып отыру — адамның өзінің ерік-жігерін басқара алмауынан болады. Ондай адамдар компьютерді өзінің қажетіне пайдаланудың орнына, өзі оған «құл» болғанын байқамай қалады.

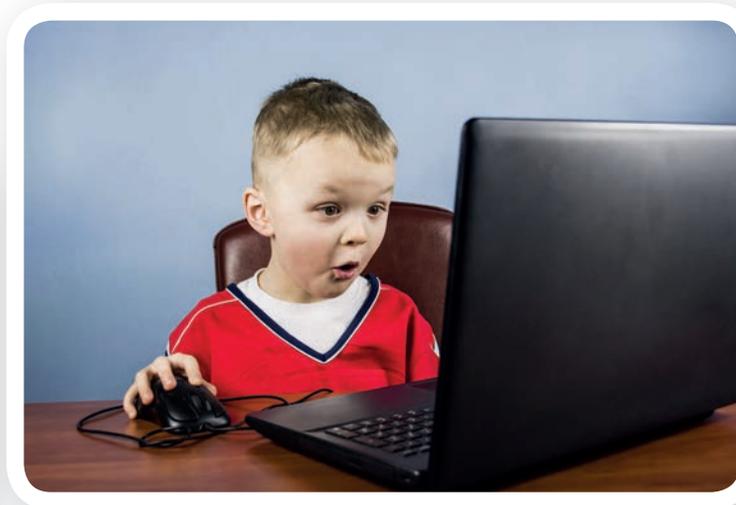
Менің ойымша, дұрыс қолдана білсең, ғаламтордың пайдасы өте көп. Мен үшін оның қажеттігі әсіресе тіл, әдебиет сабақтарын орындағанда ерекше байқалады. Мен қазақ, ағылшын тілдерінен үй тапсырмасын орындаған кезде міндетті түрде ғаламторды пайдаланамын. Тілді оқуға қатысты бірнеше жақсы сайтты білемін. Бұл сайттарда аударма және түсіндірме сөздіктер көп болады. Осы сөздіктерді жиі пайдаланамын. Өйткені олардан іздегеніңді тез табасың. Барлық уақытта қалаған сөзіңді тауып аласың. Сөздікте жеке сөздердің немесе сөз тіркестерінің аудармасы болады. Кейде сөздіктен әдейі сол тілде жоқ сөзді сұраймын. Адамнан ақылды компьютерім өз сөзімді өзіме сол күйінде «қайтарып береді».

Көп іздену нәтижесінде ғаламтордан сөздіктің бірнеше түрін тауып алдым. Олардың ішінде өзіме ерекше ұнайтын сөздіктер жеткілікті. Жалпы танымдық-ақпараттық әмбебап сөздік, қазақ тілін үйрететін сөздік, мәтіндерді орыс тілінен қазақ тіліне аударатын бағдарламаларды жиі қолданамын. Олар мыналар:

1. «Википедия» ашық энциклопедиялық сөздігі;
2. «Сөз Ана» электрондық сөздігі;
3. «IZET Tilmash» сөздігі;
4. Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде берілетін «СөзКөмек» сөздігі.

Мен көбінесе «Сөздік.kz» пен «Эбби» онлайн тілтанымдық сайттарын пайдаланамын. Бұл сайттарда қазақша сөз көп. Аудармасының сапасы жақсы. Олар екі жақты қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздік түрінде жабдықталған.

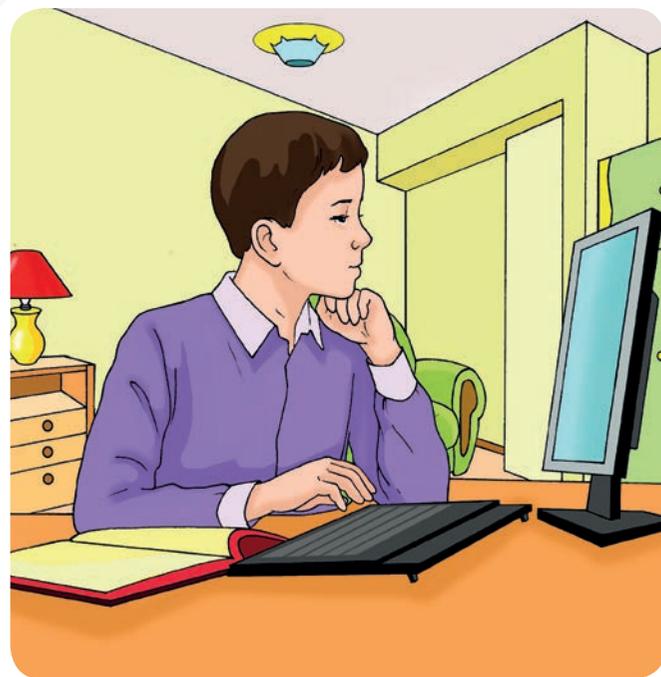
Әдебиет сабақтарында онлайн кітаптарға тапсырыс беріп, қалаған шығармамды оқимын. Онда қазақ, орыс, шетел әдебиетінің інжу-маржаны көп.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Мәтін бойынша сұрақтарға жауап бер.

1. Мәтінде не туралы айтылған?
2. Ғаламторды қолдану мәдениеті туралы не айтылған? Сен оның ойын құптайсың ба?
3. Мәтін авторы қандай оқушы деп ойлайсың? Неге?
4. Осы мәтінде аталған сөздіктер саған тыныс па? Олардың қайсысын жиі қолданасың?
5. Онлайн-кітаптарды оқып көрдің бе?
4. Осы аталғандардан бөлек тағы қандай сайттарда жұмыс істеген қолайлы? Неге?

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтіннен тырнақша, дефис, үтір секілді тыныс белгілері жиі қолданылған сөйлемдерді көшіріп жаз. Сол тыныс белгілердің қойылу себептерін түсіндір.

ОҚЫЛЫМ

7 -тапсырма. Мәтіндегі ақпараттың дұрыстығын тексер. Түсіндір.

АҚПАРАТ	Дұрыс	Дұрыс емес
Ғаламторды қолданудың зияны көп.		
Ғаламтордың зияны қолданушылардың ішкі мәдениетіне байланысты.		
Қазақ, ағылшын тілдерінен үй тапсырмасын орындаған кезде ғаламторды пайдаланамын.		
Мен аударма, түсіндірме сөздіктері бар жақсы сайттарды білмеймін.		
Қостілді сөздіктерді пайдаланамын.		
Сөздікте жеке сөздердің немесе сөз тіркестерінің аудармасы болмайды.		
Мен көбінесе «Сөздік.kz» пен «Эббии» онлайн тілтанымдық сайттарын пайдаланамын.		
Бұл сайттарда қазақша сөз аз.		
Олар екі жақты қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздік түрінде жабдықталған.		

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма. Сөйлемдерді аяқтап жаз. Ретіне қарай мақсат үстеулерін қолданып, толықтыр.

Қазақ, ағылшын тілдерінен үй тапсырмасын... . Қостілді сөздіктерді Сөздікте жеке сөздердің немесе сөз тіркестерінің... . Ғаламторда сөздіктің бірнеше түрі бар: жалпы танымдық-ақпараттық әмбебап сөздік,... , Мен көбінесе «Сөздік.kz» пен «Эббии» онлайн тілтанымдық

Бұл сайттарда қазақша сөз Аудармасының сапасы Олар: екі жақты қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздік

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма. Диалог. Жұп болып, мәтіннің мазмұны бойынша 5 сұрақтан дайындаңдар, соның негізінде диалог құрыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма. Сөйлемдерді қазақ тіліне аудар.

При выполнении домашних заданий часто использую интернет. Я знаю много сайтов, где можно найти нужные, полезные, интересные сведения. Я пользуюсь сайтами на казахском, русском, английском языках.

АЙТЫЛЫМ

11 -тапсырма. Көп нүктенің орнына жақша ішіндегі сөздердің тиістісін жаз.

Қазақ тілінен үй тапсырмасын орындаған кезде ғаламторды (өте, тым, аса) ... көп пайдаланамын. Мен аударма, түсіндірме сөздіктері бар (керемет, тым, орасан) ... сайттарды білемін. Қостілді сөздіктерді пайдаланамын. Сөздікте жеке сөздердің немесе сөз тіркестерінің (нақты, аса, ең) ... аудармасы болады.

Ғаламторда сөздіктің бірнеше түрі бар: жалпы танымдық-ақпараттық, аударма, түсіндірме сөздік. Басқа сөздіктерге қарағанда «Сөздік.kz» жақсы... (-рақ, -ірек, -дау).

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

12 -тапсырма. Сұрақтарды жалғастырып, диалог құрындар.

1. Ғаламторды қай кезде пайдаланасың?
2. Ғаламторда қандай сапалы сөздіктер бар?

ЕСТЕ САҚТА!

Қостілді сөздіктерді пайдаланамын. Сөздікте жеке сөздердің немесе сөз тіркестерінің аудармасы болады.

Электронды кітапханадан Жюль Верн шығармасын оқыдым

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

лажсыздан, тапсырыс, шарлау, туынды, таралым

ЖАЗЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сөйлемдерді жалғастыр. Құрамында үстеуі бар сөйлемдерді анықта.

Онлайн сөздіктердің
.....	қостілді сөздіктің көмегі ерекше.
Ғаламторды дұрыс қолдана білу де
.....	қасақана жауып қоямын.
Өте маңызды тарихи деректерді

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
«Броун қозғалысы». Оқушылардан электронды кітапханадан неше кітап оқығаны туралы ақпарат жина. Кестені толтыр. Кім ақпаратты көп әрі тез жинаса, сол жеңімпаз болады.

Аты-жөні	Қандай кітаптар оқыды?

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Полилог. «Таразыға тартамыз!». Таразының бір басына кітаптан оқыған шығармалардың атын, екінші басына ғаламтордан оқыған шығармалардың атын жазып салыңдар. Оларды санаңдар. Қай басы «ауыр» екенін анықтаңдар. Түйінін бірлесіп шешіңдер.

ТІЛДІК БАҒДАР

Себеп-салдар үстеуі

Себеп-салдар үстеуі қимылдың, іс-әрекеттің себебін не салдарын (нәтижесін) білдіреді.

Сұрақтары	Себеп-салдар үстеулері	Мысалы
Не себепті? Қалай? Неге?	босқа, құр босқа, амалсыздан, лажсыздан, шарасыздан, бекерге және т.б.	Ол амалсыздан ғаламторды қарады. Электронды поштаны ашып, бекерге отырды.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Әр сөзге етістіктерді тіркестіріп жаз. Олардан сөйлем құрап айт.

босқа

амалсыздан

бекерге

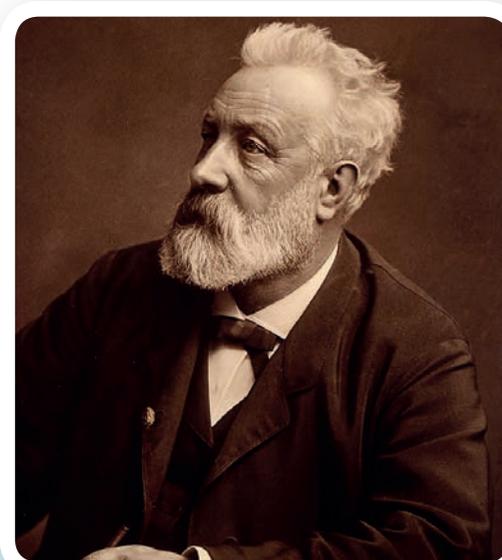
ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтінді тыңда, оқы.

Электронды кітапхананың өзінің айдарлары бар: «Жаңа кітаптар», «Қазақ әдебиеті», «Шетел әдебиеті» «Өлеңдер мен тақпақтар жинағы» және т.б. Айдарларды ашып, қажет кітабыңды іздеп, **тапсырыс** жасай аласың.

Сабақ кезінде кітап оқуға уақыт табыла бермейді, сондықтан амалсыздан көркем шығарманы аз оқисың. Күзгі демалыста электронды кітапханадан бірнеше кітап оқыдым. Солардың ішінде ерекше ұнағаны — Жюль Верннің «Әлемді сексен күн ішінде **шарлау**» романы. Алдымен, осы ғажайып кітаптың авторы туралы қысқаша мәлімет бере кетейін.

Жюль Верн — француз жазушысы, ғылыми-фантастикалық роман жанрының **негізін қалаушылардың** бірі. Ол Францияның Нант қаласында 1828 жылы 8 ақпанда туған. Верн — 65 роман, повесть, әңгіме және география тарихы туралы зерттеулер жазған адам. Жазушының «Капитан Гранттың балалары» (1867), «Сырлы арал» (1875), «Он бес жасар капитан» (1878) және т.б. шығармалары әлемге танылды. Оның шығармалары әлем халықтарының тілдеріне, оның ішінде қазақ тіліне де аударылған, фильмдер түсірілген.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Ғаламторды қарап отырып, мен Жюль Верннің Қазақстанмен де байланысы бар екенін білдім. Тек ондай мәлімет қолыма толық түспеді, лажсыздан бар тапқанымды бөлісейін дедім. Ол XIX ғасырда Қазақстан, Сібір жерлеріне саяхат жасаған. Соның негізінде кітап та жазған. Ол кітап алғаш рет орыс тілінде 1900 жылы жарық көрген. Бұл кітап — жазушының Орта Азия мен Сібірге жасаған «әдеби саяхаты». «Мен қазір басқа ештеңе ойлағым келмейді, мені таңғажайып сюжет қатты **еліктіріп** отыр. Бұл романым татарлар мен Сібірдің тарихы жайлы», — деп жазған екен Жюль Верн. Орта Азия халықтары бұл кітапта «татарлар» деп аталады. Оңтүстіктен басталған көтеріліс Сібірдің астанасы — Иркутскіге дейін жетеді. Осы романнан Қазақ даласында болған бірқатар тарихи деректерді кездестіруге болады.

Алғаш жарық көрген 1876 жылдың өзінде-ақ кітап оннан астам тілге аударылған. Артынша роман театр пьесасына айналып, ұзақ жылдар сахнада көрсетілген. Кейбір деректерге қарағанда, Жюль Верннің жазған шығармаларының ішінде Францияда бұл роман **таралымы** жағынан төртінші орынды иемденіп, авторға 7 млн. франк пайда әкеліпті. Осылайша, Еуропа Орта Азия халықтарымен алғаш бір ғасыр бұрын Жюль Верн **туындысы** арқылы танысқан. Бірақ біз туралы жазылған кітаптың орыс тіліндегі толық нұсқасы қолымызға енді ғана тимекші.

(Баспасөз материалдарынан)

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтіндегі қою қаріппен жазылған сөздерді аудармасымен дәптеріңе жазып ал. Сол сөздердің синонимдерін тауып жаз. Себеп-салдар үстеулер қатысқан сөйлемдерді көшіріп жаз.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Төменде берілген жоспардың тақырыптарын мәтін мазмұны бойынша ретімен орналастырып жаз. Сол жоспар негізінде түсінгеніңді баянда.

- Жюль Верн — ғылыми фантастиканың негізін қалаушы
- Күзгі демалыстағы олжа
- Сібірге жасаған әдеби саяхат дастаны
- Электронды кітапхананың айдарлары
- Тарихи құнды деректер
- Кітаптың таралуы
- Татарлар туралы кітап

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма. «Қосжазба күнделігі». Мәтін мазмұнына сүйеніп, үш тұжырымға түсініктеме жаз.

№	Сөйлем	Түсініктеме
1	Жюль Верн — әлемге танымал жазушы.	
2	Жюль Верн Сібірге саяхат жасаған.	
3	Жюль Верн «татарлар» туралы жазған.	

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

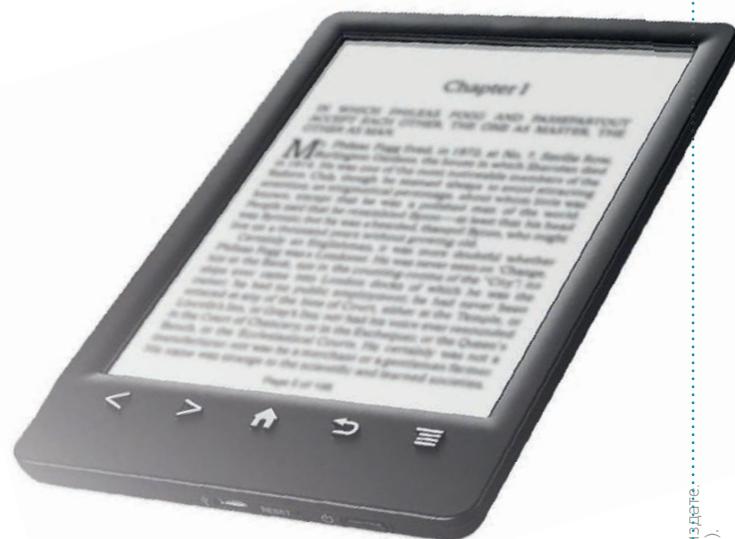
9 -тапсырма.

Викториналық ойын: «Жюль Верн шығармашылығын білеміз бе?» Ғаламторды пайдаланып, өзге де дереккөздерден Ж.Верн шығармашылығы туралы ақпарат табыңдар. Ақпараттардың негізінде сұрақ дайындаңдар. Викториналық ойынды топтық жұмыс түрінде ұйымдастырыңдар. Ең көп жауап берген топ жеңімпаз болады.

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма. Диалогті толықтырыңдар.

- Электронды кітапхананы пайдаланасың ба?
-
- Электронды кітапханаға қай сайттан кіресің?
-
- Электронды кітапханада не істей аласың?
-
- Электронды кітапханадан қандай шығармаларды оқыдың?
-
- Кітаптан оқуды ұмытқан жоқсың ба?
-
- Сен қолданатын электронды кітапханада қандай айдарлар бар?
-

АЙТЫЛЫМ

11 -тапсырма. Рөлдік ойын: «Жюль Верннің монологі». Атақты француз жазушысының өмірбаяны мен шығармашылығы туралы мәліметтерге сүйеніп, оның атынан шағын монолог мәтінін жазыңдар. Оны ауызша айтыңдар. Монологте дауыс ырғағын, қазақ тілінің үндестік заңын сақтаңдар. Сөз екпініне мән беріңдер.

ОҚЫЛЫМ

12 -тапсырма. Келесі сабаққа міндетті түрде Жюль Верннің қазақ тіліне аударылған «Әлемді сексен күн ішінде шарлау» әңгімесін оқып келіңдер. Келесі сабақтар осы шығармаға арналады! Онлайн жүйесі мен электронды кітапханада бұл кітапты оқу үшін мына сайтты ашыңдар. http://cak.clan.su/publ/balalar/lemdi_80_k_n_ishinde_sharlau_aza_sha_ertegi/1-1-0-29

«Әлемді шарлау» туралы әлемдік әңгіме

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР
ауқатты, бастесу, ізкесуші, кедергі

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап беріңдер.

1. Қандай жерлерге саяхаттап бардың?
2. Саяхатта не ұнады?
3. Қандай жерлерге саяхаттағың келеді? Неге?
4. Саяхатшылар туралы қандай шығармалар оқыдың?
5. Жазушы болсаң, не туралы жазар едің? Неге?
6. Жюль Верннің «Әлемді 80 күнде шарлау» романын оқыдың ба? Шығарма не туралы?
7. Сенің ойыңша, әлемді қанша күнде шарлап шығуға болады?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Кестеде бір адамның аты неше рет қайталанады? Ол — Жюль Верннің романындағы басты кейіпкердің есімі.

Р	П	Ф	О	Й	Г	А	П	Р	Ф
Ф	Ф	О	Г	Г	Ф	Б	Ф	Я	О
О	С	Ф	М	Ы	О	Ю	О	Ң	Г
Г	М	О	Е	Ф	Г	П	Г	Ф	Г
Г	Е	Г	Ц	О	Г	Ф	Г	О	І
Д	Н	Г	Д	Г	Ф	О	Э	Г	Ұ
И	Г	Ф	Ж	Г	О	Г	Х	Г	Ф
Ф	П	О	Ф	Р	Г	Г	Ғ	Ф	О
О	Р	Г	О	Ш	Г	О	Ф	О	Г
Г	И	Г	Г	З	Ф	Р	О	Г	Г

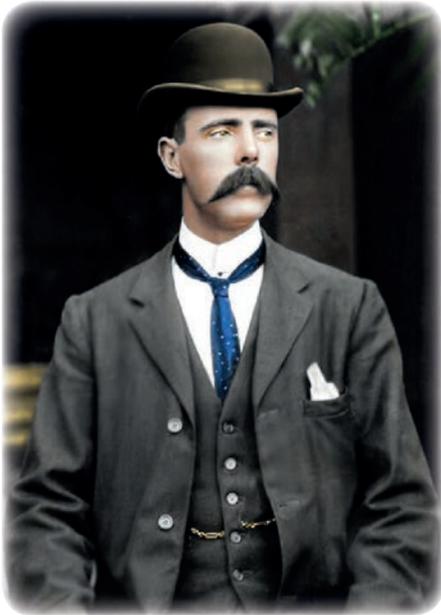
АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Өзің барғың келетін әлемнің ең үлкен қалаларын жаз. Оны картадан көрсет. Қай қалада көбірек болғың келеді? Неге? Шешіміңнің дұрыстығын дәлелдеп айт.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.

Суретке қара. Бұлардың арасында қандай байланыс болуы мүмкін? Олар туралы шығарма қалай аталар еді? Пікіріңді айт.

		
ағылшын джентельмені	ағылшын қызметшісі	үнді қызы

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

5 -тапсырма.

Тыңда. Оқы.

Шығарманың фабуласы: екі бай: Әлемді 80 күнде шарлап шығуға бола ма? — деп үлкен ақшаға бәстеседі. Біреуі әлемді шарлап келеді. Бәс шешіледі. Бар болғаны — осы. Бірақ әлемді шарлау туралы әңгіме несімен қызық? Оны сол шығарманы оқыған адам ғана сезінеді.

Шығармадағы «Филеас Фогг — Лондондағы **ауқатты** адамдардың бірі еді. Ол — қаладағы «Реформ-клубтың» мүшесі. Фогг — өз ортасында сыйлы адам. Ол — кез келген істі уақытында бітіргенді ұнататын, тиянақты, ұқыпты, уәдесінде тұратын, сенімді адам. Бірде Филеас Фогг Паспарту деген жігітті жұмысқа алады.

Бірде Фогг пен Паспарту «Реформ-клубқа» келеді. «Реформ-клуб» — ағылшын буржуазиялық қоғамындағы өнегелі, көргенді, тәрбиелі адамдар бас қосатын клуб. Олар клубқа келгенде, дәулетті мырзалар «Әлемді 80 күнде шарлап шығуға бола ма?»

деп, **дауласып** жатыр екен. Клуб мүшесі — Стюарт мырза оның мүмкін еместігін айтып өзеурейді. Ал Фогг мырза 80 күнде әлемді шарлап шығу әбден мүмкін екенін айтады. Сөйтіп, Стюарт пен Фогг миллион фунт стерлингке **бәстеседі**.

Бұл — 2 қазан, сәрсенбі күні болатын. Фогг.... желтоқсан, сенбі күні таңертеңгі 8:45-ке дейін сапардан оралуы керек. Сөйтіп, Фогг өзінің қызметшісі — Паспартуды ертіп, әлемді шарлауға аттанады.

Фогг пен Паспарту Лондоннан Парижге барады. Одан әрі қарай бүкіл Жер шарын аралап шығады. Жолда әртүрлі шытырман оқиғаларды **бастан өткереді**. Қандай сынақ болса да, Фогг мырза бәрін шешіп отырады. Жолжөнекей олардың соңына **ізкесуші**..... түседі. Ізкесуші оларға көп **кедергі** келтіреді. Тіпті рет тұтқынға да алады. Бірақ қанша қиындық көрсе де, саяхатшылар **мойымайды**. Керісінше, қиналған адамдарға көмектесіп жүреді. Саяхатшылар 21 желтоқсан күні Лондонға оралуы керек болатын. Бірақ Фогг мырза мен Паспарту күннен жаңылысады. күні сағат 8:50-де жетеді. Сөйтіп, Фогг мырза бәсте Ол өзі құтқарған деген **жесір үнді** әйелге үйленеді.

Фогг пен Паспартудың жолсапары: Лондон—Париж—Суец — Монғолия —Бомбей — Гонконг — Иокогама — Сан-Франциско — Нью-Йорк — Ливерпуль— Лондон бағытында болады.

(Баспасөз материалдарынан)

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Мәтіндегі қою қаріппен жазылған сөздерді аудармасымен дәптеріңе жазып ал. Олардың синонимін, бар болса, антонимін бірге жаз.

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Шығарма мәтінін толық оқыңдар. Мәтіндегі көп нүктенің орнында тұруға тиісті сөздерді анықтаңдар.

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Шығарма бойынша сұрақтарға жауап беріңдер.

- Фогг пен Паспартудың сапары неше күнге созылады?
- Ізкесуші Фикс не үшін Фогтың соңына түседі?
- Фогг пен Паспартуды ізкесуші Фикс қай жерлерде, неше рет тұтқындайды?
- Фогг болашақ жарын қай жерде, қалай кездестіреді?
- Фогг кедергілерден қалай өтеді? Қазіргі кезде сөйтуге бола ма?
- Паспарту қай кезде көзіне жас алады?

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Төменде Фогг пен Паспартудың жүрген жолы көрсетілген. Тек екі қаланың аты түсіп қалған. Соны тап. Ол қалаларда саяхатшылар қандай күйде болған еді?

Саяхат бағыты: Лондон — Париж — Суец — Монғолия — Бомбей — Гонконг — Иокогама — Сан-Франциско (АҚШ) — Нью-Йорк — Ливерпуль — Лондон.

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Төмендегі қысқа мәліметтерге сүйеніп, Фогг мырзаға мінездеме жазыңдар.

- Фогг жолда қайыршы әйелге садақа берді;
- піл сатып алды;
- жесір әйелді өлімнен құтқарып алады;
- жесір әйел мен Фогг мырза бір-бірін ұнатып қалады;

- кешіккен сайын көлікке ақша беріп, қиындықтан құтылады;
- Фиксті ұрып құлатады;
- кешіккенін білген кезде үнсіз мойындайды;
- жесір әйелге үйлене алмайтыны үшін кешірім сұрайды;
- жесір әйелге үйленеді;
- кешігіп келгенін мойындағанмен, жеңіске жетеді.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

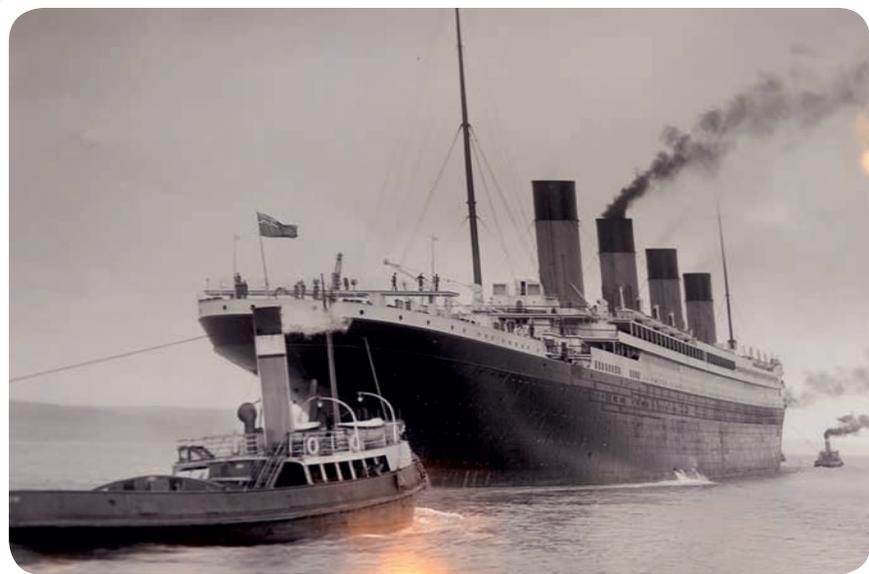
- 11 -тапсырма.**
Әлем картасынан Фогг мырзаның жүрген жолын сызып көрсет. Олар неше мемлекетте болды? Әр қаладағы шытырман оқиғалар жөнінде қысқаша айт.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 12 -тапсырма.**
«Кім жылдам?». Сынып төрт топқа бөлінсін. Ғаламтордан Фогг пен Паспартудың жолындағы қалаларға жеткізетін көліктердің (пойыз, кемеңің, ұшақтың) жүру уақыттары жөнінде мәлімет жинаңдар. Жолға кететін уақытты 2 нұсқада есептеп, өзара салыстырыңдар. Фогг заманы мен бүгінгі уақыттағы саяхаттаудың айырмашылығын айтып беріңдер.

- 1-нұсқа: Фогг мырзаның кезіндегі көліктермен жүргендегі жолға кеткен уақыт;
- 2-нұсқа: заманауи көліктермен (ұшақ) жүргенде жолға кететін уақыт.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

13 -тапсырма.

Сынып топқа бөлінсін. Жағдаят: Сен «Реформ-клубтың» қожайынысың. Клубыңның ең беделді мүшесі — Филеас Фогг мырза бәсте жеңіске жетті. Ал мистер Стюарт жеңілді. Осы екі мырзаға ресми хат жазып, Фоггты құттықта да Стюартті марапаттаңдар. Сынып оқушылары «ең үздік құттықтау хаты» мен «ең үздік марапат» хаттың иелерін анықтасын.

Балаларға арналған сайттар

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

қажетті

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
Зат есімдерді сын есімдерге айналдырып жаз. Сол сөздерді себеп-салдар үстеулерімен қосып, сөйлем ішінде қолдан.

Білім, ақыл, сана, бұлт, тау, теңіз, саяхат.

АЙТЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Диалог. Ғаламтордағы балаларға арналған сайттар туралы білетініңді айтып, досыңмен диалог құр.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

- 3 -тапсырма.**
Мәтінді тыңда. Оқы, түсінгеніңді айт.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Балаларға базарлық

Үлкендер ғаламтордан өздеріне керегін қаншалықты көп тапса, кішкентай бүлдіршіндер де мұндай жақсы үрдістен тыс қала алмайды. «Балам!» дейтін жұрты болмаса, «Жұртым!» дейтін бала қайдан болсын?!» — деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, қазіргі уақытта біздің елімізде балаларға арналған әртүрлі іс-шаралар үздіксіз ұйымдастыруда. Балаларға арналған театрлар, саябақтар, арнайы ойын алаңдары, телебағдарламалар бұрынғымен салыстырғанда көбейіп келеді.

Қазір жай ғана ойын-сауықтан бөлек, мәдени-танымдық, интеллектуалдық деңгейі жоғары, пайдалы, қызық дүние пайда бола бастады. Соның бірі — балалардың көңілінен шығатын ғаламтор жүйесі мен ондағы балалар сайты деуге болады. Бұл — шын мәнінде, әлі өзі оқып, жаза алмайтын балаларға керемет базарлық емес пе?!

Соңғы кезде ғаламторды қарасақ, еліміздегі ең танымал «Балбұлақ» балалар электронды журналының www.balbulaq.kz сайты, «Балапан» телеарнасының www.balapan.kaztrk.kz сайты, балалар білімімен айналысатын www.bilimpaz.kz сайты, балаларға арналған www.balalar.ucoz.com, www.balalaralemi.kz сайттары бар екен.

Сонымен бірге балалар мен ата-аналарға арналған www.erketai.kz сайты бар. Осы сайттардан балалар өте қызық ақпараттарды алады. Бұл сайттарда арнайы жаңалықтар, қызықты кітаптар, ертегілер, қызықты материалдар, жап-жаңа топтамалар бар. Осы ақпараттарды жылдамырақ көшіріп алуға да мүмкіндік бар. Балалар сол бағдарламалар арқылы-ақ қазақ тілін игере бастады. Өйткені ондай бағдарламалар ешқандай үгітсіз өзінің жеңіл мазмұнымен, түсінікті тілімен сәбилерді, бастауыш сынып оқушыларын тарта алады.

Балалар сайты туралы айтқанда бір мәселені үнемі ескеру керек. Ол — балаларды үнемі назарда ұстау, сайттарда отыру уақытын шектеу. Өйткені компьютердің алдында тым көп отыру балаға өте зиян.

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Көп нүктенің орнына қажетті сөзді қойып, диалогті толықтырып оқыңдар. Өзің қажет деп тапқан сөйлемдерді жаз.

- Іс-шара кім үшін жасалып жатыр?
- Іс-шара арналған.
- Балалар көңілінен шығатын — не нәрсе?
- Не балалардың көңілінен шығады?
- Ғаламтордағы базарлыққа не жатады?
- Балаларға арналған
- www.erketai.kz сайты кімге арналған?
- Бұл сайт арналған.
- Сайттарда не бар?
- Онда ақпараттар, қызық кітаптар, бар.
- Бұл материалдармен не істей аламыз?
- Балалар бұл материалдарды оқып, көре алады, онда ойнауға, оларды болады.

Қажетті сөздер: балалар, сайт, балалар мен ата-аналар, ғаламтор жүйесі, қажетті материал, көшіру.

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтін мазмұнына сүйеніп, досыңа хат жаз. Хатта балалар сайтының бірі-не қатысты өз пікіріңді жеткіз. Қазақ және шетел жазушыларының қандай шығармаларын оқуға болатынын айт. Хатыңда шырай формаларын, үстеулер болсын.

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.

Ахмет Байтұрсынұлы «Балам!» дейтін жұрты болмаса, «Жұртым!» дейтін бала қайдан болсын?!» — дейді. Осы сөздің мағынасын қалай түсінесің? Сен өзіңнің жұртыңа ризасың ба? Біздің елде балалар үшін қандай қолайлы жағдай жасалған? Осы сұраққа жауап берер алдында төмендегі мәліметтерді оқы.

ЮНЕСКО дерегіне сүйенсек, бүгінде әлемде 774 миллиондай адам, яғни әрбір бесінші ересек не жаза, не оқи алмайды. 75 миллион бала мектеп жүйесінен тыс қалып отыр.

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.

Диалог. Жағдаят: Інің сенен ғаламторда балаларға арналған сайттар туралы сұрады. Не айтасың? Мәтіндегі мәліметтерді қамти отырып әңгімелесіңдер.

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма.

Мәтінде көрсетілген www.erketai.kz сайты пайдаланып, жұмбақтардың шешімін тап. Жұмбақтардан күшейтпелі шырайы бар сөйлемді көшіріп жаз.

Жіп-жіңішке денесі,
Ортасында шегесі.
Үрлесек — жеп-жеңіл,
Елпілдеп кетеді.
Ұшырсаң көк теңбіл
Бұлтқа да жетеді.
Керек санды тересің,
Елге сәлем бересің.

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.

Сұрақтарды пайдаланып, өзің білетін балалар сайттары туралы мәтін құрап айт.

1. Сен балаларға арналған қандай сайттарды білесің?
2. Ол сайттарды не үшін пайдаланасың?
3. Сайттардан ертегі, әңгімелерді оқисың ба?
4. Сен білетін сайттарда қандай қызық мәліметтер бар?
5. Сайттарға қызығасың ба? Неге?

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЕСТЕ САҚТА!

Балаларға арналған сайттарды пайдаланамыз. Сайттарда қызық ақпарат көп. Қажетті материалдарды көшіріп алуға болады.

Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?

11
САБАҚ

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.

Сұрақтарға жауап бер.

1. Ғаламторды қазақ тілін оқығанда пайдаланасың ба?
2. Қандай жағдайда пайдаланасың?
3. Ақпаратты кітапханадан қараған ыңғайлы ма, ғаламтордан қараған ыңғайлы ма? Неге?
4. Ғаламтор оқушы үшін пайдалы ма?
5. Ғаламтордың алдында күніне неше сағат отырасың?
6. Ғаламтордың қандай пайдасы бар?
7. Ғаламтордың қандай зияны бар?

АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.

«Ең үздік қойылым». Сынып екі топқа бөлінсін. Шығарма мазмұны бойынша Фогг пен Стюарт бәсін сахналаңдар. Сахнаға шыққан әрбір кейіпкер қойылымда сөйлесін. Қойылымда джентельмендердің сөз әдебі сақталсын. Алдын ала сценарий жасап, рөл бөлісіңдер.

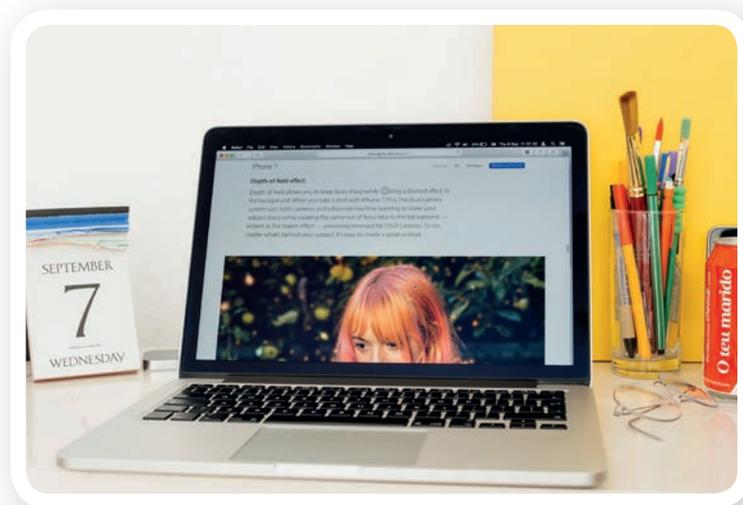
Қойылымды бағалау критерийлері:

- шынайылығы;
- фантазия деңгейі;
- әртістік қабілеттері;
- сөз әдебі.

ЖАЗЫЛЫМ

3 -тапсырма.

Суретке қара. «Ғаламтордың тұңғыығы» тақырыбында ғаламторды пайдалану мәдениеті туралы мәтін құрап жаз. Мәтінде осы «Ғаламтормен дұрыс жұмыс жасау — мәдениет» бөлімінде меңгерген білімің, жаңа ақпарат қамтылуы тиіс. Талаптар: көлемі: 160-180 сөз. Деректер, мақал-мәтелдер болуы шарт. Үстеулерді қолдан.

БІЛГЕНГЕ МАРЖАН...

Жеті түрлі ілім біл,
жеті жұрттың
тілін біл! (Қазақ нақылы)

Мазан классикалық музыка ұнайды

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

классикалық, дәстүрлі,
халық әндері, халық күйлері

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

- «Классикалық әдебиет», «классикалық музыка» дегенді қалай түсінесің?
- Қазақ және орыс халқының қандай өлеңдерін білесің?
- Қазақтың қандай композиторларын білесің?
- Саған қандай халық әндері ұнайды?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Сөздер мен сөз тіркестерін мағынасына қарай сәйкестендіріп, мәтін құра.

а. Мен ән	1. тартасың
ә. Сен күй	2. тыңдайды
б. Сіз өлең	3. билейміз
в. Ол әуен	4. айтамын
г. Біз би	5. оқисыз

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Қазақстанда қандай өнер сайыстары өтеді? Сызбаға сызбаға түсір. Осы сайыстар туралы әңгіме құра.

Өнер сайыстары					
Ақындар айтысы	Биле, биле!				

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

4 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Мәтінге тақырып қой. Жоспар құра.

Қазақ халқы — өнерсүйгіш халық. Оның музыкалық мәдениеті өте бай. Халқымыз ақын, әнші-сазгерлерді ерекше құрметтеген. Біржан сал, Ақан сері, Үкілі Ыбырай қазақтың классикалық әндерінің негізін қалаған. Қазақтың ұлттық музыка мәдениетінің ішінде ән салу мен ән шығару, домбыра, қобыз, сырнай тарту жақсы дамыған. XIX ғасырдың екінші жартысында қазақ халқының арасынан көптеген әнші-композиторлар, жырау-жыршылар, ақын-күйшілер шыққан. Олар: Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Дина, Сүгір және т. б. Қазақ халқының ән-музыка мәдениетінің дамуына Біржан, Мұхит, Естай, Нартай, Жаяу Мұса, Майра, Жамбыл, Кенен, Әміре сияқты ұлы тұлғалар үлес қосқан.

Этнограф және сазгер А. В. Затаевич екі мың үш жүзден астам халық әндері мен күйлерін жазып алып, «Қазақ халқының 1000 әні» және «Қазақ халқының 500 әні мен күйі» деген жинақтар жариялаған. Осыдан-ақ қазақ музыкасының қаншалықты бай екенінін көруге болады.

Музыка — **классикалық музыка, халық әндері, халық күйлері** болып бөлінеді. Оны үлкен залдарда оркестр орындайды. Классикалық музыка терең мазмұнды болып келеді.

Қазақ әндерінің көпшілігі домбыраның сүйемелдеуімен орындалады. Қазақ әндері татулық пен бірлікті, байсалды мінезді, ақылдылықты насихаттайды. Қазақ халқының кең тараған халық әндері: «Дудар-ай», «Гүлдерайым», «Бір бала» және т. б.

Халық күйлері — халықтың тұрмысын, салт-дәстүрін, адамның тағдырын баяндайды. Халық күйлері ұрпақтан ұрпаққа жеткен. Сондықтан олардың авторлары ұмытылып, **халықтың күйі** деп аталған.

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма. Мәтін бойынша «Қос жазба» күнделігін толтыр. Түсіндір.

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. Сұрақтарды пайдаланып, досыңмен диалог құр.

Үзінді	Түсініктеме
Музыка	Музыка — классикалық музыка халық әндері, халық күйлері болып бөлінеді.

- Қазақтың классикалық музыкасының негізін кімдер қалаған?
- Қазақтың ұлттық мәдениетінің ішінде қандай өнер жақсы дамыған?
- Қазақ әндерінің көпшілігі ненің сүйемелдеуімен орындалады?
- Қазақ әндері нені насихаттайды?
- Кең тараған қандай қазақ халық әндері бар?
- Халық күйлерінде не баяндалады?
- Халық күйлері бізге қалай жеткен?

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Төмендегі тірек сөздерді қатыстырып, бес сұраулы сөйлем құра.

Тірек сөздер: классикалық, дәстүрлі, ғасыр, халық әндері, халық күйлері.

ОҚЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Мәтінді оқы. Мәтінге тақырып қой.

Ертеде бір ханның жалғыз ұлы болады. Бір күні ханның ұлы аң аулауға шығып, жайылып жүрген бір топ құланға кезігеді. Ханның ұлы үйірді бастап жүрген құланды атады. Жараланған құлан ханның ұлын тұяғымен теуіп өлтіреді.

Баласын бірнеше күн күтіп, аңшылықтан оралмаған соң бір сұмдықтың болғанын сезген хан: «Кімде-кім ұлым туралы жаман, қайғылы хабар жеткізсе, көмейіне қорғасын ерітіп құямын!» — деп, жар салады.

Бұл хабарды естіген халық ханның алдына барып, көңіл айтудан қорқады. Не істерлерін білмей қатты қиналған уәзірлер ел ішіндегі атақты күйшіге келіп өтініш айтады. Күйші ханның алдына келіп, рұқсатын алған соң, домбырасын қолына алып, бір күйді ойнайды. Күңіренген күйдің сазымен аңшылық көрініс, ашулы құландардың тұяқтарының дүрсілі, жалғыз ұлының қаза тапқаны ханның көз алдынан өтіп жатады. Күйдің құдіретінің арқасында хан болған жайды түсініп, егіліп жылайды.

Бір кезде есін жиған хан: — Ұстаңдар мына күйшіні! — деп уәзірлеріне әмір беріпті.

Сонда күйші: — Дат тақсыр! Мен емес, мына домбыра ғой сізге естірткен, — депті.

Олай болса, домбыраның шанағына құйыңдар қорғасынды!, — дейді хан.

Міне, содан бері қазақ домбырасының шанағында тесік пайда болыпты. Бұл күйді естірткен — Кетбұға күйші екен.

(Б. Адамбаевтан)

- Мәтінді диалогке айналдырыңдар.
- Мәтіннен етістіктерді тауып, қай шақта тұрғанын айтыңдар.
- Ғаламтордан «Ақсақ құлан» мультфильмін көріңдер.
- Сыныпта мазмұнын баяндаңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.
youtube.com сайтынан «Ақсақ құлан» күйін тыңдап, алған әсеріңді жаз.

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма. Мәтіндегі ақпарат бойынша ойбөліс өткізіңдер.

— Бала кезімнен шет тіліндегі әндерді орындағанды ұнатамын.

Қателеспесем, 17-18 жасымда болуы керек, қазақша әнді алғаш рет тыңдадым. Ол — халық әні «Ақбақай» еді, ерекше ұнады. Одан бөлек «Желсіз түнде жарық ай», «Қамажай», «Құсни-Қорлан», «Ақжайнақ», «Арыс жағасында» сияқты бірталай әндерді жатқа білемін. Өзіңіз байқап отырғандай, қазақ тіліндегі репертуарым бай, – дейді жапон қызы Мидзуки Накамури.

— Қазақ мәдениеті сізге несімен ұнайды?

— Мектепте оқып жүргенімде Қазақстанның ТМД ұйымына мүше екенін, Байқоңыр ғарыш айлағы орналасқан ел екенін ғана білетінмін. Қазақ әндерін алғаш тыңдағанымда, Қазақстанның таңғажайып ән мен күйдің отаны екенін түсіндім. Мектеп бітірген соң, Цукуба университетіне оқуға түстім. Университетте ТМД елдерінен келген студенттер, магистранттар көп. Қазақстандық достарыммен бірге ән айттық, биледік. Қазақ халқының ұлттық тағамы — етті де астық. Қазақтар — өте қонақжай, ашық халық. Олармен араласу оңай, жақсы әсер қалдырады. Осы себепті қазақ халқын, дәстүрін, мәдениетін жақсы көремін.

— Ән айтудан басқа өнеріңіз бар ма?

— Мен жапон, ағылшын, орыс, татар, өзбек тілдерін жақсы білемін. Сонымен бірге башқұрт, қазақ, ұйғыр, түрік, тәжік тілдерін де жақсы түсінемін. Қазір қытай, кәріс, парсы тілдеріне қызығып жүрмін. Бұрын мектеп кезінде үйренгенмін, қолданбаған соң ұмытып қалыппын. Бала кезімнен тіл үйренуге құмар болдым. Арманым — ұлттық киім киіп, домбырамен ән айту. Қазақ халқының ұлттық киіміндегі өрнектер өте әдемі.

(«Дала мен қала» газетінен)

ЕСТЕ САҚТА!

Қазақ халқы — өнерсүйгіш халық. Оның музыкалық мәдениеті өте бай. Халқымыз ақындарды, әншілерді сазгерлерді ерекше құрмет тұтқан.

Қазақтың әншілік өнері

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

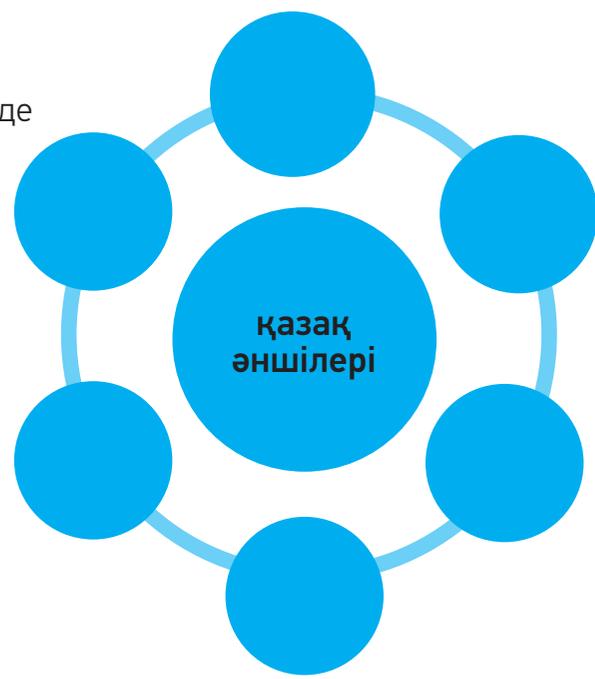
АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

- Қазақтың ән өнері туралы не білесің?
- Қазақтың қандай әншілерін білесің?
- Саған қандай әндер ұнайды: халық әндері ме әлде эстрадалық әндер ме?
- Қазақ эстрадасының қандай әншілерін білесің?
- Қазақ тіліндегі қандай ән ұнайды?
- Ұялы телефоныңа ән жазасың ба?
- Ән жазсаң, ол — кімдердің әні?

ЖАҢА СӨЗДЕР

асыл қазына, тармақ, наным-сенім, дәуір, құдірет, ауыздан ауызға таралу, күміс көмей, үлгі-өнеге

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
«Қазақ әншілері» деген тақырыпта диаграмма құр.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Мәтінді тыңда. Оқы. Мәтіндегі негізгі ақпаратты анықта.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Қазақтың ән өнері

Қазақтың ән өнері — халқымыздың асыл қазынасы, фольклордың музыкалық саласының бір тармағы. «Фольклор» сөзі ағылшын тілінен алынған. Ол «халық даналығы, халық білімі, халықтың ауызша шығарған туындылары» деген мағынаны білдіреді. Фольклор шығармалары халықтың әр дәуірдегі тұрмыс-салты, наным-сенімі, күнделікті тіршілігімен тығыз байланысты. Бұл шығармаларда халықтың «осылай болса екен» деген арман-тілегі айтылады.

Ән — халық сүйіп айтатын, тыңдайтын, санғасырлық тарихы бар музыкасы. Қазақ халқында ән-күй туралы көптеген мақал-мәтел, аңыз, жырлар бар. Мысалы, «Сөз — күміс, ән — алтын», «Ел көркі — қыз, той көркі — ән», «Ән өмір ұзартады» деген асыл сөздер осы өнерге арналған.

Қазақтың ұлы ақыны Абай да ән мен күйдің құдіретін жырлап:

Құлақтан кіріп, бойды алар
Жақсы ән мен тәтті күй.
Көңілге түрлі ой салар
Әнді сүйсең, менше сүй, —

деген болатын.

Қазақтың бірде-бір отырысы ән-күйсіз өтпеген. Ауылдан ауылға ән айтып, күй тартып жүрген жыршы, сал-серілер өз өнерін көрсетіп, халықтың көңілін көтерген. Ақын-әншілердің өнері халық арасында өте жоғары бағаланып, ақынның келген ауылы оған зор сый-құрмет көрсеткен. Олардың аты аңыз-әңгімеге айналып, ауыздан ауызға таралып, бүгінгі ұрпаққа жеткен.

Қазақтың күміс көмей әншісі — Әміре Қашаубаев 1925 жылы Парижде өткен Дүниежүзілік көрмедегі этнографиялық концертте екінші орын алып, күміс медаль иеленді. Қазақтың «Ағаш аяқ», «Үш дос», «Қанапия», «Қызыл бидай», «Смет», «Жалғыз арша» сияқты классикалық әндері Әміре Қашаубаев айтқан үлгі-өнегемен орнығып, кейінгі әншілердің репертуарларында жалғасын тауып келеді.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
«ПОПС» формуласын қолданып, мәтіндегі ақпараттар бойынша өз пікіріңді дәлелде.

Бірінші сөйлем. «Менің ойымша...».

Екінші сөйлем. «Себебі мен оны деп түсінемін».

Үшінші сөйлем. «Оны мен деген фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын».

Соңғы сөйлем. «Осыған байланысты мен ... деген шешімге келдім».

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтіндегі қате жазылған сөздерді тап. Себебін түсіндір.

1. Роза Рымбаева — қазақ эстрадасының жұлдызы. **2.** Роза Рымбаева «Әлия», «Атамекен», «Любовь настала» әндерін тамаша айтады. **3.** Роза Рымбаеваның «Әлия», «Любовь настала», «Атамекен» әндерін біз сүйіп тыңдайсың. **4.** Мен әуен тыңдағанны жақсы көремін. **5.** Әкем маған CD плеер сатып алып берді. **6.** Сол кезден бастап мен диск жинай бастады. **7.** Маған түрлі әуендер ұнайды. **8.** Өзіне ұнайтын топтардың, әншілердің дискілерін жинаймын. **9.** Мен әр дискінің сыртындағы ақпаратты оқисың. **10.** Көбінесе маған ұнайтын әншілердің дискісін табуға тырысамын. **11.** Сонымен қатар мен теледидардағы бағдарламаларды, ән сайыстарын үзбей көремін. **12.** Биыл мен «Саз әлемі» атты бағдарламаны көріп жүрмін. **13.** Ол бағдарламаны үзбей қараймын. **14.** Бағдарламада әншілер ән айтып жарысады. **15.** Бұл байқауда кім жақсы ән айтса, сол жеңімпаз атанады.

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Жеке сөздерден сөйлем құра. Сөйлемді үлгідегі формула бойынша жаз.

Үлгі: 1-сөйлем: 1А — 3Ә — 2Б — 5В

№\код	А	Ә	Б	В
1	ол	дискінің	жақсы	оқимын.
2	әр	байқауында	үзбей	жарысты.
3	Әсел	бағдарламаны	айтып	көремін.
4	диск	ән	сыртын	атанды.
5	ән	бағдарламаларды	маған	қараймын.
6	теледидардағы	жинау	жеңімпаз	ұнайды.

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Сұхбатты толықтыр.

- Айжан, сен қандай әндерді тыңдайсың?
- Маған қазақ әндері ұнайды.
- Ал саған ше?
-
- Сен дисклерді жинайсың ба?
-
- Қандай ән байқауларын білесің? Теледидардан қандай байқауларды көресің?
-
- Қазақ әншілерінен кімдерді тыңдайсың?
-

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма. Сөйлемге үш нұсқада сұрақ қой.

Сөйлемдер	Сұрақтар
Қазақтың ән өнері — халқымыздың асыл қазынасы, фольклордың музыкалық саласының бір тармағы.	
Фольклор шығармалары халықтың әр дәуірдегі тұрмыс-салты, наным-сенімі, күнделікті тіршілігімен тығыз байланысты.	
Бұл шығармаларда халықтың «осылай болса екен» деген арман-тілегі айтылады.	
Ән — халықтың сүйіп айтатын, тыңдайтын, санғасырлық тарихы бар халық музыкасы.	
Қазақ халқында ән-күй туралы көптеген мақал-мәтел, аңыз, жырлар бар.	
Қазақтың бірде-бір отырысы ән-күйсіз өтпеген.	
Ауылдан ауылға ән айтып, күй тартып жүрген жыршы, сал-серілер өз өнерін көрсетіп, халықтың көңілін көтерген.	
Қазақтың күміс көмей әншісі — Әміре Қашаубаев 1925 жылы Парижде өткен Дүниежүзілік көрмедегі этнографиялық концертте екінші орын алып, күміс медаль иеленеді.	

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма. Жақшаның ішіндегі тиісті сөзді қойып, сөйлемді жаз.

1. Әміре Қашаубаев — қазақтың (күйшісі, жыршысы, әншісі).
2. Ақын-әншілердің өнері халық арасында (төмен, жоғары) бағаланған.
3. Мен ол (бағдарламаны, адамды, кітапты) үзбей қараймын.
4. Жараланған (құл, ат, сиыр) ханның ұлын тұяғымен теуіп өлтіреді.

ЕСТЕ САҚТА!

Ән — халықтың асыл қазынасы.
Маған қазақша әндер ұнайды.
Әміре Қашаубаев — атақты әнші.

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма. «Менің сүйікті әншім» деген тақырыпта эссе жаз.

Талаптар:

- нақты айқындалған кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды бөлімнен құралуы шарт;
- тақырыптан ауытқымаған дұрыс;
- тезистерді ұтымды дәлелдермен растау қажет.

- өмірмен байланысты болуы тиіс;
- өзіндік тың пікірлер келтіру керек;
- баяндау стилі нақты болуы шарт;
- теңеу мен метафороны ұтымды қолдану қажет;
- көлемі — 100-150 сөз.

Күй — қазақтың жан серігі, сырласы

5—6
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Төмендегі сөйлемдерді толықтырып жаз.

- 1) ... — күй атасы.
- 2) Ол кісінің күйлерін тыңдаған соң, менде домбыраға деген ... оянды.
- 3) Домбыра ... үшін үйірмеге жазылдым.
- 4) Ол жақта маған ... мен ... үйретті.
- 5) Дыбыстарды ... үшін ұстазды мұқият тыңдау керек.
- 6) Домбыра үйрену үшін адамға ... те керек.
- 7) ... дұрыс басылмаса, дыбыс жақсы шықпайды.
- 8) Бүгін досым — Саша да домбыра үйірмесіне ...

Қажетті сөздер: Құрманғазы, Дина, Тәттімбет күйлерін, тез қағып алу, пернелер, икемділік, жазылды, үйрену, қызығушылығым.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Қазақтың ұлттық саз аспаптарымен таныс. Суреттегі аспаптар туралы мәлімет жина.

а) шаңқобыз

ә) сазсырнай

в) дауылпаз

б) жетіген

г) домбыра

ЖАҢА СӨЗДЕР

қыр жағында, дүрілдету, ырғақ, бал тамған, маймаң қағу, перне, лақылдату, зарлы, күңіренген, толғану, балқу, безектеу, бұрқырату, ебелек, тілеулес, қорғасын

3 -тапсырма.
Мәтінді тыңда. Түсінгеніңді баянда.

Күйші (үзінді)

*Илияс Жансүгіров
(1894—1938)*

Қамаудың хан ауылы қыр жағында,
Аңқытып ақ орданың бір жағында.
Күйші отыр домбыраны дүбірлетіп,
Құмар қып тартқан күйдің ырғағына.

Буынсыз он саусағы күй қағуға,
Көңіліне тыңдағанның от жағуға,
Бал тамған бармағынан домбырашы
Жан терге түсіп отыр мына дуда.

Күйшінің қошеметке көңілі тасып,
Бес бармақ маймаң қақты перне басып,
Толқынтып тоқсан күйді дүрілдетті,
Көңілді бірде шымшып, бірде қысып.

Екі ішек жүрек жарып, көңіл ашып,
Бірде ойнақ, бірде баяу сыбырласып,
Зарлы күй, ащы күйдің, тәтті күйдің –
Бәрін де лақылдатып, төгіп-шашып.

Күңіренген бір мұңды күй даланы алды,
Табиғат тып-тыныш бола қалды.
Қырдағы қоян, құлан құлақ тігіп,
Қамыстан жолбарыс та ыңыранды.

Күңіреніп Асанқайғы күй толғанды,
Желмая желе жортып жерді шалды.
Алатау, Алтай, Арқа, Қырлы, Сырлы
Аралап, қоныс таппай күй зарланды.

Қаққанда деген күйді «Терісқақпай»
Жым-жырт боп тына қалды жел де соқпай.
Домбыра айналаға дүбір салды,
Адақтап жалғыз шапқан жүйрік аттай.

Тартқанда батыр күйін «Қорамсақтай»,
Ақ түтек тұра ала ма боран соқпай?!
Ару боп ат артында қалмақ қызы
Безектеп перне басты шынашақтай.

Күй алды Бақанастың қара өзегін,
Дауылдай бұрқыратып ебелегін.
Қара жер қалқып барып, қата қалды,
Саймақтың суырғанда «Сарыөзенін».

Үн қылып домбыраның өндіршегін,
Тіл қылып сөйлеп, зарлап екі ішегін,
Күңіреніп жұрттың көңілі түйе болды,
Шерткенде Тойтан тартқан «Бозінгенін».

Күн тыңдап, кірмей тұрды ұясына,
Бұлт тыңдап, мінбей тұрды тау басына,
Мақұлық жерде, көкте маужырады,
Қараған бір жан болмай шаруасына.

Су ақпай жатты тоқтап арнасында,
Қарғалар қалқып қалды жар басында.
Сүйсініп домбыраны тыңдады жұрт,
Тырт етпей, тілеулес боп зарласынға.

Қалмақты қақты «Қара жорғасына»,
Айналды ақ алмастар қорғасынға,
Мәжіліс, міне, осындай болып жатты
Бір кеште хан Кененің ордасында.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма. Сұрақтарға жауап бер.

- Илияс Жансүгіров — кім?
- Оның қандай шығармасын білесің?
- «Күйші» поэмасы кім туралы?
- Онда қандай кейіпкерлер бар?

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма. Мәтіндегі теңеулер мен метафораларды теріп жаз. Оларды пайдаланып, сөйлем құра.

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. <http://kitap.kz> сайтынан I.Жансүгіровтың «Күйші» поэмасының толық нұсқасын тыңдап, түсінгеніңді айт.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма. Мәтінге сүйеніп, ақпараттың дұрыстығын тексер. Түсіндір.

Ақпарат	Дұрыс	Дұрыс емес
Күйші отыр домбыраны дүбірлетіп, Құмар қып тартқан әннің ырғағына.		
Буынсыз он саусағы күй қағуға, Көңіліне тыңдағанның от жағуға.		
Толқынтып жетпіс күйді дүрілдетті, Көңілді бірде шымшып, бірде қысып.		
Қырдағы қоян, құлан құлақ тігіп, Қамыстан арыстан та ыңыранды.		
Алатау, Алтай, Алатау, Қырлы, Сырлы Аралап, қоныс таппай күй зарланды.		
Тартқанда батыр күйін «Қорамсақтай», Ақ түтек тұра ала ма боран соқпай?!		
Қара аспан қалқып барып қата қалды, Саймақтың суырғанда «Сарыөзенін».		
Қалмақты қақты «Қаражорғасына», Айналды ақ алмастар қорғасынға.		

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма. Ілияс Жансүгіров туралы қосымша мәлімет жина. «Ол — кім? Ол — қандай ақын? Ақынның атымен аталатын қандай елді мекендер мен орындарды білесің?» деген сұрақтарға жауап беріп, диаграмманы толтыр.

Талаптар:

1. көлемі — 4-6 сөйлем;
2. сын есімдерді жиі пайдалан;
3. міндетті түрде жаңа сөздерді қолдан.

АЙТЫЛЫМ

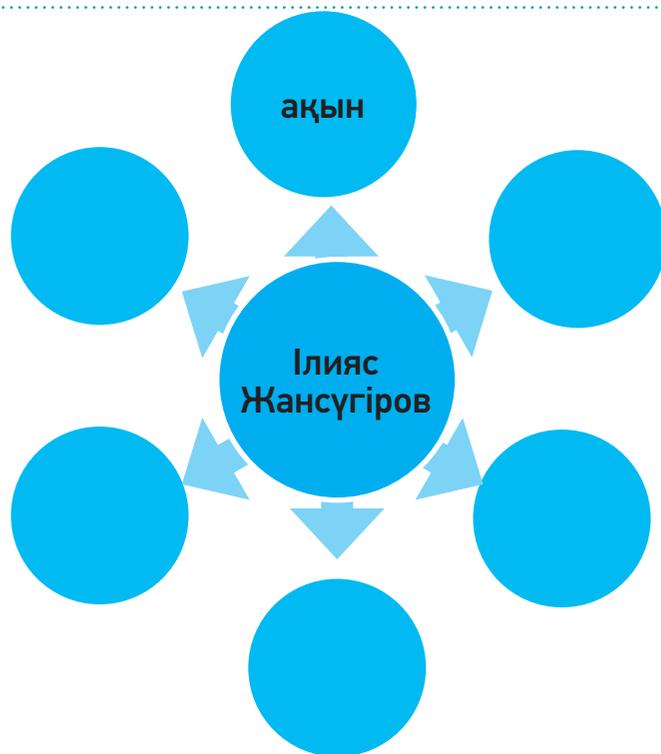
9 -тапсырма. Төмендегі өлең жолдары бойынша әңгімелесіңдер. Өлең жолдарындағы ақынның суреттеуін көз алдарыңа елестетіп, суретін салыңдар.

Күн тыңдап, кірмей тұрды ұясына,
Бұлт тыңдап, мінбей тұрды тау басына,
Мақұлық жерде, көкте маужырады,
Қараған бір жан болмай шаруасына.

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма. Берілген сөз тіркестерінің бағыныңқы сыңарын қойып, жаз. Сөз тіркестерін пайдаланып, сөйлем құра.

... ауылы, ... орда, ... қағуға, ... қақты, ... сыбырласып, ... күй, ... шалды, ... салды, ... ішек, ... маужырады.

АЙТЫЛЫМ

11 -тапсырма. Поэмадағы ақпаратты «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып айтыңдар.

Пікір. Оқыған мәтін бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен жаз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.

Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.

Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

ЕСТЕ САҚТА!

Ілияс Жансүгіров — ақын. Оның «Күйші» деген поэмасы бар.

Әлемге танымал «Ұлытау»

7—8
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

тыңдарман, дәріптеу, батылдық, ұйытқу, аңқу, жылқылардың желісі, қатал жүзді, үйлестіру, елестеу

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма. Сұрақтарға жауап бер.

- Күй дегеніміз — не?
- Күй туралы кімнің поэмасы бар?
- Ол поэмада кім бейнеленген?
- Сен күй тыңдайсың ба?
- Қандай атақты күйшілерді білесің?
- Домбыра — қандай аспап?
- Домбыра туралы не білесің?
- Қазіргі күйшілер туралы білесің бе?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма. Сурет бойынша әңгіме құра.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

- 3 -тапсырма.**
Мәтінді тыңда. Мәтіндегі негізгі ақпаратты анықта.
Түсінгеніңді баянда. Жоспар құр.

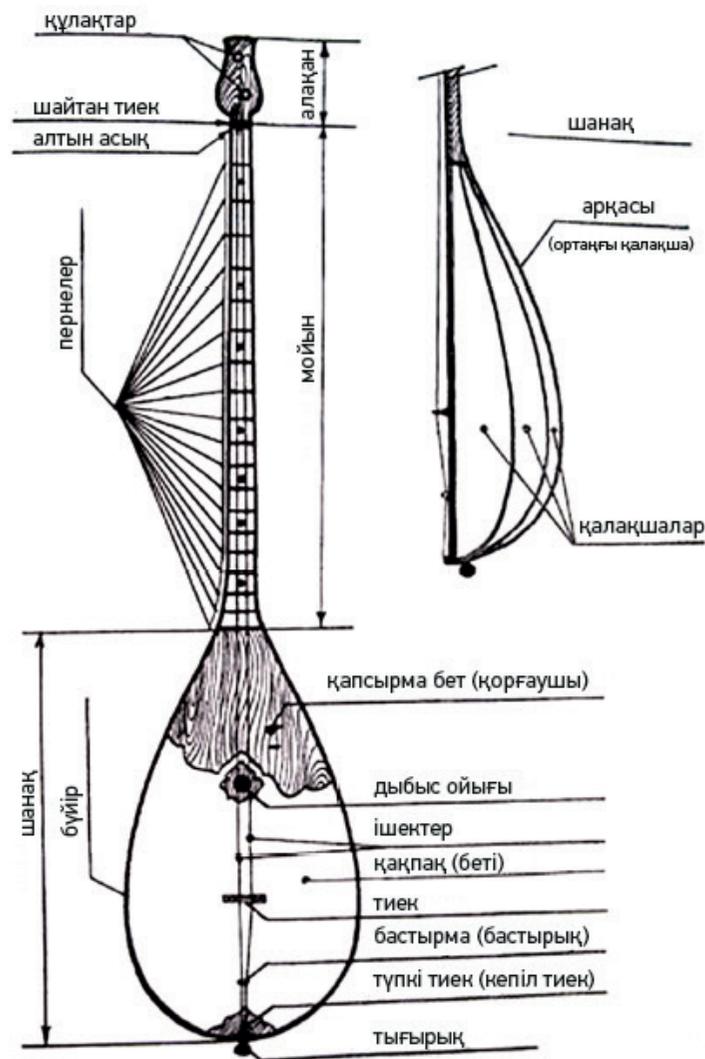
Қазақтың «Ұлытау» этно-рок тобы 2001 жылы құрылды. Топтың мақсаты — бүкіл әлемде тыңдармандарды халық шығармаларының сұлулығы мен қазақ халқының мәдениетімен таныстыру, сонымен қатар өскелең жас ұрпаққа домбыраның қадір-қасиетін дәріптеу. «Ұлытау» тобы — отандық және әлемдік заманауи инструменталды музыка саласындағы жаңалық, топ музыканттары Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Н.Тілеңдиев, Бах, Вивальди, Паганини сияқты композитордың шығармаларын ерекше құлшыныспен, ынтамен орындайды.

«Ұлытау» тобының мүшелері әлем классиктерінің таңдамалы шығармалары мен қазақ классиктерінің туындыларына бірдей қызығушылық танытып келеді, түрлі тақырыптағы, түрлі дыбыстық ерекшеліктері бар туындыларды орындайды. Олардан дала желінің ұйытқуы, күн көзіне күйген шөптің иісі аңқиды, тәкаппар, сәнді жылқылардың желісі байқалады, қатал жүзді ақсақалдар мен әдет-ғұрыптардың арбаушы сиқыры елестейді. Бұл өнерді «World Music» деп те атауға болады. «Ұлытаудағы» электргитараның асқан шеберлі ұйқастары Ричи Блэкмордың ұқсас экзерсистерін еріксіз еске түсіреді, ал динамикалық және жуан дыбысының ырылдауы — Роджер Гловерді елестетеді. Музыканттар скрипканың нәзік үні мен төл дыбысымен ерекшеленетін қара домбыраның үнін ауыр роктың, блюздің жайландыратын нью-эйдждің «мәдениетімен» тамаша үйлестіреді.

(<http://www.ulytau.kz> сайтынан)

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма. Домбыраның құрылысын досыңа таныстыр.

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма. Берілген етістіктерді шақ формасымен түрлендіріп, сөйлем құра.

Етістік	Ауыспалы өткен шақ	Бұрынғы өткен шақ	Болжалды келер шақ	Мақсатты келер шақ
құрыл				
таныстыр				
дәріпте				
орында				
таныт				
ойна				
байқа				
елесте				
үйлестір				

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Мәтіндегі ақпаратты «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып айт.

Пікір. Оқыған мәтін бойынша пікіріңді бір сөйлеммен жаз.
Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.
Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.
Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Жақша ішіндегі тұйық етістіктерді тиісті тұлғада қойып, сөйлемді жаз.

Мен бүгін «Ұлытау» тобының концертіне (бару). «Ұлытауды» өте белгілі топ деп (есептеу). Топтың мүшесі — Ержан домбырада шебер (ойнау). Мен де шебер күйші болғым (келу). Сондықтан домбыра үйірмесіне (жазылу). Анам мені үйірмеге ертіп (апару). «Ұлытау» тобы Құрманғазының күйлерін (орындау).

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
<https://www.youtube.com> сайтынан «Ұлытау» тобы туралы берілген «Қазақстан» ұлттық арнасынан берілген хабарды тыңдаңдар. Илияс Жансүгіров суреттеген күйдің құдіретті күшін сезіндіңдер ме? Қандай әсер алдыңдар? Ой бөлісіңдер.

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Топтық жұмыс. «Ұлытау» тобының мүшелері туралы оқып, сыныпқа хабарлама жасаңдар.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

Менің атым — Ержан Әлімбетов. Мен Қызылорда қаласында тудым. Қызылорда қаласындағы музыкалық мектеп пен музыкалық училищені аяқтадым. Сондай-ақ Алматыдағы Құрманғазы атындағы Қазақ Ұлттық консерваториясының «домбыра» мамандығын бітірдім. Өмірлік ұстанымым: Адам болып туған соң өмір бойы сол атқа лайық болу керек.

Менің атым — Әсел Исаева. Мен Алматы қаласында тудым. Кішкентай кезімнен музыка мектебіне баруыма әкем қолдау көрсетті. Әкеммен бірге түнгі үшке дейін музыкамен айналысатынбыз. Музыка — менің өмірімнің бір бөлшегі. «Ұлытауға» келгеніме өте қуаныштымын. Бұрын классикалық туындыларды ғана орындайтынмын. «Ұлытаудың» форматы мүлде бөлек.

Мен, Максим Кичигин, Шығыс Қазақстан облысындағы Лениногорск қаласында дүниеге келдім. Музыка мектебінде «баян» класы бойынша оқыдым. 11 жасымнан бастап гитарада ойнауды үйрендім. Ата-анам сыйлаған алғашқы гитарам «Орфей» деп аталатын. 1998 жылы Қыдырәлі Болмановпен таныстым. Ол этножобамен жұмыс істеу туралы ұсыныс жасады. Кейіннен бұл жоба көпшілікке «Ұлытау» атауымен танымал болды.

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Дәстүрлі күйшілер мен «Ұлытау» этно-рок тобының орындауындағы күйлерді салыстырып, айырмашылығы мен ұқсастығын көрсетіңдер. Ойтолғау жазыңдар.

ЕСТЕ САҚТА!

«Ұлытау» тобы қазақты әлемге танытты. Мен «Ұлытау» тобының концертіне бардым.

Опера театрына барамын

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

1 -тапсырма. Сұрақтарға жауап жаз.

- Театр дегеніміз — не?
- Театрдың қандай түрлері бар?
- Нұр-Сұлтан және Алматы қаласында қандай театрлар бар?
- Сенің өлкеңде қандай театр бар?
- Сен театрға барасың ба?
- Саған қандай қойылым ұнайды?
- Сенің сүйікті актерің — кім?

ЖАҢА СӨЗДЕР

қабілетті, өнер қайраткерлері, алғашқы құрамы, жалпы аумағы, сәулетші, қасбеті, маңдайша, патшайым, қос доңғалақты

АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма. Досыңмен диалогті оқып, жалғастырыңдар.

- Сәлем!
- Сәлем! Қалың қалай?
- Жақсы. Өзің қалайсың?
- Жақсымын. Қайда бара жатырсың?
- Театрға бара жатырмын.
- Кіммен? Жалғыз барасың ба?
- Жоқ, сыныппен барамын.
- Қай театрға барасыңдар?
- Абай атындағы Қазақ Мемлекеттік опера және балет театрына барамыз.
- Қандай қойылымға билет алдыңдар?
- «Қыз Жібек» операсына барамыз.
- О-о, қандай керемет!
- Бізбен бірге театрға жүр.
-
-

ЖАЗЫЛЫМ

3 -тапсырма. Сурет бойынша әңгіме құра.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Мәтіндегі негізгі ақпаратты анықта. Мәтін бойынша жоспар құр.

Қазақстанда екі опера және балет театры бар. Біріншісі — Абай атындағы Қазақ Мемлекеттік академиялық опера және балет театры. Бұл театр 1934 жылы 13 қаңтарда ашылып, өз репертуарын М.Әуезовтің либреттосына жазылған «Айман-Шолпан» музыкалық спектаклімен бастады. 1945 жылы театрға Абай есімі беріліп, «Амангелді» қойылымы көрсетілді. Театрдың алғашқы құрамында театрдың қабілетті, дарынды әртістері — Әміре Қашаубаев, Иса Байзақов, Елубай Өмірзақов, Құрманбек Жандарбеков, Күләш пен Қанабек Байсейітовтер, Серғали Әбжанов, Үрия Тұрдықұлова және басқалар болды. Кейін олардың көбі «Қазақстан опера өнерінің қайраткерлері» атанды.

1944 жылдан бері театр шымылдығын жыл сайын А. Жұбанов пен Л. Хамиди бірігіп

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

жазған «Абай» операсымен ашады. «Абай» операсы атақты опера сахналарында қойылды.

Екіншісі — «Астана опера» Мемлекеттік опера және балет театры. «Астана опера» театры «Біржан-Сара» операсымен ашылды. Ондағы басты рөлдерді Ресейдің еңбек сіңірген әртісі, Татарстанның халық әртісі, тенор Ахмед Агади (Біржан рөлінде) мен Қазақстанның халық әртісі Нұржамал Үсенбаева (ақын Сара рөлінде) ойнады.

«Астана операның» жалпы аумағы — 61163 шаршы метр. Ол 4 блоктан тұрады. Жобаның авторы сәулетші Ренато Аркетти грек-рим мен қазақтың ұлттық сәулет дәстүрін жақсы үйлестірген. Ғимараттың сыртқы қасбеті «Сицилия інжуі» мәрмәрімен қапталған. Театрдың бас кіре берісі маңдайшасына қола квадрига — төрт пар ат жеккен қос доңғалақты арбаның үстінде қолына лира ұстаған сақ патшайымы — Томирисінің (Тұмар) мүсіні қойылған.

(Баспасөз материалдарынан)

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтіндегі ақпаратты «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып айт.

Пікір. Оқыған мәтін бойынша пікіріңді бір сөйлеммен жаз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.

Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.

Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Қазақтың атақты опера әншілері туралы мәлімет жинап, кестені толтыр.

Аты-жөні	Опера аты. Ойнаған рөлі
Қанабек Байсейітов	«Қыз Жібек» операсы Бекежан, ... рөлі
Майра Мұхамедқызы	«Қыз Жібек» операсында Жібек, «Абай» операсында Ажар, ... рөлінде

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
<http://kazradio.kaztrk.kz> сайтынан «Опера маржандары» атты хабарды тыңдап, шағын хабарлама жаса.

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Екі топқа бөлініңдер. Абай атындағы Мемлекеттік академиялық опера және балет театры және «Астана опера» мемлекеттік опера және балет театры туралы мәлімет жинаңдар. Әр топ өздері таңдаған театр туралы жарнама дайындап, көрермен жинасын.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЕСТЕ САҚТА!

Мен операға бардым. «Астана опера» — әдемі ғимарат.

Нәтиже сабақ. Мен не қйрендім

11–12
САБАҚ

ОҚЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Мәтінді оқы. Мәтінге тақырып қой. Түсінгеніңді баянда.

Мен 1930 жылы 21 ақпанда Алматыда туғанмын. Әкем — Ілияс Жансүгіров, шешем — Фатима Төребаева. Әкем Талдықорғанның Ақсу өңірінен, шешем — Жаңақорғаннан. Екеуі 1928 жылы Қызылорда ел астанасы болып тұрған кезде сол жерде танысқан. Шешем — әдемі дауысы бар әнші болатын.

Жастайымнан ағайын-туыс, үйге келетін адамдардың бәрі: «Әкеңе ұқсайсың!» дейтін. Мектепте, кейін Мәскеудегі Тау-кен университетінде орысша оқыдым. Алайда тілімді сақтадым. Қазір әкем туралы мақала жазып тұрамын. Жамал, Ризеда есімді екі қызым бар. Жамал Мәскеуде, Ризеда Хорватияда тұрады.

(Саят Жансүгіров)

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Төменде берілген тірек сөздерді пайдаланып, «Саз әлемі» байқауының қалай өткені жайлы досыңа хат жаз.

Тірек сөздер: байқау, қазақ әншілері, қатысты, кеше, жеңімпаз анықталды, байқау әділ өтті.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Мәтінді тыңда. Досыңмен бірге «Ұлытау» тобының мүшесі — Ержан Әлімбетов туралы жазылған сұхбатты оқы.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.

Өлеңді оқы. Өлеңдегі өзіңе ұнаған ойды негізге алып, диалог құрыңдар. Түсіндірме сөздікті пайдаланып, қою қаріппен берілген сөздердің мағынасын нақтылаңдар.

Буынсыз он саусағы күй қағуға,
Көңіліне тыңдағанның от жағуға,
Бал тамған бармағынан домбырашы
Жан терге түсіп отыр мына дуда.

Күйшінің қошеметке көңілі тасып,
Бес бармақ **маймаң қақты**, перне басып,
Толқынтып тоқсан күйді дүрілдетті,
Көңілді бірде шымшып, бірде қысып.

Екі ішек жүрек жарып, көңіл ашып,
Бірде **ойнақ**, бірде баяу сыбырласып,
Зарлы күй, ащы күйдің, тәтті күйдің –
Бәрін де лақылдатып, төгіп-шашып.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.

Рөлдік ойын. Екі топқа бөлініңдер. Бірінші топ тілші болсын. Екінші топ «Ұлытау» тобының мүшелерін жеребе тастау арқылы бөліп алсын. Тілшілердің қойған сұрақтарына жауап беріңдер.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.

Төмендегі тақырыптардың бірін таңдап, фотоколлаж дайында. Оны сыныпта қорға.

- Қазақтың күйшілері
- Ілияс Жансүгіров
- Қазақ әншілері
- «Ұлытау» тобы
- Қазақтың опера әншілері

7 -тапсырма.

Жағдаят: Шетелден танысың қыдырып келді.
Ол қазақтың ән-күйін естіп, таңғалғанын айтты.
Сенен олар туралы толық мәлімет беруді өтінді.
Не істейсің?

БІЛГЕНГЕ МАРЖАН...

... қалың Қазақ елі тартқан
сыбызғыдағы салқын саз,
қобыздағы қоңыр күй,
домбыраның да екі ішекті ғана
емес, әдейі күйге арналған
үш ішекті тіліне оралған көп
күйлердің ескі-жаңасы — те-
гіс — тарих үшін елеулі бұйым
(Мұхтар Әуезов).

Ақ бидай

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Сен тұратын жерде егіншілікпен айналыса ма?
2. Егіншілікпен кімдер айналысады?
3. Егіншіліктің қандай пайдасы бар?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Мәтелдің мағынасын ашып, «Егін» сөзін жинақта.

Егін ырыс таңдамайды, еңбек таңдайды.

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Берілген сөздерге сұрақ қой. Осы сөздерді қатыстырып, сөз тіркесін құра.

1. Шаруашылық	өнім	суару
2. Еңбек	бай жер	диқан
3. Ырыс	дәнді дақыл	алқап

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Тыңда. Мәтінді оқы.

Ақ бидай

Есте жоқ ерте заманда бидай өз бетімен өседі екен. Бір жылы қуаңшылық болады. Тіршілік үшін жанталасқан өсімдік атаулы Ақ бидайды жан-жағынан қаумалап, астындағы суды тартып алады. Кейбір бойшаң бұталар күннің көзіне қасақана тұрып алып, жарық түсірмейді. Сөйтіп, Ақ бидайдың жағдайы күннен-күнге нашарлай береді. Ақырында өлер халге жетеді. Содан соң олай-бұлай өткен әртүрлі аңдардан жәрдем

ЖАҢА СӨЗДЕР

қуаңшылық, нашарлай,
мұң-зарына, зая кетпей, айырылмас

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

сұрайды. Үстінен әрлі-берлі қалықтап ұшып жатқан үлкенді-кішілі құстарға жалбарынады. Бірақ оның өтінішіне, мұң-зарына ешкім құлақ аспайды. Енді өлдім ғой деген сәтте, Ақ бидайға садақ асынған, қолында найзасы бар, аң аулап жүрген Адам тап болады. Бидай байғұс көзінің жасын төгіп тұрып, Адамға мұңын шағады. Адам ойланып тұрып, ақырында оның өтінішін қабыл алады. Садағын жерге қойып, найзасын бұтаға сүйей салады да білегін сыбанып жіберіп, іске кіріседі. Ақ бидайдың айналасындағы шөптің бәрін қолымен отап, тып-типыл қылады. Олардың бидайға ауыз салып жатқан тамырларын найзасының ұшымен қопарып тастайды.

Бұлаққа барып тақиясына толтырып су әкеледі. Әлсіреп қалған Ақ бидай мөлдір суға қанып, бой түзеп, құлпырып сала береді.

Адам да жиі-жиі келіп, бидайға қамқор болып жүреді. Қаскөй шөп, тікендерді оның қасына жуытпай, мезгіл-мезгіл суарып тұрады.

Күзге салым бидай піседі. Баданадай дәндерінің бір түйірін де шашау шығармастан, Адамға тарту етеді. Адам сыйға алған дәнін бір қыс сақтайды.

Көктем шыққанда ол үйшігінің жанындағы тәуірлеу жерді қопсытып, соған әлгі дәнді себеді. Жаз бойы арам шөбін жұлып, мезгілімен суарып, баптап тұрады. Ақырында еңбегі зая кетпей, күзде Адам бір дорба бидай алады. Келер жылы бір қап, содан соң он қап, одан соң мың қап, сөйтіп, адамзат бидайды әлденеше миллион қап етіп алатын болды.

Адам мен Ақ бидайдың айырылмас достығы ерте заманда осылай басталған екен.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Сұрақтарға жауап бер.

- Ақ бидайдың өсуіне не кедергі болды?
- Ақ бидай кімдерден көмек сұрайды?
- Ақ бидайға кім көмектесті?

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтінді оқы. Егіншілікке байланысты сөздерді тауып, қандай сөздермен тіркесіп тұрғанын анықта. Мағынасын түсіндір.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Мақал-мәтелдің мағынасын түсіндір. Мәтінмен байланысты тұстарына тоқтал.

- Жер тоймай, ел тоймайды.
- Екпей — егін шықпас,
Үйренбей — білім жұқпас.
- Егін ырыс таңдамайды,
Еңбек таңдайды.

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма. Қажетті сөздерді пайдаланып, ойды аяқта.

Қажетті сөздер: суды, қолында, мөлдір, құлпырып, өсімдік, аңдардан, адам, садақ.

Тіршілік үшін жанталасқан ... атаулы Ақ бидайды жан-жағынан қаумалап, астындағы ... тартып алады. Содан соң олай-бұлай өткен әртүрлі ... жәрдем сұрайды. Ақ бидайға ... асынған, ... найзасы бар, аң аулап жүрген ... тап болды. Ақ бидай ... суға қанып, бой түзеп, ... сала береді.

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма. Сұрақтарға жауап беріп, диалог ұйымдастырыңдар.

1. Ақ бидайдың өсуіне судың пайдасы бар ма?
2. Күн бидайға не үшін керек?
3. Қуаңшылық — табиғи жағдай ма, адамның кесірі ме?
4. Адам бидайға не себепті көмектесті?

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма. Мақал-мәтелді орыс тіліне аударып жаз. Мағынасын түсіндір.

Тәжірибелі егінші еліменен кеңесер,
«Ел кеңесі аз», — десе, жеріменен кеңесер.

АЙТЫЛЫМ

11 -тапсырма. Мәтін мазмұнын ретімен орналастыр.

- Адам мен Ақ бидай арасындағы достық;
- Адамның көмегі;
- Ақ бидайдың Адамға алғысы;
- Ақ бидайдың Адамнан көмек сұрауы;
- Ақ бидайдың аңдардан көмек сұрауы;
- Ақ бидайдың жағдайының нашарлауы;
- Ақ бидайдың жайқалып өсуі;
- Ақ бидайдың құстардан көмек сұрауы.

ЕСТЕ САҚТА!

Қазақ халқы әрқашан егіншілікті жоғары бағалаған. Оның ішінде, бидайды егіп, оның беретін мол астығына көп көңіл бөлген.

Егіннің бастары

3—4
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Қандай астық түрлерін білесің?
2. Бидайдан қандай өнім аламыз?
3. Егін жақсы шығу үшін не керек?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Сөздер мен сөз тіркестерін мағынасына қарай сәйкестендіріп, сөйлем құра.

Арпа мен бидай, тұқым салу, өнім алу, егін, мол өнім, жерді өңдеу, байлық, нан пісіру, тырма.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Тыңда. Мәтінді оқы.

ЖАҢА СӨЗДЕР

егін, егіншілік, диқан, алқап, гектар, өнім, пайда, молшылық, дәнді дақыл

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Егіннің бастары

Бір адам жас баласын жанына алды,
Екеуі сайран етіп кетіп қалды.
Қыдырып әрлі-берлі жүрді дағы,
Егінші егін еккен жерге барды.
Аралап әр егінді қарап жүрді,
Кез еді пісіп болған егін түрлі.
Бастарын дәнге толған төмен салып,
Бидайлар бейне тағзым етіп тұрды.
Жалғыз-ақ бір бидай тұр көкке қарап,
Бейне бір жалғыз өзін көпке балап.
Баланың сол бидайға көзі түсіп,
Білмекке кетті көңіл жөнін сұрап:
«Құбылып бидайлар тұр басын салып,

Жіберген мырза Құдай нұрға қанып.
«Әй, әке, мұның мәнін түсіндірші,
Бір іске тұрмын өзім қайран қалып.
Бұл Бидай көтеріп тұр басын көкке,
Қарайды шекірейіп өзі көпке.
Өзіне өзгелерді теңгермейтін
Соншама бұл бидайдың дәні көп пе?»
«Айтайын мұның мәнін, балам, саған,
Шырағым, түрін көріп таңданба оған.
Өзгесі төмен қарап бүгілгенде,
Ойлама: Кем екен деп бәрі сонан».
Және де әкесі айтты баласына:
«Сұқтанба құр сорайған қарасына.

Құдайым өзгесіне дән бергенде,
Бұл бидай дәнсіз қапты арасында.
Бидайлар басы толық иіліп тұр,
Дән берген қожасына сыйынып тұр.
Басында бұл бидайдың дәні болмай,
Кекірейіп, көкке қарап, бүлініп тұр.
«Елде көп бұл бидайдай адам, — дейді,
Тәкаппар, оны халық жаман, — дейді.
— Қалпы емес тәкаппарлық — данышпанның,
Тұтынба бұл мінезді, балам», — дейді.

ЖАЗЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Өлеңнің мазмұны туралы пікіріңді «Төрт сөйлем» құрылымына салып жаз.

1. **Пікір.** Оқыған мәтін бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен жаз.
2. **Дәлел.** Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.
3. **Мысал.** Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.
4. **Қорытынды.** Тақырып бойынша қорытынды жаса.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

- Өлеңнің егіншілікке қатысы бар ма?
- Әке мен баланың арасында қандай әңгіме болды?
- Бидайдың қандай әрекеті баланы таңғалдырды?
- Әкесі баласына қандай мінез адамның да бойынан табылатынын айтты?
- Әкесі баласына қандай кеңес берді?

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Өлеңді оқып, түсіндірме сөздіктен «тәкаппар» сөзімен мағыналас сөздерді тауып жаз.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
«Тәкаппар адам» мен «Данышпан адамды» салыстыр. Мінезге бай адам қандай болады?

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Жұптық жұмыс. Өлеңдегі әкесі мен баласының сөздерін тауып, рөлге бөліп оқыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Өлеңді тағы бір рет оқы. Қажетті сөздерді пайдаланып, ойды аяқта.

Екінші ... еккен жерге барды. ... бейне тағзым етіп тұрды. Бейне бір жалғыз өзін ... балап. Қарайды ... өзі көпке. Соншама бұл бидайдың ... көп пе? Бидайлар басы толық ... тұр. Дән берген ... сыйынып тұр. Қалпы емес ... данышпанның.

ТЫҢДАЛЫМ АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Берілген сөздермен басы иіліп тұрған бидай мен кекірейіп тұрған бидай арасында диалог құрастыр.

Қажетті сөздер: неліктен, рақмет, биік, көкке қарап, бас, шүкір, салбырап, алғыс айту, тәкаппар, сыпайы, біз, пайда, өнім, кесір т.б.

ЕСТЕ САҚТА!

Әр жағдайда адамдық қалпыңнан тайма. Тәкаппарлық, паң мінезден аулақ бол!

Жыққы — ер қанаты

5—6
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Төрт түлік деп нені атаймыз?
2. Төрт түлікке қандай жануарлар жатады?
3. Не себепті олар «төрт түлік» деп аталады?

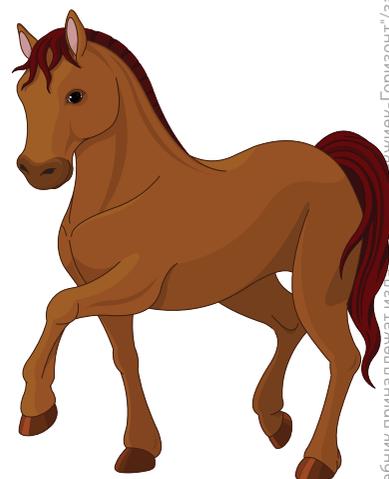
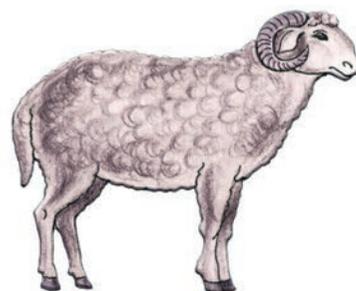
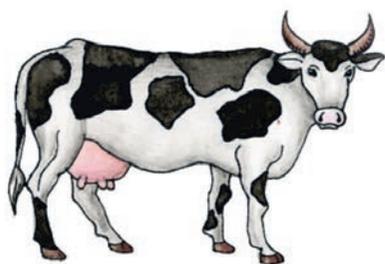
ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Төрт түлік туралы қандай мақал-мәтел білесің? Білетін мақал-мәтелді дәптерге жазып, мағынасын түсіндір.

Мысалы: Құтты қонақ келсе, қой егіз табады.

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Түліктің төлін тап. Оларды атап, орысша баламасын айт.

ЖАҢА СӨЗДЕР

киелі жануар, атбегі, ел қорғаған, жан серігі, реңк, ажырату, жүйрік

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

4 -тапсырма. Тыңда. Мәтінді оқы.

Қазақ халқы жылқыны «киелі жануар» деп есептейді. Жылқы — кесе, киім, мінсе, көлік, жесе, тамақ, ішсе сусын болатын киелі тұлғаның бірі.

Жылқының жасы мен денсаулық жағдайын атбегілер тісіне қарап ажыратады. Ата-бабаларымыздан қалған «Жақсы аттың тісін қарамас болар...» деген нақыл соған байланысты туындаған болар.

Қазақ халқы жылқыны, ең алдымен, «ел қорғаған ердің жан серігі» деп дәріптеген. Біздің аңыз-ертегілерімізде, батырлық жырларымызда иесі қысылғанда ақылды, күшті тұлпарлар көмекке бірінші болып келетіні туралы көп айтылады. Мысалы, Қобыландының Тайбурылы, Алпамыстың Байшұбары, Ер Төстіктің Шалқұйрығы, Қамбардың Қарақасқасы иелерімен бірге жыр-аңызға айналып, ел құрметіне бөленген.

Басқа жануарларға қарағанда жылқы айналасын түрлі түсті реңкте көреді. Бірақ қызыл мен көк түсті ажырата алмайды. Тағы бір қызығы, — жылқының көру аумағы 360 градус. Яғни, жылқы бір бағытқа қарап тұрғанда тек алдын ғана емес, арт жағын да толық көре алады. Сондай-ақ жылқының көзі түн ішінде де өте жақсы көреді.

Қазақ халқында жылқының қатысуымен болатын түрлі жарыстар мен ойындар бар. Жылқының жүйріктігін сынайтын тай жарыс, құнан бәйге, бәйге, аламан бәйге сияқты сайыс түрлері халқымызбен бірге жасасып келеді. Ал көкпар, аударыспақ, ат үстіндегі тартыс, жамбы ату, қыз қуу, теңге ілу сияқты ойындар жылқының да, оған мінген жігіттің де мықтылығын анықтаған.

«Балдырған», 2014 жыл №2.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Сөздер мен сөз тіркестерін мағынасына қарай сәйкестендір.

Жылқы	а) киім
Жылқы — кесе,	ә) «ел қорғаған ердің жан серігі» деп дәріптеген
Жылқының жасын	б) Тайбурылы
Жақсы аттың тісін	в) Байшұбары
Жылқыны	г) тісіне қарап ажыратады
Қобыландының	ғ) киелі жануар
Ер Төстіктің	д) Шалқұйрығы
Алпамыстың	е) қарамас болар
Жылқы айналасын	и) түрлі түсті реңкте көреді
Жылқының көзі	ж) түн ішінде жақсы көреді
Жылқының көру аумағы	з) 360 градус

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.

«Жылқы — кесе, киім, жылқы — мінсе, көлік, жылқы — жесе, тамақ, жылқы — ішсе, сусын болады» деген ойды қалай түсінесің?

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.

Мәтін бойынша сұрақтарға жауап бер.

- Жылқыны қазақ халқы қалай дәріптейді?
- Ақылы, өресі жағынан жылқы жан-жануарлардың ішінде нешінші орында тұр?
- Жылқының қандай пайдасы бар?
- Жылқы қандай түстерді ажырата алмайды?
- Қазақ халқында жылқының қатысуымен өтетін қандай ойындар бар?

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ

8 -тапсырма.

Мәтінді тағы бір рет оқы. Қалаған 5 сөйлемге сұрақ қой.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.

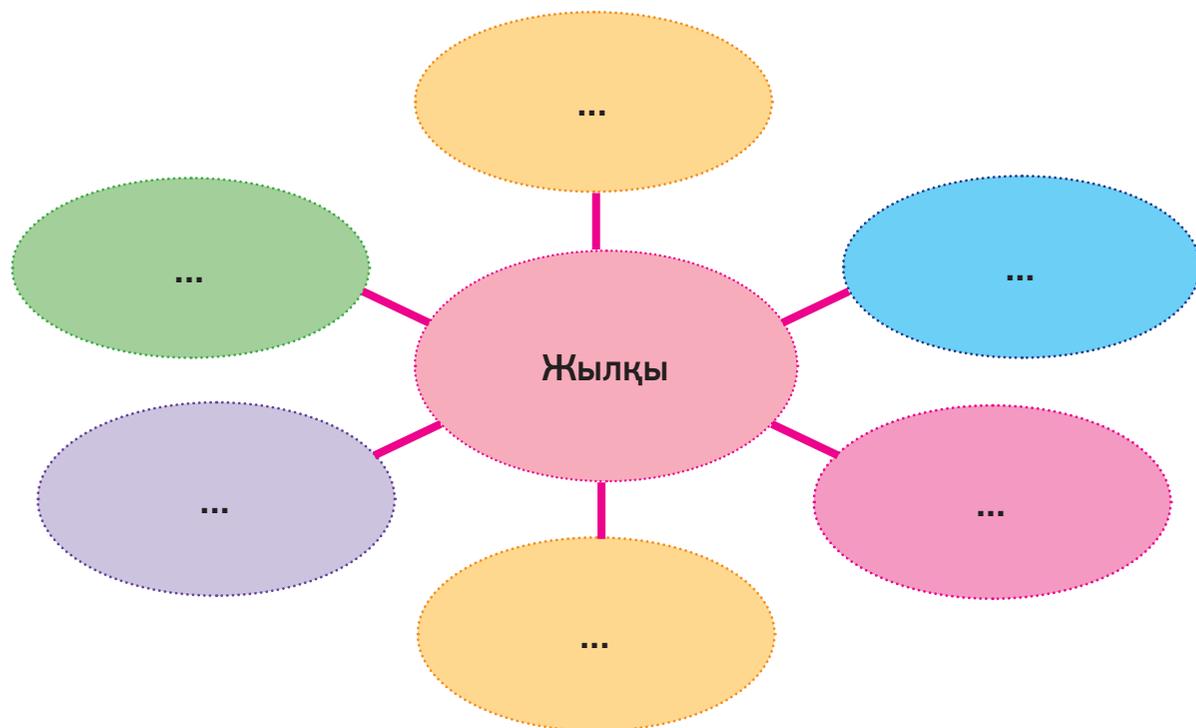
Мақал-мәтелді оқы. Жылқы малының бойындағы қасиеттерді теріп жаз. Екі нақылды жаттап ал.

- Тай атқа жеткізер,
Ат мұратқа жеткізер.
- Жақсы атқа — бір қамшы,
Жаман атқа — мың қамшы.
- Жақсы аттың жал-құйрығы, — әрі жібек, әрі қыл,
Жақсы жігіттің белгісі — түзде мырза,
үйде құл.
- Жақсы аттан жал кетсе де, әл кетпейді.
- Жылқы — малдың патшасы.

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Мәтінде келтірілген жылқы малының қасиеттерін түйінде.

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Жұптық жұмыс. Мәтінді диалогке айналдыру мақсатында сұрақтар дайындаңдар. Өздерің білетін қосымша ақпаратты пайдаланыңдар.

Басқа жануарларға қарағанда, жылқы айналасын түрлі түсті реңкте көреді. Бірақ қызыл мен көк түсті ажырата алмайды. Тағы бір қызығы — жылқының көру аумағы 360 градус. Яғни, жылқы бір бағытқа қарап тұрғанда тек алдын ғана емес, арт жағын да толық көре алады. Сондай-ақ жылқының көзі түн ішінде де өте жақсы көреді.

ЕСТЕ САҚТА!

Алып анадан туады,
Тұлпар биеден туады.

Төрт түліктің пайдасы

7—8
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

- Төрт түлікке қандай жануарлар жатады?
- Төрт түліктің қандай пайдасы бар?
- Төрт түліктің төлдерін ата.
- Төрт түлік бізге не береді?

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Төрт түлікті шақыру тәсілдерін сәйкестендіріп жаз.

Түйе — «ахау-ахау!»

Жылқы — «шөре-шөре!»

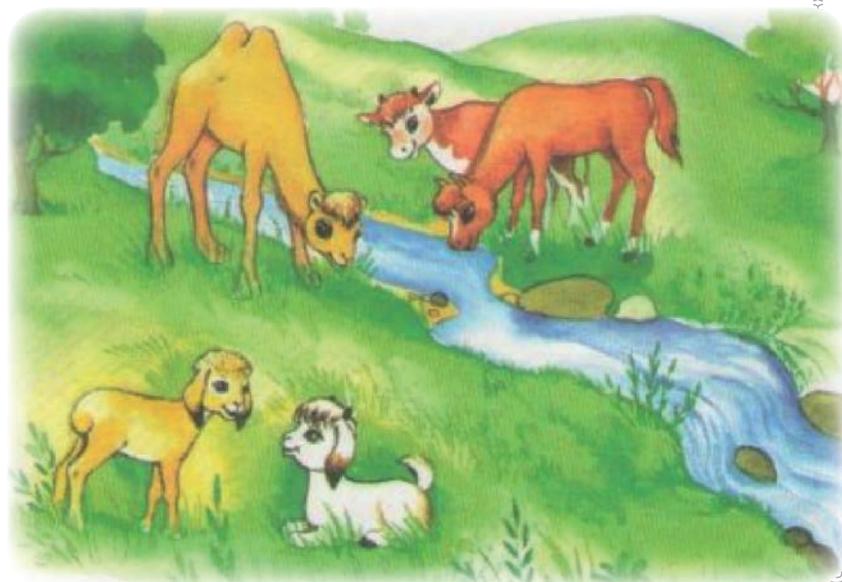
Сиыр — «көс-көс!»

Қой — «пұшайт-пұшайт!»

Ешкі — «құрай-құрай!»

ЖАҢА СӨЗДЕР

жамылғы көрпелер, балқаймақ, асыраушысы, иленген терісі, ұшқалақ, жалынан

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Есіңе сақтап, жатта.

Халық ұғымында әр түліктің өзінің пірі (атасы), иесі болған, олар мал басын қорғап, сақтап, көбеюіне септігін тигізген.

Жылқының пірі — Қамбар ата

Түйенің пірі — Ойсыл қара

Сиырдың пірі — Зеңгі баба

Қойдың пірі — Шопан ата

Ешкінің пірі — Сексек ата.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма. Тыңда. Мәтінді оқы.

Төрт түліктің пайдасы

Төрт түлік малдың ең қасиеттісі — түйе. Қазақ халқы түйені «дала кемесі» деген. Ол шөлге шыдамды, жүк артса — көлік, жесе — ет, ал жүні киімге жараған. Қазақтар түйенің жүнінен шапан киген, ол жеңіл, жұмсақ әрі қыста жылы болған. Түйенің жүнінен тек жамылғы көрпелер жасаған, «аяқасты тастауға болмайды» деп төсеніш жасамаған. Түйенің шудасын қайнатып, емге пайдаланған, ал терісінен ер қаптаған. Сүтін емге пайдаланған. Сүті қою, құнарлы. Сүтінен шұбат, құрт, балқаймақ, т. б. жасаған.

Сиыр малын қазақтар көбінесе көшке де, егіске де пайдаланған. Сиыр үйдің берекесі, отбасының асыраушысы ретінде қадірлі мал болған. Ертеде сиыры жоқ үй ас-ауқаты жұтаң болып есептелген. Ертеде сиырдың терісінен құдықтан су тартатын қауға ыдыс, қымыз ашытатын саба, сусын құятын торсық жасаған. Тіпті сиырдың тезегін отын ретінде пайдаланған. Тезекті егіншілікте тыңайтқыш ретінде пайдаланған. Ал мүйізінен тарақ жасаған.

Қой — төрт түліктің ішіндегі қазақ үшін сүйіктісі. «Мал өсірсең — қой өсір, пайдасы оның көл көсір», — деген қазақ атамыз. Өзі өсімтал, тез ет беріп, қонаққәдеге жарап отырады, сүті майлы әрі жұғымды. Қой мен ешкінің иленген терісін түрлі сырткіім мен аяқкиім тігуге пайдаланған. Қойдың жүнінен киіз басып, жіп иіріп, бау жасаған, кілем, текемет тоқыған.

Қазақ халқы қой мен ешкіні «уақ мал» деп атайды. Ешкі — өте өсімтал мал. Ешкінің еті жеңіл әрі сіңімді, сүті өте құнарлы. Ешкінің сүттісін арнайы ұстап, ана сүтіне жарымаған баланы ешкі сүтімен асыраған. Ешкіні «жеңілтек мал» деп есептеген, мінезі ұшқалақ, шыдамсыз баланы: «Ешкі құсап селтендеп», деп ешкіге теңеген.

Қазақтың қасиетті малдарының бірі — жылқы. Ат — ер қанаты. Жылқы жүйрік, әрі өте төзімді мал. Оны салт мінген, көлік ретінде де пайдаланған. Жылқының қымызын емге пайдаланған. Жылқының жал-құйрығынан арқан-жіп еседі, етінен қазы-қарта, жал-жая жасайды.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма.
 Мәтіннен қазақ халқының шаруашылығы мен тұрмысына қатысты сөздерді теріп жаз.
 Мысалы: жүн, шапан, ...

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.
 Мәтінде кездесетін мақал-мәтел мен тыйым сөздерді теріп жаз. Олардың мағынасын түсіндір.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
 Топтық жұмыс. Мәтінді оқыңдар.

Бірінші топ төрт түліктен алынатын тағамдарды жазсын.

түйе	жылқы	сиыр	қой	ешкі
шұбат,,,,, ...

Екінші топ төрт түліктің шаруашылыққа тигізетін пайдасы туралы жазсын.

түйе	жылқы	сиыр	қой	ешкі
шұбат,, ...	тезегі-отын,,, ...

Үшінші топ төрт түлікті пайдалану арқылы жасалатын бұйымдарды жазсын.

..., ...	жылқы	сиыр	қой	ешкі
...,,, ...	жүнінен жіп иірген	..., ...

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
 Мәтінді қайта оқы. Әр түліктің пайдасын көрсетіп, толықтыр. Ұқсастарын ата.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Көп нүктенің орнына қажетті сөздерді жазып, сөйлемдерді толықтыр.

Қазақ халқы түйені ... деген. Түйенің ... қайнатып, ... пайдаланған, ал ... ер қаптаған. Ертеде сиырдың ... құдықтан су тартатын ... , қымыз ашытатын ..., сусын құятын ... жасаған. Қой мен ешкінің ... түрлі сырткіім мен аяқкіім тігуге пайдаланған. Қазақ халқы қой мен ешкіні ... деп атайды. Ешкінің ... арнайы ұстап, ана сүтіне жарымаған баланы ... асыраған. Жылқының ... емге пайдаланған.

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

- Қазақ халқы түйені қалай атайды?
- Түйенің қандай ерекше қасиеті бар?
- Сиыр малының қандай пайдасы бар?
- Сиырдың мүйізінен не жасаған?
- Қойдың жүнінен қандай бұйымдар жасауға болады?
- Қазақ халқы қой мен ешкіні қалай қабылдаған?
- Ешкіге байланысты қалыптасқан қандай сөз бар?
- Жылқының пайдасы қандай?

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

11 -тапсырма.
Мәтінді тағы бір рет оқы. Сүттен жасалатын тағамдарды бір бағанға, еттен жасалатын тағамдарды бір бағанға жаз. Басқа қандай тағамдар білесіңдер?

ЕСТЕ САҚТА!

Тай тайға жеткізер,
Тай құнанға жеткізер,
Құнан атқа жеткізер,
Ат мұратқа жеткізер.

Шығанақ Берсиев — атақты диқан

9—10
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

төбе, күншығыс, ырғалған көк, еркін самғаған

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Мәтінді оқы.

Қазақтың әйгілі жазушысы — Ғабиден Мұстафин 1902 жылы Қарағанды облысында дүниеге келген. Ғ. Мұстафин өндіріс тақырыбы мен ауыл шаруашылығы тақырыбында шығармалар жазған. Жазушының «Шығанақ» романы ауыл шаруашылығы тақырыбына арналған. Роман өмірде болған еңбек адамы, тары өсіруші, диқан Шығанақ Берсиевтің өміріне негізделген.

АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер:

- 1. Ғ. Мұстафин қай жерде дүниеге келген?
- 2. Ғ. Мұстафин қандай тақырыпта шығарма жазған?
- 3. «Шығанақ» романы қандай тақырыпқа арналған?

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Берілген сөздерді мағынасына қарай сәйкестендір, сөйлем құра.

1. Биік	елі
2. Күншығыс	төбе
3. Ырғалған көк	құс
4. Еркін самғаған	шөп

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

4 -тапсырма. Тыңда. Мәтінді оқы.

Елек өзенінің жиегінде түймедей бір төбе тұр. Өзі қораш болса да, осы төбенің аты зор. «Ақтөбе» десе, жұрттың бәрі біледі. Ондай ақ та емес. Сонша ағартып, зор айтарлық не қасиеті барын кім білсін, оны қоршай салынған қала да «Ақтөбе» аталған. Қаланың күншығыс жақ шетінде Елек өзені ағады. Бір жағы — ырғалған көк, тып-тыныш, бір жағы — сартылдаған пойыз, сары құм. Екі аралықтағы қала бетін қалай бұрарын білмей тұрған сияқты. Алысырақ, жан-жаққа көз жіберсең — бетегелі, құмайт жазық дала, жалпақ дала сөзылып кете береді. Кең аспанда еркін самғаған көк қаршығадай, осы далаға көз түскенде, көңіл шіркін де самғап-самғап алады.

Қаланың іші де көңілді. Қала бұрынғыдан да көркейе түсіпті, ағаш егіліп, гүлдене бастапты. Ертеректе бұл қалада төбеңнен күн қарыса, табаныңнан жер қаритын. Ыстық күндері тынысың тарылған соң жел іздейтінсің. Іздеген желің табылса, азабы ыстықтан да қатты. Құм аралас майда топырақпен қуыс-қуысыңның бәрін бітеп салып, сары боран ұйытқи соққанда: «Жанып кетсем де, желің құрысын!» — дейтінсің. Міне, Ақтөбенің күні — осындай еді...

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Сөз тіркестерінің мағынасын оқы. Аударма сөздікті пайдаланып, орыс тіліне аудар. Салыстырып, кестеге жаз.

1. Құмайт жазық дала — құмды жер
2. Төбеңнен күн қарыды — басыңнан күн өтеді
3. Табаныңнан жер қарыды — аяғыңнан ыстық өтеді
4. Көз жіберу — алысқа қарау
5. Тынысы тарылған — ауа жетпейді

Мәтінде берілуі	Оқулықта берілген түсіндірме	Сөздіктегі аудармасы
түймедей төбе	кішкентай төбе	

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. Дұрыс нұсқаны таңда.

1. Елек өзенінің жиегінде түймедей
а) төбе тұр
ә) өзен тұр

2. Қаланың күншығыс жақ шетінде
а) Елек өзені ағады
ә) Есіл өзені ағады

3. Жан-жаққа көз жіберсең —
а) құмайт жазық дала бар
ә) жартасты биік тау бар

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Ақтөбенің күні қандай? Диаграммаға түсір.

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Мәтінді оқып, суретке айналдыр.

Жан-жаққа көз жіберсең — бетегелі, құмайт жазық дала, жалпақ дала созылып кете береді. Кең аспанда еркін самғаған көк қаршығадай осы далаға көз түскенде, көңіл шіркін де самғап-самғап алады.

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Мәтін бойынша сұрақтарға жауап бер.

1. Елек өзенінің жиегінде не бар?
2. Ол — қандай төбе?
3. Төбенің жанында қандай қала бар?
4. Елек өзені қаланың қай жағында орналасқан?
5. Қаланың екінші жағында не бар?
6. Жан-жаққа көз жіберсең, не көрінеді?
7. Мәтінде жылдың қай мезгілі суреттеледі?
8. Қаланың іші қандай?

АЙТЫЛЫМ

11 -тапсырма.
Жұптық жұмыс. Мәтінді диалогке айналдыру мақсатында сұрақтар дайындаңдар. Өздерің білетін қосымша ақпаратты пайдаланыңдар.

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Мәтіннен төбе мен жанындағы қала туралы айтылған сөйлемді тауып оқы.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЕСТЕ САҚТА!

Қаланың іші де көңілді. Қала бұрынғыдан да көркейе түсіпті, ағаш егіліп, гүлдене бастапты.

Ғабиден Мұстафин

«Шызанақ»

(романнан үзінді)

11–12
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Егін егетін мезгіл мен өнім жинайтын мезгілді ата.
2. Егіншінің бойында қандай қасиеттер болу керек?

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Мақал-мәтелдерден түсіп қалған сөздерді тауып жаз. Оларды жатта.

- ... тоймай, ел тоймайды;
Жеріне қарай ... ек,
Жолына қарай жегін жең;
- Қыс азығын ... жина;
- Не ексең, соны ...;
- Қатты жерге ... шықпас,
Қаңғыған басқа білім жұқпас.

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Мақал-мәтелді қазақ тіліне аудар. Мағынасын ашып, түсіндір.

Земля — тарелка: что положишь, то и возмешь.

ЖАҢА СӨЗДЕР

егеу, соқа, жер жырту, колхоз, өгіз

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

4 -тапсырма. Тыңда. Мәтінді оқы.

Құрайлы көлін қоршаған қалың егінші түнде жауын болғандықтан, жердің дегдүйн күтіп, бүгін егінге күндегіден кешірек шыққан. Біреу өгіз, біреу ат, біреу түйе, қайсыбіреу аралас жегіп, қым-қиғаш қимылдаған жұртты Олжабек пен Жамал көріп келеді. Ертемен ауылдан шыққан айқай-ұйқай дауыстарды да құлақтары анық естіді:

- Әй, егеуді қалдырма, егеуді!
- Тоқта, доғарылып қалды!
- Аналар барып жырты бастады ...
- Мәулікейді оятыңдар, Мәулікейді!

Егіс басталғалы бірқатар күндер өтсе де, ауыл әлі даурығуын қойған жоқ.

Көз алмай қарап келе жатқан Олжабек қабағын бір шытып күбір етті:

- Жұмыстарында өнім жоқ.

Өгіз бен сиырды аралас жеккен бір бөлек егінші қара жолды жиектей соқасын жаңа ғана салған екен. Олжабектер келіп, солардың қасына тоқтады. Егіншілердің көлігі бастықпай, өздерімен өздері әуре болып жүр, бұларға қапелімде қарай қойған жоқ. Олжабектің көзі көліктерде.

«Ана сиыр бұзау бере ме, енді?! Обал-ай!» ... деген ойда тұрғанда:

- О, жігітім, жол болсын!, — деді егіншілердің ішіндегі сақалды біреуі.

Жасы үлкен адамға сәлем бермегені есіне түсіп, Олжабек:

— Ассалаумәлейкүм! — дегенде, түйенің үстінде отырған Жамал мырс етті.

Егінші де күліп жіберді.

— Е, бәсе, жасың кіші көрінеді ғой, шырағым! — деді де сорайған мойнын соза түсіп Жамалға: — Есенбісің, балам! Ал жөніңді білдір. Танымадық, — деді Олжабекке.

Олжабек жөнін жөнді айтпады. Сұрастыра келе шалдың кім екенін өзі жақсы біліп алды. Оған кездескен осы елдегі «Пышақшы Мешел» дейтін адам еді, білгенінше жай-жапсардың бәрін айтты. Олжабек сұрай берді ...

- Отағасы, сонымен, колхоз егінін салып жатырмыз де.
- Иә, шырағым, әйтеуір қауым болып кіріскен іс қой. Тәңірі тек оңын берсін!

- Осы маңдағы елдің бәрі де колхоз болды ма?
- Колхозсыз жер бар дейсіз бе?
- Кім қалпында отыр дейсіз?
- Бәсе, «ел-елдің бәрі-ақ осыған келді», — деседі ғой.
- Дегенмен «Ортақ өгізден оңаша бұзау» жақсы да.
- Әй, балам-ай, ол заман мен бұл заман — бір ме? Заманына қарай амалы да бар емес пе?!

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Сұрақтарға жауап бер.

- Мәтін не жайында?
- Мәтіндегі кейіпкерлерді ата.
- «Ортақ өгізден оңаша бұзау» дегенді қалай түсінесің?
- Мәтін басындағы дағдарыс ненің себебінен болып жатыр?

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтінге ат қой. Мәтін бойынша жазбаша жоспар құр.

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Жұптық жұмыс. Мәтіндегі негізгі ойды табыңдар. Мәтінді рөлге бөліп оқыңдар.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

8 -тапсырма. Мәтіндегі басты кейіпкерге мінездеме бер. Мәтіндегі басты кейіпкердің сөздерін тауып, оқы.

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма. Жұптық жұмыс. Төмендегі сөйлемдерді сұраулы сөйлемдерге айналдырып, диалог құрыңдар.

- Ертемен ауылдан шыққан айқай-ұйқай дауыстарды да құлақтары анық естіді.
- Жұмыстарыңда өнім жоқ.
- Олжабек жөнін жөнді айтпады.
- Дегенмен «Ортақ өгізден оңаша бұзау» жақсы да ...

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма. Жұптық жұмыс. Сыныптасыңмен бірге бірің егінші, бірің малшы болып сұхбат құр. Сұхбат келесідей сұрақтарды қамтысын:

1. Егіншінің кәсібі маңызды ма, малшының кәсібі маңызды ма?
2. Егін шаруашылығыңда қандай құрал-сайман пайдаланылады?
3. Болашақта егіншінің не малшының кәсібін қалай елестетесің?

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЕСТЕ САҚТА!

Егін егу — ата дәстүр. Жердің бар байлығын дұрыс пайдаланып, егіншілікпен айналысқан бабаларымыздың еңбегі елеусіз қалмауы керек.

Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
Мәтінді оқып, диалог құру мақсатында сұрақтар дайындаңдар. Жұп болып, диалог құрыңдар.

Қостанай, Ақмола, Солтүстік Қазақстан облыстары астығымен атақты. Бұл аймақтардың жері қара топырақты, құнарлы. Астық жақсы өседі. Астық дақылдарынан: жаздық бидай, күзгі қара бидай, жаздық арпа, сұлы және басқа да дәнді дақыл өсіріледі. Бұл облыстар — Қазақстанның құтты аймақтары. Жауын мол жауса, егін бітік шығады. Еліміздің жалпы астық көлемінің төрттен бір бөлігін Ақмола облысы өсіреді. Диқандар алтын дәнді қар мен жаңбырға тигізбей жинап алса, ел ырысты болады.

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
«Төрт түлік мал» тақырыбына синквейн дайында.
1. тақырыпқа қатысты **бір** зат есім;
 2. бірінші зат есімге **екі** сын есім;
 3. бірінші зат есімге қатысты **үш** етістік;
 4. бірінші зат есімді суреттеп, толықтыратын **төрт** кілт сөз;
 5. тақырыпты сипаттайтын бір синоним немесе метафора (зат есім).

ЖАЗЫЛЫМ

- 3 -тапсырма.**
Берілген сөздерді пайдаланып, «Мен диқаншы болсам» тақырыбына 10—12 сөйлемнен тұратын мәтін дайында.

Егін, егіншілік, диқан, алқап, гектар, өнім, пайда, молшылық, дәнді дақыл, бидай, дән.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
«Ойшыл қалпақтар» рөлдік ойыны. 6 оқушыдан топтасып, 6 түсті қалпақты киіңдер. Сұрақтарға жауап беріп, пікір таластырыңдар. Берілген сұрақтарға өз ойыңды айт. Қалпақты алмастырып, ойынды қайта жалғастырыңдар.

Қалпақтардың қызметі	Жауап беретін сұрақтары
<p>Төрт түлік мал туралы білетінін айтады.</p> 	Төрт түлік малға нелер кіреді?
<p>Төрт түлік малдың пайдасы туралы айтады.</p> 	Олардың қандай пайдасы бар?
<p>Төрт түлік малды бағудағы қиындықтарды айтады.</p> 	Оларды бағуда қандай қиындықтар пайда болады?
<p>Оларды пайдалануға байланысты ойын айтады.</p> 	Оларды қиналмай бағу үшін не істеу керек?
<p>Айтылған ойдың қайсысы ұнағанын, қайсысы ұнамағанын айтады.</p> 	Айтылған ойға қалай қарайсың?
<p>Бақылап қорыту: айтылған ойдың төрт түлік малға қатысын айтады.</p> 	Айтылған ойдан қандай қорытынды шығаруға болады?

Наурыз – ұлыстың ұлы күні!

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Отбасында тойланатын қандай мерекелерді білесің?
2. Қандай ұлттық мейрамдар бар?
3. Төмендегі суретте қандай мереке бейнеленген?
Ойыңды дәлелдеп айт.

ЖАҢА СӨЗДЕР

ұлыс, теңелу, дәм тату, шығыс, татуласу

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
«Ассоциогамма». Наурыз мейрамы деген сөзді естігенде ойыңа не келеді? Диаграмманы толтыр.

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
«Ойлан, жауап бер!»

1. Бір жылда күн мен түн неше рет теңеледі? Онда неге тек 22 наурыз мереке ретінде тойланады?
2. Қай елдердің дәстүрінде жаңа жылда ағаш кесіледі? Қай елдердің дәстүрінде жаңа жылда ағаш отырғызылады?
3. Наурызда қандай салт-дәстүр орындалады? Наурызтал егу дәстүрінің қандай мәні бар?

ТІЛДІК БАҒДАР

ОҚШАУ СӨЗДЕР

Сөйлем ішінде тұрса да, басқа сөйлем мүшелерімен байланысқа түспейтін сөздер **оқшау сөздер** деп аталады.

Оқшау сөздерге қаратпа сөз, қыстырма сөз және одағай сөздер жатады.

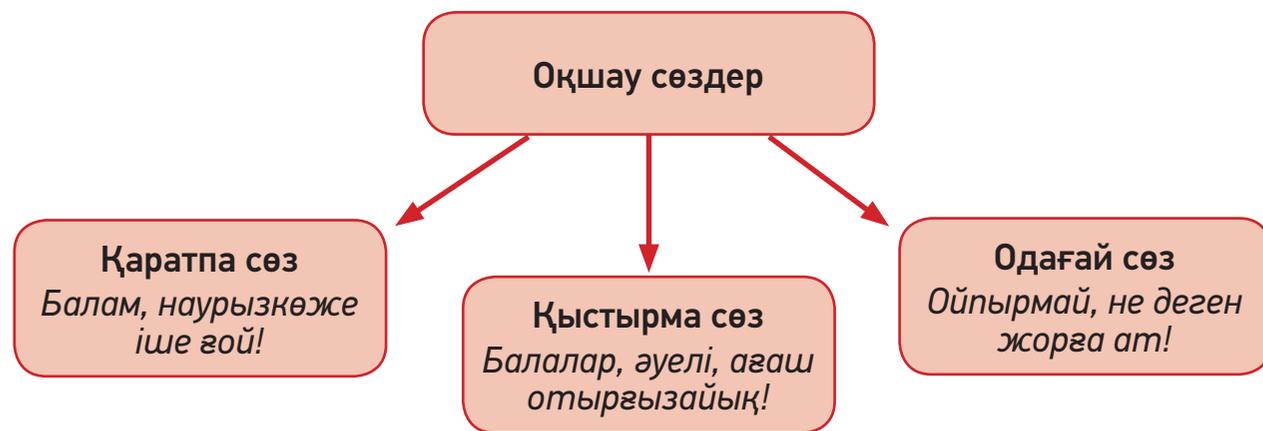
Қаратпа сөз — тыңдаушының назарын аудару үшін айтылған сөз немесе сөз тіркесі. *Мысалы:* Әке, Наурыз мерекесіне барамыз ба? Қош келдің, Әз-Наурыз!

Қыстырма сөз — сөйлеушінің ойға қатысты көзқарасын білдіретін сөз. Қыстырма сөздер: *бағымызға қарай, әлбетте, рас, , сірә, мүмкін, меніңше/сеніңше, демек, сонымен, қысқасы, айтпақшы, біріншіден, әуелі, бір жағынан, сөйтіп және т.б. Мысалы:* Рас, мерекелік концерт өтіп кетіпті.

Одағай сөз — адамның көңіл күйін білдіретін сөз. Одағай сөздер: па, тү һ, жаса, ойпырмай, беу, мәссаған және т.б. *Мысалы:* Па, шіркін, не деген керемет мейрам!

Жан-жануарларды шақыру сөздері де одағай сөздерге жатады. *Мысалы:* Кә-кә, Құтжол, тамағыңды іш.

Оқшау сөздер ауызша сөйлегенде, *дауыс ырғағы* арқылы ерекшеленеді. Ал жазбаша тілде олар *үтір, леп белгісіне, сұрау белгісімен* дараланып тұрады.

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Жұптық жұмыс. Төменде берілген оқшау сөздерді қатыстырып, Наурызға байланысты диалог құрап жазыңдар. Диалогті дауыс ырғағын сақтап оқыңдар. Олардың оқшау сөздердің қай түріне жататынын айтыңдар.

Үлгі: Құрметті халайық, Наурыз мейрамын бастаймыз!
Оқшау сөздер: бәрекелді, мәссаған, түһ, біріншіден, сөйтіп, қарағым, айналайын, ата, жеңеше.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтінді тыңда. Оқы.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Наурыз мейрамы — Ұлыстың ұлы күні

Наурыз — жыл басы. Наурызда күн мен түн **теңеледі**, жаңа күн басталады. 22 наурыз — бүкіл **шығыс халықтарының** мерекесі. Оны қазақ халқы ертеден тойлап келеді.

Қазақтар Наурыз мейрамын «Ұлыстың ұлы күні» деп те атайды. **Ұлыс** — «мекен», «аймақ» дегенді білдіретін көне түркі сөзі. **Ұлыстың ұлы күні** дегенде «бүкіл **аймақтың**, барлық елдің қуанатын, тойлайтын күні» деген мағына берген. Яғни, «сол елге ортақ ең қасиетті мейрам» дегенді білдіреді.

Қазақ халқында бұл мейрамды тойлаудың ертеден қалыптасқан дәстүр бар. Ең алдымен, адамдар өз отбасыларында Наурыз таңын қарсы алады. Бір-біріне жақсы тілектерін айтады. Үйдегі үлкен кісілер жастарға бата береді. Ренжіскен адамдар Наурызда бір-бірінен кешірім сұрап, **татуласады**.

Бұл күні дастарқанға әртүрлі ұлттық тағамдар қояды. Солардың ең бастысы — наурызкөже. Наурызкөжені жеті түрлі тағамнан пісіреді. Одан бүкіл ауыл адамдары

дәм татады. Дастарқанға ауылдың үлкен ақсақалдары бата береді.

Қазақ халқы наурызтойын көңілді өткізеді. Өнерпаздар ән айтып, бишілер би билейді. Күйшілер күй тартады. Әртүрлі ұлттық ойындар ұйымдастырылады. Салт-дәстүр көрсетіледі.

Наурыз «Табиғат мейрамы» деп те аталады. Себебі, бір жағынан, **көшпелі тұрмыс** кешкен, екінші жағынан, **жартылай отырықшы** болған қазақ халқының өмірінде табиғат-ананың бұл мерекесі ерекше орын алады. Адамдар ауласын тазалап, үйдің, ауылдың көшелеріне ағаш көшеттерін отырғызады, бұлақтың көзін ашады. Сөйтіп, адамдар: «табиғат-анамен бірге жаңа өмір, жаңа күн басталды!», — деп қуанады.

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Мәтінде қою қаріппен жазылған сөздерді аудармасымен бірге дәптеріңе жаз.

ОҚЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Әлібек пен Андрей арасындағы диалогті (*бұл, оны, анау, оған, оның, мынау, мына, ана*) рөлге бөліп оқыңдар. Көп нүктенің орнына сілтеу есімдіктерін қойып, оқыңдар. Оқшау сөздерді дауыс ырғағын сақтап айтыңдар.

Андрей: Әлібек, мәссаған, ... — қандай той?

Әлібек: ... — Наурызтой.

Андрей: ... кімдер тойлайды?

Әлібек: Наурыз — бүкіл шығыс халықтарының мерекесі. Қазақ халқы да ... мейрамды ертеден тойлап келе жатыр.

Андрей: Әлібек ... — не?

Әлібек: Пәлі, бұрын көрмеп пе едің? ... — киіз үй.

Андрей: ... кіруге бола ма?

Әлібек: Әрине, болады. Жүр, саған ... ішін көрсетейін.

Андрей: Әлібек, ... — не?

Әлібек: ... — домбыра мен қобыз. ... — қазақ халқының музыкалық аспаптары.

Андрей: Әлібек, ... заттар қалай аталады?

Әлібек: ... заттар «сақина», «сырға», «білезік» деп аталады. Ал ... тұрған — ер-тоқым. Атқа мінгенде аттың үстіне салады.

Андрей дастарқандағы үлкен кеселерге құйылған наурызкөжелерді көріп: — ... — қандай тағам? — деп сұрады.

Әлібек: ... «наурызкөже» деп аталады. Қазақ халқының ұлттық тағамы. Үйге кірген қонақ наурызкөжеден дәм татпай кетпейді.

Наурызкөжеден дәм тат!

Андрей: Рақмет, ... көже маған ұнады.

Әлібек: Андрей, жүр далаға шығайық. ...жерде ұлттық ойындар болады. Жүр, көрейік!

Андрей: Әлібек, ойпырмай, не деген керемет! Саған рақмет. Қазақ халқы — өнерге бай халық екен. Мен бүгін, біріншіден, ... туралы көп мәлімет алдым. Екіншіден, бәрін өз көзіммен көріп, дәмін таттым.

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
«Аквариум». Мәтін бойынша досыңмен Наурыз мейрамы туралы әңгімелес. Жаңа сөздер мен оқшау сөздерді қатыстырып, «Қандай керемет мереке!» тақырыбында диалог құрыңдар. Сынып ең ұтқыр диалогті анықтасын.

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Көп нүктенің орнына сілтеу есімдіктерін жаз.

... — наурыз мейрамы. ... қазақ халқы ертеден тойлап келе жатыр. Халқымыз ... ерекше дайындалған. Наурыз тойында ұлттық ойындар ойналады. ... түрлері көп. ... бірі — арқан тартыс. ... — өте қызық ойын.

Адамдар ... күнді көңілді өткізеді. ...бірін бірі наурыз мерекесімен құттықтайды. ... күнге аман-есен жеткеніне рақмет айтады, алдағы күннен жақсылық күтеді.

Қажетті есімдіктер: олар, осы, бұл, оны, оған, соны, оның, ол.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Сөйлемдерде берілген сөздердің орнын алмастырып, дұрыс нұсқасын жазыңдар. Айтыңдар.

1. Көктем ұшып келді.
2. Күн тазалады.
3. Қар отырғызды.
4. Ағаштар бүршік гүл ашты.
5. Қызғалдақ ашты.
6. Жыл құстары тазалады.
7. Адамдар ауланы келді.
8. Ағаш ұзарды.
9. Бұлақтардың көзін еріді.
10. Арықтарды жарды.
11. Күн қысқарды.
12. Түн жылынды.

ЖАЗЫЛЫМ

11 -тапсырма.
Мәтін бойынша «Қос жазба» күнделігін толтыр. Түсіндір.

Сөйлем	Түсініктеме
Бүгін — Ұлыстың ұлы күні.	
Наурыз мейрамы — көне мейрам.	
Наурызда ұлттық тағамдар пісіріледі.	

ЕСТЕ САҚТА!

Наурыз мейрамы «Ұлыстың ұлы күні» деп те аталады. Бұл күні адамдар наурыzkөжеден дәм татады. Наурыз — табиғат-ананың мейрамы.

Наурызкөже ішеміз

3—4
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

сүр ет, бидай, арпа жармасы

АЙТЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
«Ойлан, жауап бер!» «Жабайы табиғат» пен «Табиғат-ана» ұғымдарының қандай айырмашылығы бар? Қайсысын қолдайсың?

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Өлеңді мәнерлеп оқы. Қою қаріппен жазылған Наурыз дәстүрі туралы ойыңды таратып айт.

Күн менен түн теңелді,
Жер шуаққа кенелді,
Соны тойлар ел енді.

Наурызтойы — салтымыз.
**«Көгерсін» — деп, халқымыз,
Көшеге тал егеміз.**

Жарқырап тұр күніміз
Жайқалсын жас гүліміз,
Бақта бұлбұл сайрасын.

Сәнді көктем нұрымен,
Наурызтойы жырымен,
Көңіл гүлдей жайнасын.
(Әдібай Табылдиев)

АЙТЫЛЫМ

- 3 -тапсырма.**
Суретке қара. Кім не істеп жатыр? Наурызтал егіп жатқан адамдардың әрекетін сипаттап айт.

ЖАЗЫЛЫМ

- 4 -тапсырма.**
Сурет бойынша «Наурызтал егу» тақырыбында диалогтік мәтін құрап жаз. Диалогте оқшау сөздерді қолдан.

Үлгі:

- Бәрежелді, Сәбит, суды мол құйдың.
- Рақмет, аға! Сіз де ағашты жақсы таңдапсыз.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

- 5 -тапсырма.**
Мәтінді тыңда. Оқып, түсінгеніңді айт.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Ұлыстың ұлы күніндегі ұлттық дәстүрлер

Наурыз мейрамындағы ең басты әрі терең мағыналы дәстүрдің бірі — Наурыzkөже дайындау. Бұл — осы мейрамда арнайы дайындалатын ерекше дәм. Оған дайындық ерте басталады. Әжелер қысқы соғымнан қалған сүр ет пен қазыны наурыzkөжеге деп сақтайды. Өйткені наурыzkөжені сүр еттің, қазының сорпасына пісіргенде, өте дәмді әрі құнарлы болады.

Ең бастысы, наурыzkөже — ұлттық тағам. Қазақ халқы наурыzkөжені жеті түрлі тағамнан дайындаған. Халықтың дәстүрі бойынша, наурыzkөжеге сүр ет, бидай, тары, **арпа жармасы**, су, тұз, құрт қосылады. Біріншіден, жеті — қазақ үшін киелі сан. Екіншіден, бұл — молшылық болсын деген ниеттің белгісі. Наурыzkөжені «Отбасымда береке болсын, дастарқаным мол болсын» деген ниетпен пісірген. Сондықтан наурыzkөжені халық арасында **«тілеу көже»** деп те атаған.

Бұрынғы кезде наурыzkөжеге ауылдағы әр үй бір-бірін кезекпен шақырған. Үлкен адамдар дастарқанға бата берген. Наурыzkөжені ішіп болған соң, үлкен ақсақал:

— Ақ **мол** болсын, Дастарқаныңнан **береке** кетпесін! — деп тілегін айтқан.

Наурыzkөже пісірумен қатар әр үйде қазақтың отбасылық мерекелері бірге тойланған. Өмірге жаңадан **сәби** келген үйлер әжелерді шақырып, баланы бесікке салған. Өткен наурызда дүниеге келген **бүлдіршіндердің** тұсаукесер дәстүрін өткізген. «Алғаш рет алысқа жол жүрген балалардың жолы ашық болсын» деп **«Тоқымқағар»** дәстүрін тойлаған. Сауатын ашып, оқуға барған балалар үшін **«Тілашар»** тойын жасаған. Міне, **балажан**, өз ұрпағын ерекше сүйетін, мейірімді халық бар жақсылығын осылайша көппен бірге тойлап, қуанышын бөліскен. Халықтың осындай ғажап дәстүрі әлі де жалғасып келеді.

- *Қою қаріппен берілген сөздердің мағынасын мұғалімнің көмегімен түсініп ал.*

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Мәтіндегі өзің қалаған үш сөйлемге әртүрлі сұрақ қойып айт.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Мәтіннің мазмұны бойынша жоспар құрып жаз. Жоспарға сүйеніп, парталас досың екеуің мәтіннің мазмұнын кезек-тесіп айтыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Мәтінде көрсетілген отбасылық мерекелерді жаз. Олар туралы қысқаша айт.

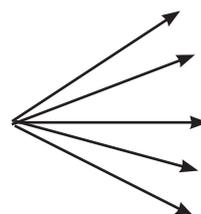
Үлгі: Наурызкөже — ұлттық тағам.

1. Наурызкөже ұлттық тағам ба?
2. Наурызкөже қандай тағам?

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Өзіңнің қалауың бойынша мәтінде аталған бір ұлттық дәстүр туралы білетініңді айт.

НАУРЫЗ
ДӘСТҮРЛЕРІ

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
«Оймоншақ». Төрт топқа бөлініңдер. «Наурызкөже», «Ұлттық ойындар», «Ұлттық дәстүрлер», «Наурызтал» сөздері жазылған бүктеулі қағаздың бірін таңдап, сол тақырыпта топпен мәтін құрап айтыңдар. Бастаушы бір сөйлем айтып, қалғандары оны әрі жалғастырып отырады. Қай топтың мәтіні мәнді, толық болса, сол топ жеңімпаз атанады. Мәтінде оқшау сөздерді ретіне қарай қолданыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

11 -тапсырма.
Ата-әжеңді, қазақ тілі мұғалімін Наурыз мерекесімен құттықтап, ашықхат жаз. Екі ашық хаттың мазмұнын салыстырып, олардағы тілдік құралдардың айырмашылығын анықта.

КЕЛ, ЖАТТАЙЫҚ!

Бата

Ұлыс оң болсын!	Бәле-жала жерге енсін!
Ақ мол болсын!	Ұлы халқым тоқ болсын!
Қайда барсаң — жол болсын!	Көйлектерің көк болсын!
Ұлыс бақты болсын!	Қайғы-уайым жоқ болсын!
Төрт түлік ақты болсын,	Қуаныштарың көп болсын!
Ұлыс береке берсін!	Әумин!

ЕСТЕ САҚТА!

Наурызкөже жеті түрлі тағамнан жасалады. Оған сүр ет, бидай, арпа жармасы, құрт, тұз қосылады. Көжеден бәрі дәм татады. Балажан халық отбасылық мерекелерді көппен бірге тойлайды.

Наурыз-думан

5—6
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.

Сұрақтарға жауап бер.

- Наурыз мерекелерінде қай ән жиі айтылады?
- Ол әнді кім орындайды?
- Суреттегі кісілердің жүзі таныс па? Олар туралы білетініңді айт.

ТЫҢДАЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.

Роза Рымбаеваның орындауында Мұқағали Мақатаевтың сөзіне жазылған, Талғат Сарыбаевтың «Наурыз-думан» әнін тыңдаңдар. Әнді бірге айтыңдар.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма. Өлеңді тыңда. Мәнерлеп оқы.

Наурыз айы туғанда
Той болушы еді бұл маңда.
Сақталушы еді **сыбаға**
Сапарға кеткен ұлдарға,
Наурыз айы туғанда.
Наурыз, наурыз, күн **игі!**
Күні игі жердің түрі игі.
Бауыры жылып науат-қар,
Бабымен ғана **жібиді.**
Шашылып **ырыс шанақтан,**
Шақырып бір үй бір үйді,
Шаттанушы еді бір игі.
Осынау игі кең жерге,
Наурыз айы келгенде
Наурыз тойын бергенде,
Көрмегендер де арманда,
Арманда оны көрген де.
Келіп ем өмір-орманға,
Наурыз айы келгенде.
(Мұқағали Мақатаев)

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма. Түсіндірме сөздікті пайдаланып, өлең мәтініндегі қою қаріппен жазылған сөздердің мағынасын анықта. «Сыбаға» сөзіне байланысты қазақтың дәстүрі туралы оқы.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Мәтін бойынша сұрақтарға жауап бер.

- Өлеңнің бірінші шумағында не туралы айтылған?
- Алыс сапарға кеткен ұлдарға наурыздан неге сыбаға сақталады?
- Өлеңнің екінші шумағында қандай дәстүр туралы айтылған?
- Адамдар наурыз келгенде неге шаттанады, қуанады?
- Өлеңнің үшінші шумағында наурыз-думанның қандай ерекшелігі көрсетілген? Ол қай жолдардан байқалады?
- Наурыз бен ақын өмірінің қандай байланысы бар?

АЙТЫЛЫМ

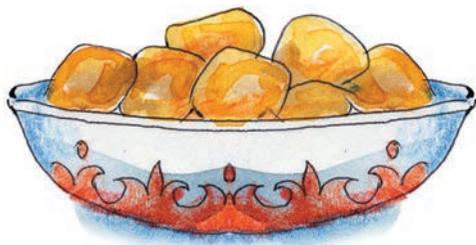
- 6 -тапсырма.**
Диалог. Шетелдік досыңмен наурыз мерекесі туралы сөйлес.
Сол диалогте ақын өлеңінде айтылған «Наурыз тойын бергенде,
Көрмегендер де арманда, Арманда оны көрген де» деген сөзінің мәні ашылсын.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 7 -тапсырма.**
Ақын Мұқағали Мақатаев ақпан айында туған. Жұлдызнама бойынша осы айда туған адамдардың табиғатында қандай ерекшелік болатынын анықтаңдар.
Ақынның болмысы шығармасында көрінетінін ескеріп, өлеңінен ақын бейнесін табыңдар. Ол туралы естеліктерді оқыңдар. Сөйтіп, жұлдызнамада айтылған белгілердің ақынға қаншалықты тән екенін айтыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 8 -тапсырма.**
Наурыз мейрамымен байланыстырып, суреттегі заттарды сипатта. Тағамның қалай дайындалатыны, аспап пен спорт түрінің ерекшелігі жайлы айт.

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.

Көп нүктенің орнына керекті есімдіктерін жаз.

... — наурыз мейрамы. ... қазақ халқы ертеден тойлап келе жатыр. Халқымыз ... ерекше дайындалған. Наурызтойда ұлттық ойындар ойналады. ... түрі көп. ... бірі — арқан тартыс.

... — өте қызық ойын.

Адамдар ... күнді көңілді өткізеді. ...бірін бірі наурыз мерекесімен құттықтайды. ... күнге аман-есен жеткеніне рақмет айтады, алдағы күннен жақсылық күтеді.

Қажетті есімдіктер: олар, осы, бұл, оны, оған, соны, оның, ол.

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма.

Жұптық жұмыс. «Хабарландырулар бәсекесі!» ойыны. 10 күннен кейін сыныптарыңда наурыз тойы өтеді. Сол той туралы хабарландыру жазыңдар. Хабарландыру — құжаттың бір түрі. Сондықтан оны жазудың талаптары мен тұрақты құрылымы болатынын ескеріңдер. Хабарландырудың құрылымдық-мазмұндық жүйесі:

- құжаттың аты (ірі әріптермен, көрнекі етіп жазылады);
- Іс-шараның өтетін уақыты (жылы, айы, күні, сағаты);
- Іс-шараның өтетін орны;
- Іс-шараның атауы;
- Іс-шараның бағдарламасы;
- Іс-шараны ұйымдастырушылар туралы мәлімет.

Ескерту: Наурыз мерекелік шара болғандықтан, оның қағазы түрлі түсті болып, іс-шараның ерекшелігіне қарай безендірілгені дұрыс.

Сынып «ең үздік хабарландыру» жазған жұпты анықтасын.

ЕСТЕ САҚТА!

Наурызда Самарқанның көк тасы жібиді.
Наурызда алыс сапарға кеткен адамдарға
сыбаға сақталады. Наурыз ырыс әкеледі.

Наурыз бен ақпан

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Жұптық жұмыс. «Сөйлемді аяқта!» ойыны. Тақырыбы: «Наурыз дәстүрлері». Екеуің кезектесіп, бірің сөйлемді бастап, екіншің аяқтаңдар. Әр сөйлемде кемінде бір оқшау сөз болсын. 1 минуттың ішінде ең көп әрі сауатты сөйлем құраған жұп жеңіске жетеді.

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Ұсынылған 10 тірек сөзді пайдаланып, наурыз мерекесіне байланысты 5 сөйлем құрап жаз. Тірек сөздер: наурыzkөже, жеті түрлі тағам, тұсаукесер, бесікке салу, ұлттық спорт ойындары, бата беру, Ұлыстың ұлы күні, жыл басы, Наурызтал, бұлақ.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Мәтінді оқыңдар. Қыдыр баба, Аяз ата, Санта Клаус ұғымдарында қандай байланыс бар? Өз ойыңды айт.

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Жұптық жұмыс. Диалогті жалғастырып, әңгімелесіңдер.

- Айжан, сен наурыз мерекесі неге «Ұлыстың ұлы күні» деп аталатынын білесің бе?
- ...
- Наурыздың табиғатпен қандай байланысы бар?
- ...
- Наурызда қандай ұлттық ойындар ұйымдастырылады?
- ...

«21 наурыз күні елді Қыдыр баба аралайды» деген наным бар: «Қыдыр баба ақсақал кейпінде келеді. Елге, жерге бақ, дәулет дарытады. Ен даланы кезіп жүргенде, назары түскен жердің тоңы жібіп, құнарланады. Жаппай көктейді. Тасқа түссе, бір демде ерітіп жібереді», — дейді екен бабаларымыз.

ЖАҢА СӨЗДЕР

араз, атақ

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

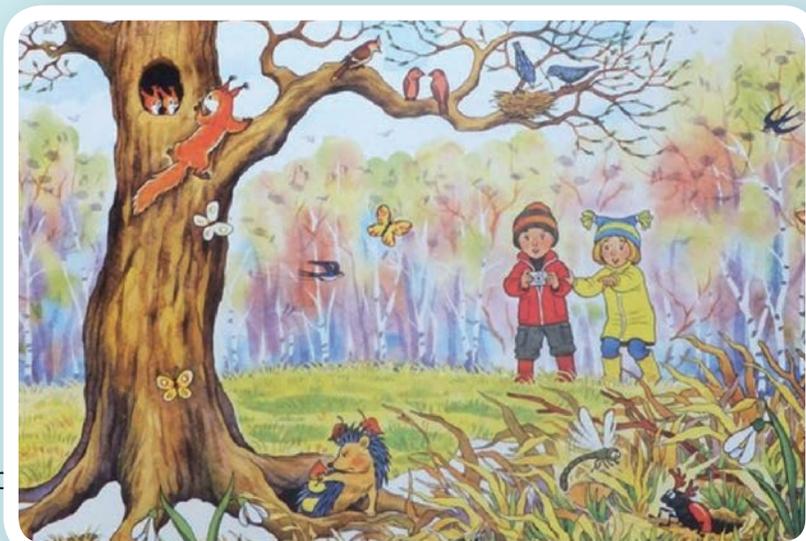
5 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Мәнерлеп оқы.

Ақпан кетті **араз** боп наурызбен,
Наурыз жүр жоғалған **бағын** іздеп.
Көктем жетті көрісіп, жанын үзген,
Қыс атанды қоштасып тағы бізбен.

Көктем жетті **көл-көсір** шуақ қуып,
Қыс барады қиылып, жылап тұрып.
Шатырында үйлердің наурыз жүр,
Мұз көрпесін ақпанның лақтырып.

Тозған тонын бойына кие алмай бір,
Қайда барса қарт Аяз — сыя алмай жүр.
Асқар таулар атасын шақырады,
Ой мен қырын атасы қия алмай жүр.

Қарар емес наурыз **атағына**,
Алар емес ақпанды қатарына.
Күні бойы жылаған қарт **пенденің**
Түні бойы мұз **тоңды** сақалына.
(Мұқағали Мақатаев)

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтіндегі қою қаріппен жазылған сөздердің мағынасын аудармасымен бірге дәптеріңе жазып ал.

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма. Сынып төрт топқа бөлінсін. Өлеңді оқыңдар. «Наурыз бен Ақпан» тақырыбына сәйкес шығармада суреттелген сюжеттерді бірігіп талдаңдар. Әр топ өлең мазмұнының әр шумағындағы сюжетке сурет салсын. Суретке қарап, өлеңнің мазмұнын кезекпен баяндаңдар.

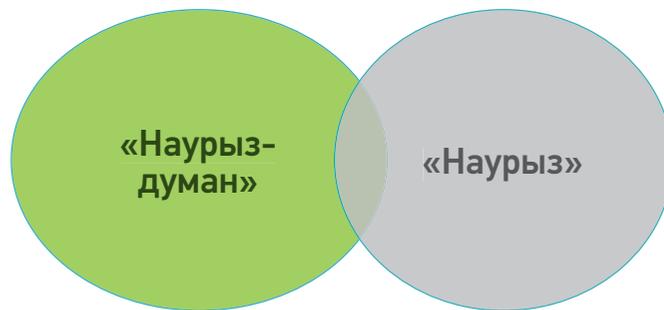
АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Сөздерді мағынасына қарай сәйкестендіріп, сөз тіркесін құра.

Ақпан кетті	көл-көсір шуақ қуып.
Көктем жетті	жылап тұрып,
Асқар таулар	араз боп Наурызбен,
Қыс барады қиылып,	мұз тоңды сақалына
Ой мен қырынатасы	атасын шақырады
Түні бойы	бағын іздеп
Наурыз жүр жоғалған	қия алмай жүр

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Мұқағали ақынның наурыз туралы екі өлеңін Венн диаграммасы түрінде салыстырыңдар. Алдымен әр өлеңнің ерекшелігін, содан соң ортақ белгілерін табыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
«Мен ақын болсам...» тақырыбында өзің жырлағың келетін жыл мезгілінің суретін салыңдар. Оқшау сөздерді қатыстырып не салғандарыңды айтыңдар. Сыныптастарыңмен осы тақырыпта сөйлесіңдер.

ЖАЗЫЛЫМ

11 -тапсырма.
Жеке сөздерден сөйлем құра. Сөйлемді үлгідегі формула бойынша жаз.

Үлгі: 1-сөйлем: 1А — 4Ә — 1Б — 5В

А	Ә	Б	В
Наурызға	қыс	араз болып	кетті.
Қария	ақпанның	ой мен қырын	қатты.
Наурыз	сақалына	мұз	лақтырды.
Қыстың	ақпан	көрпесін	қимайды.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

12 -тапсырма.
Жағдаят: Досың мектепте «Мұқағали оқулары» өтетінін айтты. Байқауға қатысу үшін ерекше мазмұнды өлең жаттауы керек екенін айтып, өлең таңдауға көмектесуіңді сұрады. Сен ақынның «Наурыз келді» өлеңін ұсын. Оның ерекшелігін түсіндір.

ЖАЗЫЛЫМ

13 -тапсырма.
«Наурыз-думан» тақырыбына синквейн дайындаңдар.

Бес жолды тақпақтың құрылымы:

1. тақырыпқа қатысты бір зат есім;
2. бірінші зат есімге екі сын есім;
3. бірінші зат есімге қатысты үш етістік;
4. бірінші зат есімді суреттеп толықтыратын Төрт кілт сөз;
5. тақырыпты сипаттайтын бір синоним немесе метафора (зат есім).

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

Наурыздың сәні — зергерлік бұйымдар

9—10
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

әшекейлер

АЙТЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
«Наурызтой» ойыны. Екі топқа бірігіңдер. Бірінші топ екінші топқа, бір тапсырма айтсын. Екінші топ осы дәстүрді наурызтойда көрсетілетін салт-дәстүрге байланысты топпен ақылдасып, көрсетуі керек. Екінші топ оқушылары қазақ халқының ұлттық ойынына байланысты бірінші топқа бір тапсырма айтсын. Бірінші топ ақылдасып, ойынның қалай ойналатынын көрсетулері керек.

АЙТЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
«Наурыз орда байқауы» Топтық жұмыс. Төрт топқа бөлініңдер. Сендерге Наурыз мейрамына байланысты «Наурыз орданы» безендірулерің керек. Ақылдасыңдар. Әрқайсың істейтін жұмысты бөліп алыңдар. Наурыз өтетін орынның жобасын жасаңдар. Өз жұмыстарыңды түсіндіріңдер.

АЙТЫЛЫМ

- 3 -тапсырма.**
Суреттердегі ұлттық әшекей бұйымдары қалай аталады? Оларды кім тағады?

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

4 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Оқы.

Наурыздың сәні — ұлттық киімдер мен зергерлік бұйымдар. Бұл күні бәрі ұлттық киімдерін киіп шығады. Қазақтың сәнді де салтанатты ұлттық киімдері наурыздың көркін асыра түседі. Жігіттер шапан, бөрік, қалпақ киеді. Үлкен әжелерге қамзол мен кимешектері, қыз-келіншектерге қосетек көйлек, бешпет, сәукеле, тақиялары жарасып тұрады. Осы киімге қоса ұлттық зергерлік бұйымдарды таққанда, тіпті құлпырып кетеді.

Менің нағашым — зергер. Наурызда қыздар ол кісінің жасаған бұйымдарын тағады. Нағашым алтын мен күмістен түрлі зергерлік бұйымдар мен әшекей заттарды жасайды. Нағашым білезік, алқа, шашбау, сақина, сырғаларды айшықтап жасайды. Оларға қазақтың ою-өрнегін салады. Асыл тастармен безендіреді. Маған нағашымның жасаған шашбауы қатты ұнады. Ертеде қазақтың қыздары шашбау таққан. Шашбау мен шолпы қыздарды әсем қимыл-қозғалысқа үйреткен.

Нағашым бес жүзге жуық зергерлік бұйым жасаған. Жақында Қазақ зергерлік өнерінің көрмесі болды. Нағашым көрмеге жүз шақты әшекей бұйым қойды. Көрмеге халық көп келді. Олар нағашымның шеберлігіне, талғамына қатты риза болды. Наурызда, салтанатты мереке-лерде тағатын ұлттық әшекейлерді қуана-қуана сатып алды.

Наурызда әжем күміс білезік пен күміс сақина тақты. Анам алтын алқа мен алтын сақина, сырға тақты. Қарындасыма әдемі шашбау жарасып тұрды. Олардың сәнді бұйымдарын нағашым жасап берген.

Нағашымның шеберханасы бар. Мен жексенбі сайын сол шеберханаға барып тұрамын.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Сөздермен тіркестерді сәйкестендір. Түсіндір.

1	Менің	1	бұйымдарын қойды.
2	Нағашым білезік, алқа, шашбау	2	салады.
3	Қазақ ою-өрнегін	3	нағашым — зергер.
4	Асыл тастармен	4	шашбау таққан.
5	Қазақ қыздары шашына	5	безендіреді.
6	Қазақ зергерлік өнерінің көрмесі	6	сақина, сырғаларды айшықтап жасайды.
7	Көрмеге елуге жақын	7	күміс сақина тағады.
8	Менің әжем күміс білезік пен	8	болды.

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтіннің мазмұнына қатысты жақша ішіндегі сөздердің дұрыс нұсқаларын қойып жаз.

Наурыздың сәні — (тәтті тамақ, жарыс-ойын, зергерлік бұйымдар). 2. Жігіттер шапан (етік, сауыт, бөрік, қалпақ) киеді. Қыз-келіншектерге (қосетек көйлек, сәукеле, көзәйнектері) жарасып тұрады. Осы киімге қоса ұлттық сәнді (оюларды, зергерлік бұйымдарды) тағады.

Менің нағашым — (атбегі, зергер). Нағашым (алтын, қола, мыс пен күмістен) түрлі зергерлік бұйымдар жасайды. Нағашым (білезік, сәукеле, алқа, шашбау) бұйымдарын айшықтап жасайды. Шашбау, шолпы — қыздарды (тез, жылдам, әсем) қимыл-қозғалысқа тәрбиелеу құралы. Наурызда әжем күміс (білезік, шолпы) тақты.

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Диалог. Сұрақтарды қолданып, «Наурыз сәні» тақырыбында әңгімелесіңдер. Диалогте оқшау сөздерді қолданыңдар

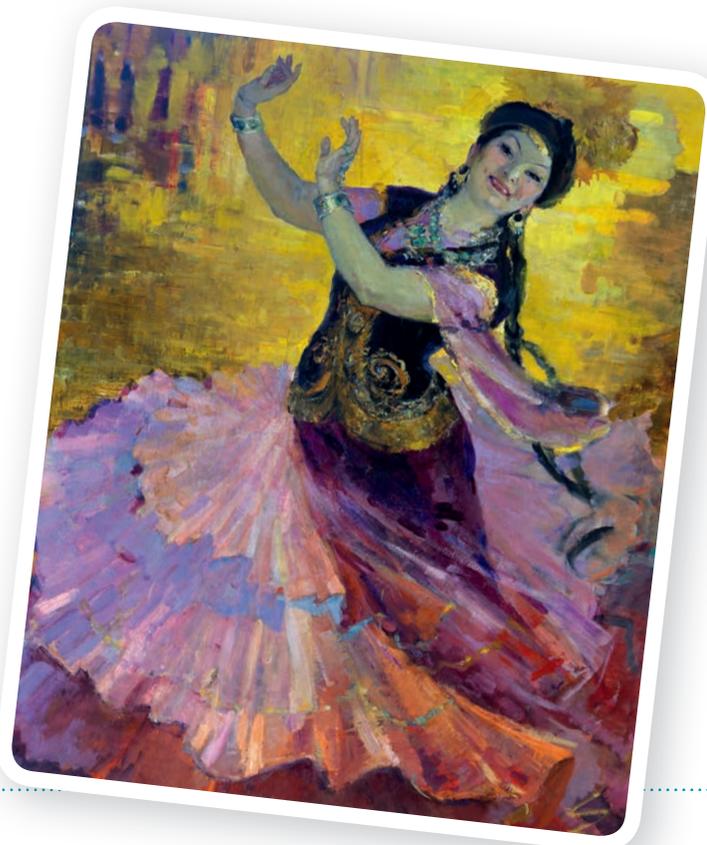
1. Әйелдер тағатын сәнді бұйымдар мен әшекей заттарға не жатады?
2. Зергерлік бұйымдар неден жасалады?
3. Зергерлік бұйымдар қалай жасалады?
4. Сенің жақындарың наурызда қандай әшекейлер тағады?
5. Әшекей бұйымдарды тек сән үшін таға ма?

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма. Суреттегі қыздың сыртқы кейпін, киімін, әшекейлерін сипаттап мәтін құрап жаз.

Керекті сөздер: зергерлік бұйымдар, ұлттық әшекейлер, асыл тастар, безендірген, алқа, шашбау, білезік, сақина, сырғалар, айшықтап жасау және т.б.

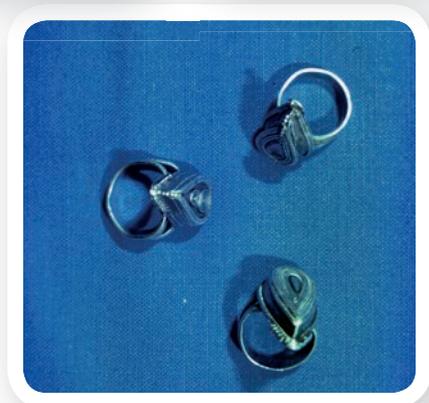
МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма. Сурет пен сөйлемді сәйкестендір.

1. Қыз баланың қолына (саусағына) тағылатын әшекей бұйым
2. Қыз баланың құлағына тағылатын әшекей бұйым
3. Қыз баланың білегіне тағылатын әшекей бұйым
4. Қыз баланың мойнына тағылатын әшекей бұйым
5. Қыз баланың шашына тағылатын әшекей бұйым

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма. Полилог. Жағдаят: Екі досыңмен бірге зергердің шеберханасына келдіңдер. Наурыз мейрамына бірің анаңа, екіншің әжеңе, үшіншің әпкеңе сыйлық алуларың керек. Зергермен сөйлесіп, кеңес алыңдар. Ақылдасып, сыйлық таңдаңдар. Диалог 15-16 үнқатымнан тұрсын.

ЕСТЕ САҚТА!

Наурыздың сәні — ұлттық зергерлік бұйымдар. Нағашым әшекей бұйымдарды асыл тастармен безендіреді. Білезікті айшықтап жасайды.

Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?

11
САБАҚ

ЖАЗЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
«Наурызкөже ішемін». Суретке қарап, немересі мен әжесінің диалогін құрап жаз. Олар наурызкөженің маңызы, қалай дайындалатыны туралы сөйлессін. Диалогте оқшау сөздерді жиі қолданыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Наурыз-думан» әнінің тарихына, әннің сөзін, әнін жазған оны орындаған танымал тұлғалардың өмірі мен шығармашылығына байланысты коллаж жасаңдар. Қызықты деректер қамтылсын.

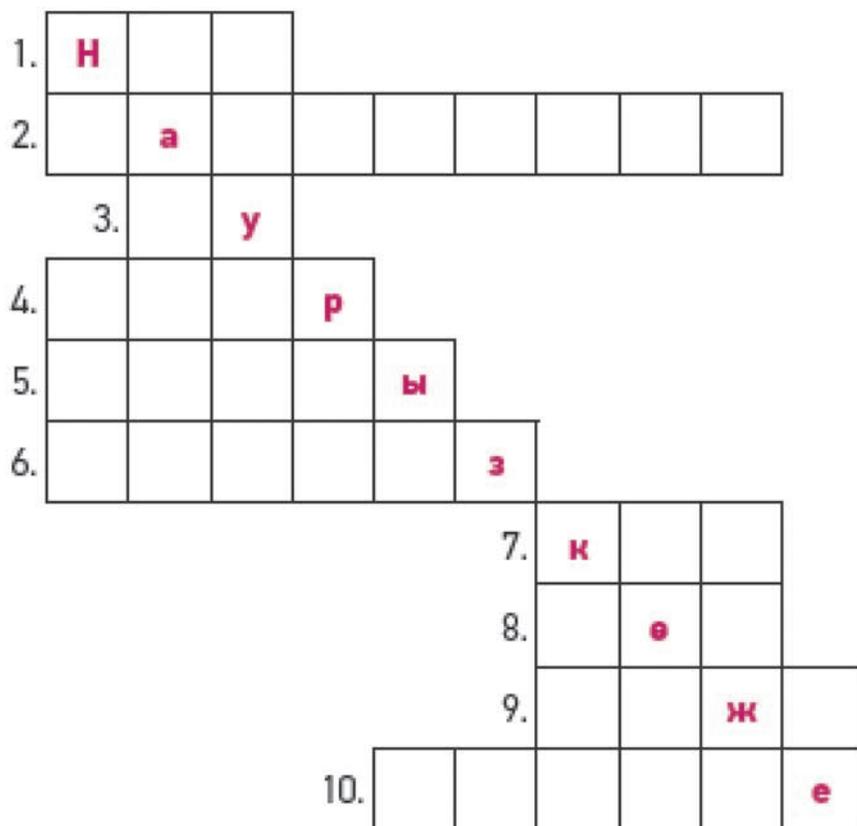
АЙТЫЛЫМ

- 3 -тапсырма.**
Сұрақтарға жауап бер.

1. Қыздар қандай сәнді бұйымдар тағады?
2. Шашқа тағатын қандай сәнді бұйымдарды білесің?

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма. Сөзжұмбақты шешіңдер. Жұмбақтарды жаттап алыңдар.

1. Күрең қызыл түсі бар,
Тағамдардың асылы,
Қуат берер күші бар.
2. Аппақ ас, мұзы бар,
Балалар қызығар.
3. Сылқ-сылқ күледі, аяғы жоқ — жүреді.
4. Төрт бұлағы — сүт, өзі күшті, мүйізі
мықты.
5. Қамыс құлақ, тостаған тұяқ, мінсең —
қанат, сүті — дәрі, еті — тамақ.
6. Үй үстінде — ұсақ тас.
7. Ақ сандығым ашылды,
Ішінен жібек шашылды.
8. Екі бала қатар тұрса да, бірін бірі
көрмейді.
9. Наурызтойға тән, көпшілікке
арналған мерекелік тағам
10. Мөлдір мұз арқылы,
Нұр төгіп күн тұрар.
Кең бөлме әр күні
Тазарып құлпырар.

БІЛГЕНГЕ МАРЖАН...

Гүл өссе, жердің көркі,
Қыз өссе, елдің көркі.

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.

Сын есімдерді қолданып, 1-тапсырмадағы өзіңе ұнаған сурет бойынша шағын мәтін құра.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.

Мәтінді тыңда.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Қазақстанның болашағы — бүгінгі жас ұрпақ, бізбіз. Біз тәуелсіз, егеменді елде тұрамыз. Бұл тәуелсіздік бізге оңай келген жоқ. Біздің ұлан-байтақ жерімізді ата-бабаларымыз аман-есен сақтап, жеткізді. Сол үшін біз оларға қарыздармыз. Олар жанын салып қорғап, ғасырлар бойы күресіп, жерімізді сақтап қалды. Оны болашақ ұрпаққа сақтап жеткізу — біздің міндетіміз.

Қазақстан 1991 жылы 16 желтоқсанда өз егемендігін әлемге жариялады. Алпауыт мемлекеттер Қазақстанның тәуелсіздігін мойындады. Қазір Қазақстан барлық салада дамып келеді. Оны дамыту, алдыңғы қатарлы 50 елдің қатарына қосу — біздің міндетіміз. Өйткені біз өз еліміздің жарқын болашағы үшін қызмет етеміз.

Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың дана бастамасы мен көреген саясатының арқасында еліміздің экономикасы қарыштап дамып, өркендеп, бүкіл әлемге танылуда. Көк байрақты бейбіт елімнің мәртебесі күн сайын биіктеп, асқақтап келеді. Қазіргі кезде Елордамызда әлемдік деңгейдегі кездесулер, жиындар, саммиттер, форумдар өтіп жатыр. Мұның бәрін бүкіл әлем көріп, тыңдап отыр.

Біздер, жас ұрпақ, болашақта Қазақстанның еңсесі биік, татулығы жарасқан ел болуына, оның жылдан-жылға гүлденіп, көркейе беруіне өз үлесімізді қосамыз.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.

Сұрақтарға толық әрі қысқа жауап беріңдер. Жауаптарыңда қазақ тіліндегі төл дыбыстардың дұрыс дыбысталуын, үндестік заңын сақтаңдар.

Үлгі:

Сұрақ: Қазақстанның болашағы — кім?

Толық жауап: Қазақстанның болашағы — бүгінгі жас ұрпақ.

Қысқа жауап: Бүгінгі жас ұрпақ.

Сұрақ: Қазақстан өз егемендігін қашан жариялады?

Толық жауап:

Қысқа жауап:

Сұрақ: Қазір Қазақстан — қандай мемлекет?

Толық жауап:

Қысқа жауап:

Сұрақ: Қазіргі кезде Елордамызда қандай іс-шаралар өтіп жатыр?

Толық жауап:

Қысқа жауап:

Сұрақ: Қазақстанның болашағына сендер қандай үлес қосасыздар?

Толық жауап:

Қысқа жауап:

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтінді пайдаланып, Қазақстан туралы ойыңды айт.

6 -тапсырма.
Мәтіннен төменде берілген сөздердің синонимін тап.

Болашақ, тәуелсіз, мықты, барлық, жария-ялады.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
«Дөңгелек үстел» ойыны. Топқа бөлініңдер. Топтағы бірінші оқушы қағаздың шетіне басқаларға көрсетпей мұғалімнің «Не?» деген сұрағына жауап жазады. Жауап жазылған қағазды бүктеп, келесі оқушыға береді. Екінші оқушы «Қандай?» деген сұраққа жауап жазып, қағаздың шетін бүктеп келесі оқушыға береді. Осы ретпен қайталанып отырады. Соңында қағазда құрастырылған сөйлем оқылады.

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Сұрақтарға толық жауап бер.

Зерттеу. Сен қайда тұрасың?

Суреттеу. Сенің мемлекетің қандай?

Салыстыру. Еліңнің болашағы үшін не істеу керек?

Өз пікірің. Өз еліңді не үшін мақтан етесің?

Білімің. Еліңе, достарыңа қандай тілек айтасың?

Қолдану. Не үшін жақсы оқу керек?

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма. Төмендегі карта бойынша Қазақстанның жері туралы мәтін құра.

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма. Берілген сөздерді пайдаланып, өз елің туралы шағын әңгіме құра.

Болашақ, ұрпақ, тәуелсіз, Қазақстан, егеменді, саясат, экономика, бейбіт ел, мәртебе, әлемдік, Елбасы, Елорда, гүлдену, көркею.

ЕСТЕ САҚТА!

Қазақстанның болашағы — бізбіз. Ұлан-байтақ жерімізді сақтау — біздің міндетіміз.

Ел ертеңі – білімді жастар

3–4
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сөйлемдерді аяқта.

1. Мен көп кітап ...
2. Қазақ жазушыларының шығармаларын ...
3. «Күш — білімде, білім — ...»
4. Кітапты көп оқыған адам білімді ...
5. Арманым — білімді азамат ...

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Суреттер бойынша берілген сөздерден сөз тіркестерін құра.
Осы сөз тіркестерін пайдаланып, шағын мәтін құра.

Кітап ... , ... кітапхана, ... демалыс, ... кітап, достармен ..., жиі ...

Кітап — ең сабырлы ұстаз.

Нұрсұлтан Назарбаев

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

3 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Оқы.

Дүниенің сырын білуге **есік** ашатын алтын кілт — білім. Дана бабаларымыз: «**Күш** білімде, білім кітапта», «Мұхит басы — бұлақ, білім басы — кітап», — деп бекер айтпаған. Ел болып еңсесін көтерген **Егеменді** еліміздің ертеңі — жас ұрпақ.

Ерінбей оқып, талмай іздену арқылы адам рухани тұрғыдан жетіліп, **білім нәрімен** сусындайды. Мұндай адам қашан да халқының ықыласына бөленеді. **Асыл** мұратына, арман-мақсатына білім арқылы жетеді. Жас жеткіншектер данышпан бабаларымыз жазып қалдырған кітаптарды көп оқулары керек. Осындай ғибрат пен өнегеге толы кітаптарды, **ақын-жазушылардың** шығармаларын оқыған адам білімді, тәрбиелі, өнерлі болып өседі.

Ағылшын философы — Френсис Бэкон: «Кітап оқу адамды білімді етеді, жазып отыру әдеті сауатты етеді», — дейді. Ал Конфуций: «Білген адам өкінбейді, **мейірбан** адам маза-сызданбайды, батыр адам қорықпайды», — деген.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма. Мәтінді пайдаланып, диалогті толықтырыңдар.

- Не дүниенің сырын білуде есік ашатын алтын кілт болады?
- Дүниенің сырын білуге есік ашатын алтын кілт —
- Білім туралы бабаларымыз не деген еді?
- Бабаларымыз білім туралы «Күш білімде,», — деген.
- Егемен еліміздің ертеңі кімдер?
- Егемен еліміздің ертеңі —
- Өнегеге толы кітаптарды көп оқыған адам қандай болып өседі?
- Өнегеге толы кітаптарды, ақын-жазушылардың шығармаларын көп оқыған адам ..., ..., ... болып өседі.
- Ағылшын философы — Френсис Бэкон кітап туралы не деген еді?
- Ағылшын философы — Френсис Бэкон: «Кітап оқу адамды ..., етеді, жазып отыру әдеті —», — деген.

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма. Берілген сөздерді мәтіндегі қою қаріппен жазылған сөздермен сәйкестендіріп, сөйлем құра.

Сыры, ашу, білімде, ел, сусындау, мұрат, шығармалар, адам

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.
«Желаяқ» ойыны. Топқа бөлініңдер. Топ санына қарай мәтін ілінеді. Топ мүшелері кезекпен тақтадағы мәтіннің бір сөйлемін ішінен оқиды. Оқыған сөйлемін тобына келіп жаздырады. Ойын осы ретпен мәтін аяқталғанша жалғасады. Ойын соңында желаяқтар баяндаған мәтін мен тақтадағы түпнұсқа мәтін салыстырылады. Жылдам әрі мәтінді дұрыс құраған топ жеңімпаз атанады.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Білім туралы өзің білетін мақал-мәтелді пайдаланып, диаграмманы толтыр.

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Сурет бойынша әңгімеле. Мәтінде берілген мәліметтермен салыстыр.

Кітап оқудың пайдасы:

- Кітап — рухани қазына.
- Кітап — білімнің қайнар бұлағы.
- Кітап оқымай өмірді білу, білім алу мүмкін емес.
- Адамның ойын байытып, білім нәрімен сусындататын орта — кітапхана.
- Бала ерте жастан кітаппен дос болса, болашақта көзі ашық, көкірегі ояу адам болып қалыптасады.
- Кітап оқу — миға жасалған жаттығу.
- Кітапты бар ынтаңызбен, ықыласпен, мұқият әрі баяу оқыңыз.

ЖАЗЫЛЫМ

- 9 -тапсырма.**
Берілген топтау сан есімдерін зат есімдермен тіркестіріп жаз. Топтау сан есімдерді түрлеріне қарай ажырат.

Топтау сан есімдер	Екіден, жүзден, қырық-елуден, он-оннан, бес-алтыдан, жиырма бестен, үш-үштен
--------------------	--

- 10 -тапсырма.**
Ф. Оңғарсынованың кітап туралы айтқан ұлағатты сөзін оқып, өз ойыңды білдір.

Кітап оқымаған адам — тамырсыз қаңбақ.

Фариза Оңғарсынова

ЕСТЕ САҚТА!

Мен кітапты көп оқимын. Өйткені білімнің кілті кітапта.

Маэжан – ұлы ақын

5–6
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ОҚЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Суретке қара. Оқы.

ЖАҢА СӨЗДЕР

*сауат ашу, үлгерім, шынайы,
сыршыл*

Қазіргі жастар не істейді?

АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.

Қазіргі кезде еліміздегі жастар не істейді? Немен айналысады? Жоғарыдағы суреттерді пайдаланып, жауап беріңдер. Бұл — қандай балалар?

ЖАЗЫЛЫМ

3 -тапсырма.

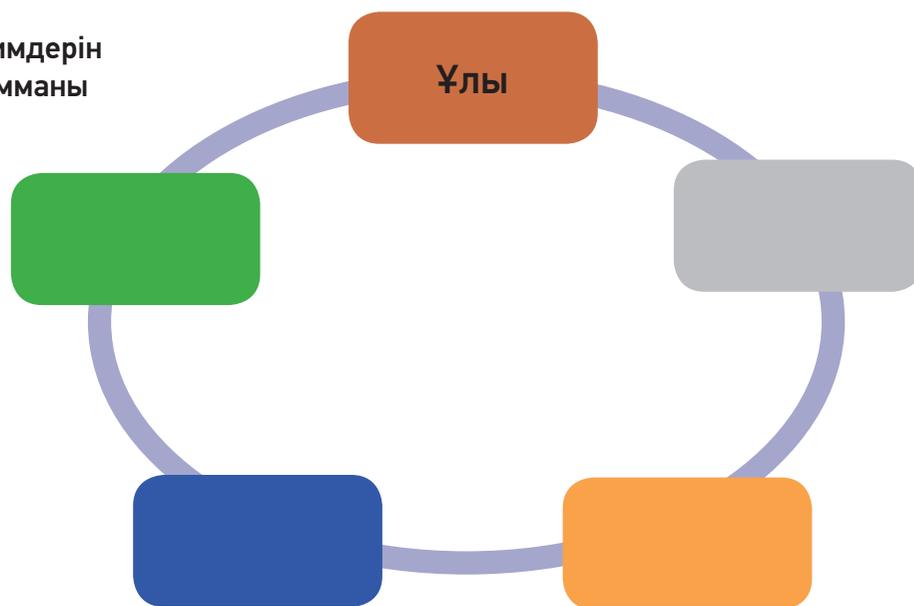
Сөздерге топтау сан есімінің қосымшаларын жалғап жаз. Оларды қатыстырып, сөйлем құрастыр.

Екі... , бес..., үш-үш..., алты-жеті...,
қырық-қырық..., он-он...

ЖАЗЫЛЫМ

4 -тапсырма.

«Ұлы» сөзінің синонимдерін пайдаланып, диаграмманы толтыр.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

5 -тапсырма.

Мәтінді тыңда. Түсініп оқы.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Мағжан Жұмабаев 1893 жылы Солтүстік Қазақстан облысы Булаев ауданы «Сасықкөл» деген жерде туған. Бала кезінен өте зерек болып, төрт жасынан хат таниды. Ауыл мұғалімінен сауат ашқан Мағжан 1905 жылы Қызылжардағы медресеге оқуға түсіп, оны жақсы үлгеріммен аяқтайды. Мұнда ол шығыс тілдерін үйренеді, сол тілдердегі әдебиеттерге ден қояды. Шығыс әдебиетімен танысады. Қолына түскен қисса-дастандарды оқиды. Ақын Шығыс әдебиетінің даналары — Фирдоуси, Сағди, Хафиз, Омар Хайямның дастандарын түпнұсқадан оқып-үйренеді.

Мағжан Абайдың 1909 жылы Петербургте жарық көрген өлеңдерін оқып, сусындайды.

Ақын мұнан әрі білімін Уфадағы «Ғалия» медресесінде жалғастырады. Мағжан өлеңдері тұңғыш рет Қазанда Кәрімовтар баспаханасынан басылып шығады. Бұған қол ұшын берген ұстазы — Ғалымжан Ибрагимов.

Мағжан Омбыдағы оқытушылар семинариясына оқуға түсіп, алтын медальмен бітіреді.

Мағжан ана тілінің мол байлығын бойына барынша сіңірген, орыс тілін де жетік білген. Ол Пушкин, Лермонтов, Горький, Байрон, Гете тағы да басқа ақын-жазушылардың шығармаларымен танысып, таңдаулы туындыларын ана тілімізге аударды.

Мағжан — лирик, сыршыл ақын. Ақын лирикасының тақырыптары сан алуан: туған жер, атамекен, халық тағдыры, адамгершілік, шынайы махаббат және т.б.

Мағжан — эпик ақын. Оның қаламынан «Батыр Баян», «Қорқыт», «Жүсіп хан» сияқты поэмалар туған. «Батыр Баян» поэмасында жүрегінің ыстық сезімін өлең өрнегіне шынайылықпен түсірген.

Мағжан Жұмабаев — көрнекті жазушы, ақын, публицист.

Алтын алашқа құрбан болған ақ жаны,

Ақындықтың мұздай мөлдір маржаны.

«Жұмабайдың Мағжаны» деп таны да

«Ұлы Абайдың ұрпағы» — деп басыңды й!

Ж. Әбдірашев

Оқылым

6 -тапсырма. Мәтінге сүйеніп, ақпараттың дұрыстығын тексер. Түсіндір.

Ақпарат	Дұрыс	Дұрыс емес
Ақын Шығыс әдебиетінің даналары — Фирдоуси, Сағди, Хафиз, Омар Хайямның дастандарын түпнұсқадан оқып-үйренеді.		
Мағжан Омбыдағы оқытушылар семинариясына оқуға түсіп, күміс медальмен бітіреді.		
Ақын мұнан әрі білімін Қазандағы «Ғалия» медресесінде жалғастырады.		
Мағжан өлеңдері тұңғыш рет Қазанда Кәрімовтар баспаханасынан басылып шығады.		

Ауыл мұғалімінен сауат ашқан Мағжан 1906 жылы Қызылжардағы медресеге оқуға түсіп, оны жақсы үлгеріммен аяқтайды.		
Мағжан Жұмабаев 1893 жылы Солтүстік Қазақстан облысы, Булаев ауданы «Сасықкөл» деген жерде туған.		
Бала кезінен өте зерек болып, бес жасынан хат таниды.		

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Сөздерді мағынасына қарай сәйкестендір.

1	ауыл	а	медресе	1	ұстазы	а	ақын
2	шығыс	ә	оқып-үйренеді	2	халық	ә	семинариясы
3	басылып	б	мұғалімі	3	оқытушылар	б	Ғалымжан Ибрагимов
4	Қызылжардағы	в	әдебиеті	4	таңдаулы	в	білген
5	түпнұсқадан	г	жарық көрді	5	сыршыл	г	туындылар
6	Петербургте	ғ	баспаханасы	6	жетік	ғ	медальмен
7	Кәрімовтер	д	медресесі	7	алтын	д	сіңірген
8	«Ғалия»	ж	шығады	8	бойына	ж	тағдыры

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма. Көп нүктенің орнынан қажетті сөздерді қойып жаз.

Қажетті сөздер: ынтаңызбен, ықыласпен, мұқият, баяу, қазына, қайнар, білу, мүмкін, кітапхана, білімді, жаттығу,

- Кітап — рухани
- Кітап — білімнің ... бұлағы.
- Кітап оқымай, білім алу ... емес.
- Адамның ойын байытып, білім нәрімен сусындататын орта —
- Бала ерте жастан кітаппен дос болса, болашақта ... адам болып қалыптасады.
- Кітап оқу — миға жасалған
- Кітапты бар ..., ..., ..., ... оқыңыз.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма. Көршіңе төмендегі сұрақтарды қойып, диалог құрыңдар.

- Мағжан Жұмабаев — кім?
.....
- Ол қай жылы дүниеге келген?
.....
- Ақын қай жерде білім алған?
.....
- Мағжан өлеңдері тұңғыш рет қайда басылып шығады?
.....
- Ақынға кім қол ұшын берді?
.....
- Мағжан Омбыдағы оқытушылар семинариясын қалай бітіреді?
.....

ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма. Мәтінді пайдаланып, сөйлем құрап жаз.

<i>Үлгі: Мағжан — лирик, сыршыл ақын.</i>	
Мағжан Жұмабаев 1893 жылы	
Бала кезінен өте зерек болып,	
сауат ашқан	
тілдерін үйренеді	
аударды	
тұңғыш рет	
алтын медальмен	
орыс тілін	

ЕСТЕ САҚТА!

Мағжан Жұмабаев — ақын.
Мен ақынның өлеңдерін жатқа білемін.

«Мен жастарға сенемін»

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

Айбатты, қайратты, қанатты, ұмтылу, көздеу, сену

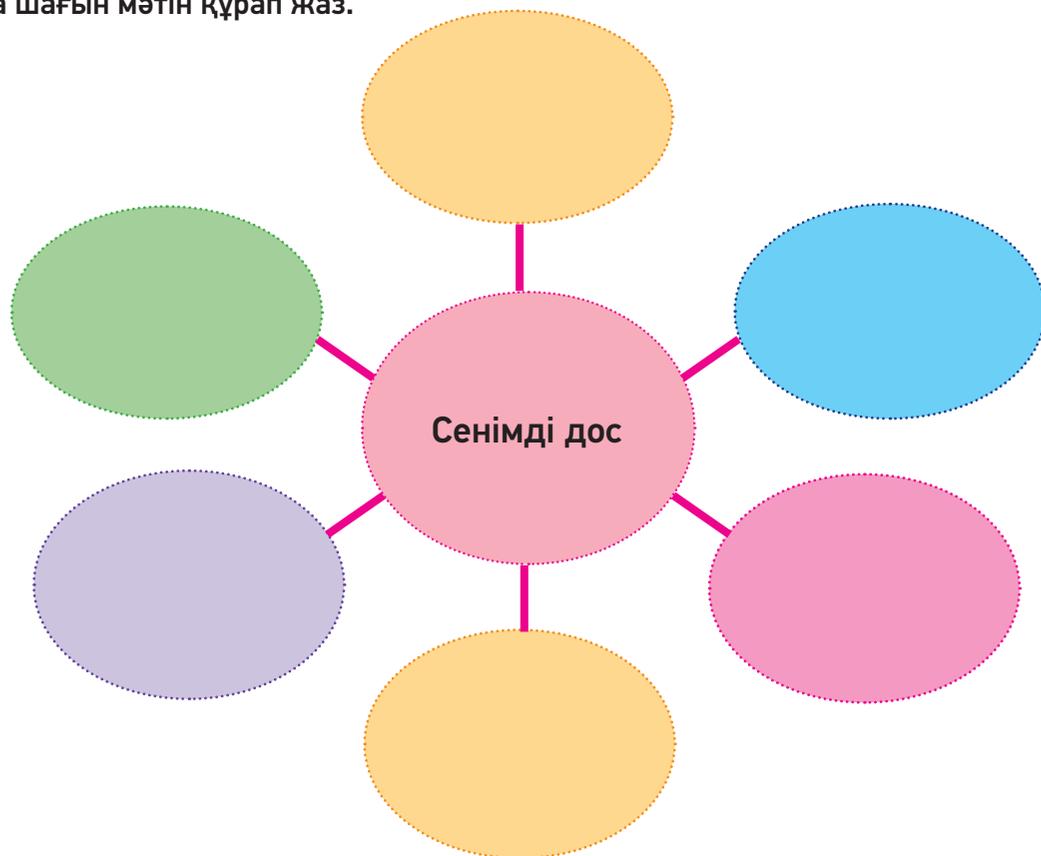
АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. «Сенім» дегенді қалай түсінесің?
2. Сен өмірде кімге сенім артасың?
3. Сеніміңнен шығатын достарың бар ма?
4. «Сенімді адам» деген тіркесті қалай түсінесің?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
«Сенімді дос» сөзіне диаграмманы толтыр. Диаграмма бойынша шағын мәтін құрап жаз.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Өлеңді тыңда. Мәнерлеп оқы.
Түсінгеніңді баянда.

Мен жастарға сенемін

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты,
Қырандай күшті қанатты
Мен жастарға сенемін!
Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар,
Жаннан қымбат оларға ар!
Мен жастарға сенемін!
Жас қырандар — балапан
Жайып қанат ұмтылған.
Көздегені — көк аспан,
Мен жастарға сенемін!
Жұмсақ мінез жібектер,
Сүттей таза жүректер,
Қасиетті тілектер —
Мен жастарға сенемін!
(Мағжан Жұмабаев)

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Өлеңді түсініп оқып, мазмұнын өз сөзіңмен айтып көр.

7 -тапсырма.
Суретке қарап, өлеңнің авторы туралы қысқаша әңгімелеп бер.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Өлеңнен сын есімдер мен зат есімдерді тап.
Оларды тіркестіріп, сөйлем құра.

ОҚЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Берілген сөздерді қатыстырып, сөйлем құрастыр.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Мәтіндегі сан есімдерді сөзбен жаз.
Оларды қатыстырып, сөйлем құра.

Ақын шығармашылығының үлкен бір арнасы — халыққа білім беру, педагогика. Мектеп оқушыларына, мұғалімдерге арнап «Педагогика» (1922, 1923), «Бастауыш мектепте ана тілін оқыту жөні» (1925) еңбектерін жазды. Ақан сері, Базар жырау, Әбубәкір Диваев туралы зерттеу еңбектер жазып, ауыз әдебиеті үлгілерін жинады.

Мағжан Жұмабаев аударма саласына үлкен мән берді. И. Гете, Г. Гейне, Әбу Фирас, А. В. Кольцов, М. Ю. Лермонтов, А. А. Фет, И. И. Дмитриев, И. П. Мятлов, А. А. Блок өлеңдерін, А. М. Горький, В. В. Иванов, Д. Н. Мамин-Сибиряк және т.б. әңгімелерін қазақ тіліне аударды. Таңдаулы прозалық шығармаларды аудару арқылы қазақ әдебиетіне психологиялық талдау әдісін енгізді.

9 -тапсырма.
М. Жұмабаев туралы өздерің білетін мәліметтерді пайдаланып, диаграмманы толтыр. Ол туралы айт.

ЕСТЕ САҚТА!

М. Жұмабаев көптеген шығармаларды аударды. Ол Ақан сері туралы зерттеу еңбек жазды.

Еліміздің келешегі жастардың қолында

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

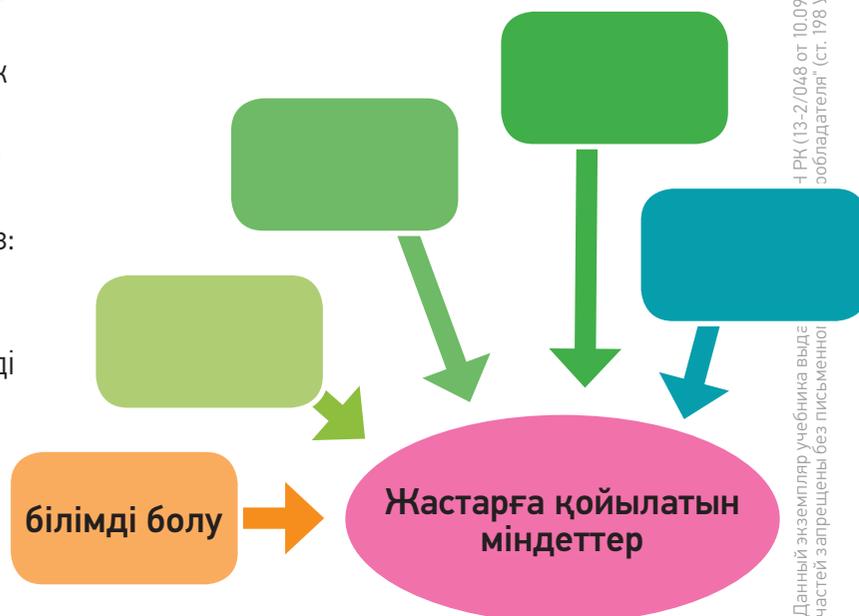
- Қазақстан Республикасының Президенті — кім?
- Елбасының қандай Жолдауларын білесің?
- Елімізде жастар ісіне қалай көңіл бөлінеді?
- Еліміздегі жастар туралы не айта аласың?
- Еліңнің өркендеуіне өзің қандай үлес қосамын деп ойлайсың?

ОҚЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Мәтінді оқып, Елбасымыздың жастарға қандай міндеттер жүктейтінін түсініп, диаграммаға түсір. Мәтінге ат қой.

Н. НАЗАРБАЕВ «МЕН ЖАСТАРҒА СЕНЕМІН»

Бүгінгі таңда жастардың тәртіпті, белсенді, отаншыл болып өсуіне де баса назар аударылып отыр. Тәуелсіз мемлекетімізде жастарға білім мен тәрбие беру, әлеуметтік тұрғыда барынша қолдау ісіне ерекше мән беріліп, олардың, елдің келешегіне өз үлесін қосатын азамат болып қалыптасуы үшін барлық жағдай жасалған. Елбасымыз: «Еліңнің ұлы болсаң, еліңе жаның ашыса, азаматтық намысың болса, қазақтың мемлекетін нығайтып, көркеюі жолында теріңді төгіп еңбек ет! Жердің де, елдің де иесі екеніңді ұмытпа!» — дейді.

ЖАҢА СӨЗДЕР

бағыттау, маңызды, қалыптасу, нығайту, көркейту, талғампаз, табанды

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Түсініп оқы. Тақырып қой.

1993 жылғы 5 қарашада Қазақстан Республикасының Президенті — Н. Ә. Назарбаевтың қаулысымен «Болашақ» халықаралық стипендиясы тағайындалды. Бұл — дарынды жастарға арналған бағдарлама. Бастама жастардың шетелде сапалы білім алып, білім-білігін еліміздің игілігіне жаратуын көздейді. 1994 жылы бір топ қазақстандық студент тұңғыш рет шетелдегі жоғары оқу орындарына жіберілді. 1994—2004 жылдар аралығында 785 студент “Болашақ” бағдарламасы бойынша әлемнің 13 елінде білім алды. Стипендия қызметте табысты өсудің, түлектердің кәсіби мамандануының кепілі іспетті. Қазіргі кезде бағдарлама бойынша білім алған түлектері мемлекеттік қызметте, мемлекеттік және халықаралық ұйымдарда, акционерлік құрылымдарда жауапты қызметтерді атқарып жүр. Олар мемлекеттік және халықаралық жобаларға қатысып, еліміздің дамуына үлестерін қосуда.

Мемлекет басшысы 2005 жылғы Жолдауында «Болашақ» халықаралық стипендиясының иегерлерін көбейту туралы бастама көтерді. Осы бастаманы іске асыру мақсатында «Халықаралық бағдарламалар орталығы» акционерлік қоғамы құрылды.

Қазіргі кезде үміткерлер әлемдегі 32 елдің алдыңғы қатарлы 630 оқу орнында оқиды. Бүгінгі таңда магистрлік және докторлық бағдарламаларға көңіл бөлініп отыр. Сондай-ақ еліміз үшін аса қажетті техникалық және медициналық бейіндегі мамандарды даярлау ісі де жіті назарда.

(Баспасөз материалдарынан)

ЖАЗЫЛЫМ

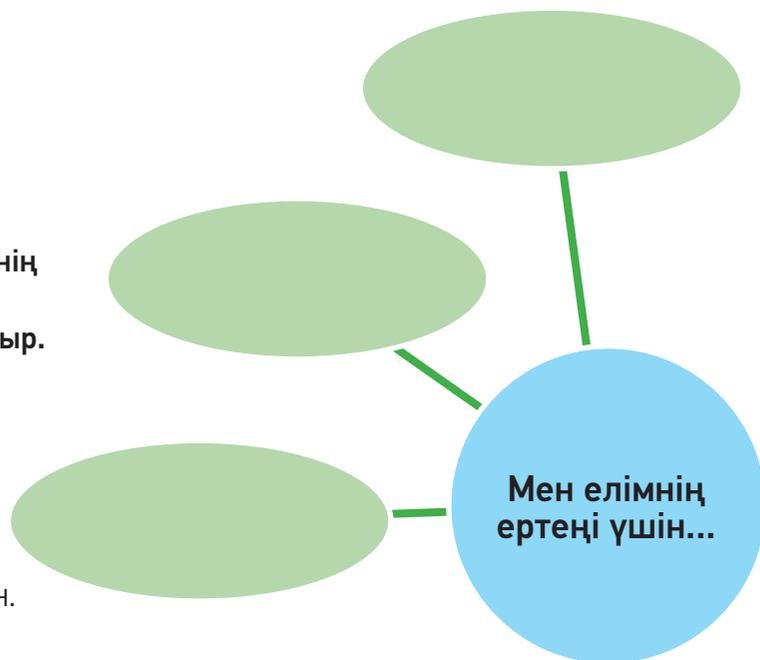
4 -тапсырма. Мәтіннен сан есімдерді тауып, сөйлем құра.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. «Мен елімнің болашағымын» тақырыбы бойынша қосымша мәлімет жина. «Еліңнің ертеңі үшін сен не істей аласың?» деген сұраққа жауап беріп, диаграмманы толтыр. Диаграмма бойынша ойыңды дәлелде.

Талаптар:

1. көлемі — 4-6 сөйлем;
2. сан есімдерді жиі пайдалан;
3. Міндетті түрде жаңа сөздерді қолдан.

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.
«Кубизм» әдісін қолдана отырып, еліңнің жастары туралы жаз.

- зертте;
- салыстыр;
- түсіндір;
- қолдан;
- суретте;
- тілек айт.

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма.
«Мен елімнің болашағымын» тақырыбына синквейн (бес жолды тақпақ) дайында.

Бес жолды тақпақтың құрылымы:

1. тақырыпқа қатысты **бір** зат есім;
2. бірінші зат есімге қатысты **екі** сын есім;
3. бірінші зат есімге қатысты **үш** етістік;
4. бірінші зат есімді суреттеп толықтыратын **төрт** кілт сөз;
5. тақырыпты сипаттайтын бір синоним немесе метафора (зат есім).

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Берілген сөйлемдерге үш нұсқада сұрақ қой.

Үлгі: Президентіміз жастарға «Болашақ» стипендиясын тағайындады.

- Президент жастарға не тағайындады?
- Стипендияны кімдерге тағайындады?
- Елбасы қандай стипендия тағайындады?

1. Бүгінгі таңда, жастардың тәртіпті, белсенді, отаншыл болып өсуіне де баса назар аударылып отыр. 2. Ел Президентінің «Бұл заман—білекке сенетін емес, білімге сенетін заман», — деуі бекер емес. 3. Елбасымыз: «Еліңнің ұлы болсаң, өз мемлекетіңді нығайтып, көркеюі жолында теріңді төгіп еңбек ет!», — дейді. 4. Бұл бастама дарынды жастарға арналған.

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.
«Сен болашақта кім боласың?» тақырыбында сұрақтарды кірістіріп, досыңмен диалог құр.

- Сен қай сыныпта оқисың?
- ...
- Болашақта кім болғың келеді?
- ...
- Неліктен бұл мамандықты таңдадың?
- ...
- Еліміздің ертеңі кімдердің қолында?
- ...
- Еліміздің дамуы үшін жас ұрпақ қандай болуы керек?
- ...
- Алға қойған мақсат қандай?
- ...

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма.
Қазақстанның дамуына үлесін қосып жүрген дарынды жастар туралы ақпарат жинап, ой бөлісіңдер. Олардан қандай үлгі аласыңдар? Өз ойларыңды дәлелдеңдер.

ЖАЗЫЛЫМ

11 -тапсырма.
Өзің білетін мәліметтер бойынша төменде берілген сөздерді қолданып, қазіргі жастарға мінездеме жаз.

еңбекқор

жан-жақты

ізденгіш

зерек

ЕСТЕ САҚТА!

Менің ағам «Болашақ» бағдарламасы бойынша оқиды. Ол халықаралық жобаға қатысты.

Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?

ЖАЗЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
Суреттерге қара. Өзіңнің, достарыңның өмірі жайында мәтін құрап жаз.

ЖАЗЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Сұрақтарға жауап жаз.

«Білімді ұрпақ» дегенді қалай түсінесің?

Қазіргі заманда біз қандай болуымыз керек?

Еліміздің ертеңі кімнің қолында деп ойлайсың?

Еліміздің дамуы үшін жас ұрпақ қандай болуы керек?

«Біз Егеменді еліміздің ертеңіміз» дегенді қалай түсінесің?

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Сурет бойынша диалог құрыңдар.

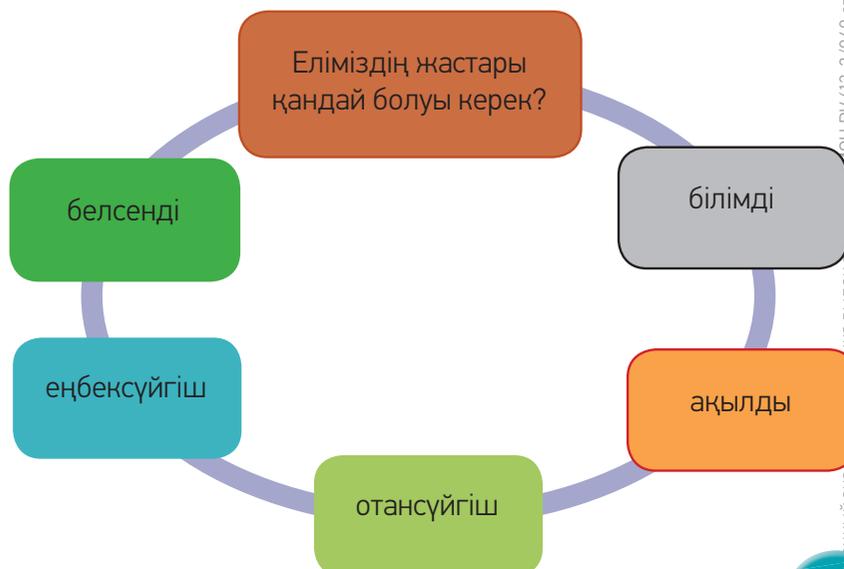
ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Мәтінді оқы. Ондағы маңызды деректерді анықта. Осы мәліметтерді пайдаланып, диалог құрыңдар.

- Мағжан Жұмабаев қашан дүниеге келді?
- Мағжан Шығыс әдебиетімен қай кезде танысты?
- М.Жұмабаев Шығыс әдебиетінен кімнің шығармаларын оқыды?
- Мағжан кімнің өлеңдерін оқып, ақын болуды армандады?
- Мағжанның «сыршыл, лирик ақын» аталуының себебі неде?
- Неліктен Мағжанды «ұлы ақын» дейміз?

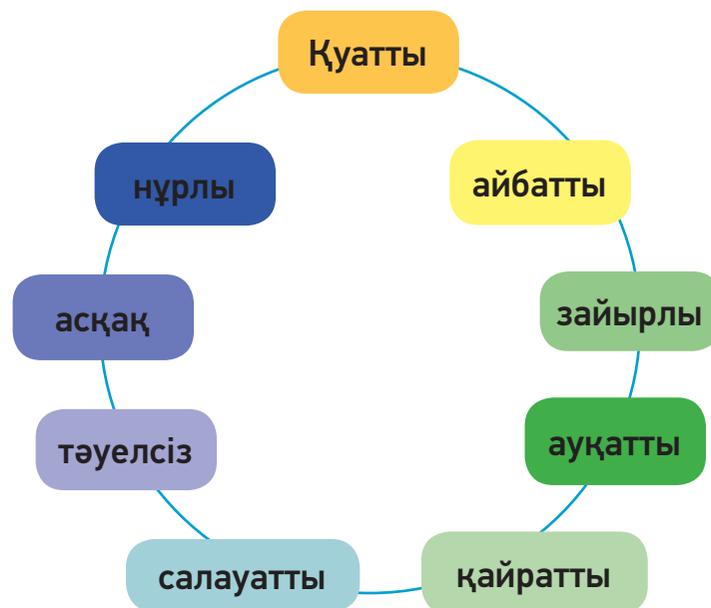
АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Диagramмадағы сұраққа жауап бер. Жауабыңды дәлелде.

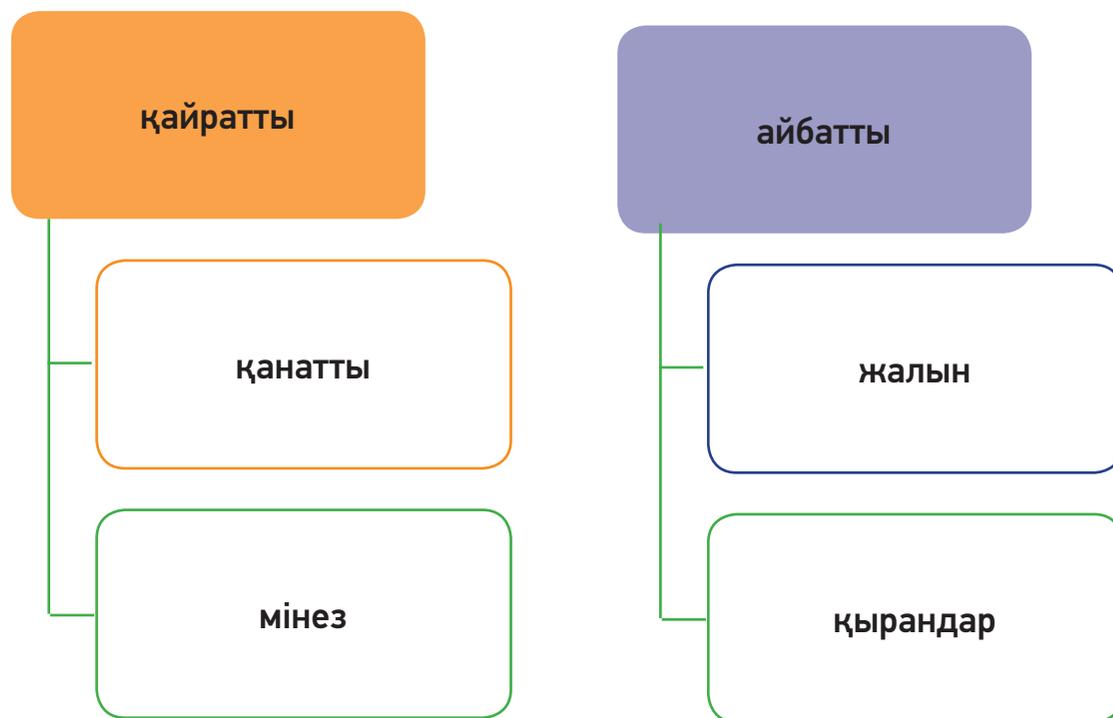
ОҚЫЛЫМ

6 -тапсырма. Сағат тілі бойынша берілген сөздердің бас әріптерін алып оқысаң, жаңа сөз шығады. Осы сөзді қатыстырып, шағын мәтін құра.

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Сөздікті пайдаланып, берілген сөздердің аудармасын тап. Осы сөздерді пайдаланып, өлең құрастыр.

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Мен «Білімді жастар — ел болашағы» деген тақырыпта шығарма жаздым. Шығармамда еліміздің болашағы білімді жастардың, яғни біздің қолымызда екенін жаздым. Шығармам 15 сөйлемнен құралды.

Қандай сөйлемдер жазды деп ойлайсың? Өзің де жазып көр.

АЙТЫЛЫМ

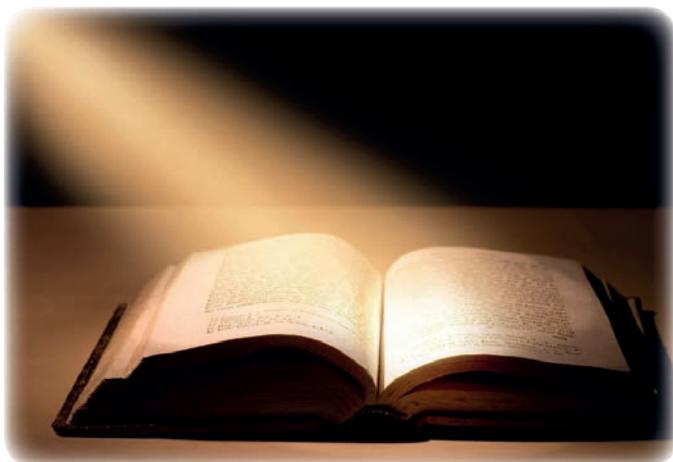
9 -тапсырма.
Ұлы ақын М. Жұмабаевтың «Мен жастарға сенемін» атты өлеңі мен Елбасымыз Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауының қандай ұқсастықтары мен ерекшеліктері бар? Түсіндір.

Н. Назарбаевтың
Қазақстан халқына
Жолдауы

М. Жұмабаевтың
«Мен жастарға сенемін»
атты өлеңі

АЙТЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

10 -тапсырма.
М. Жұмабаевтың «Мен жастарға сенемін» өлеңіндегі өзің қалаған шумақты жатқа жаз. Мазмұнын түсіндір.

БІЛГЕНГЕ МАРЖАН...

Пайда ойлама, ар ойла,
Талап қыл артық білуге.
Артық білім кітапта,
Ерінбей оқып көруге.

А.Құнанбаев

Жаңа технология жетістіктері

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
Оқшау сөздерді тап. Олардың түрлерін анықтап,
тыныс белгілерін қой.

1. Тү-ү-у біздің сыныптағы компьютер ғаламтор желісіне қосылмаған. 2. Алақай компьютерді ғаламтор желісіне қосу үшін мамандар келеді. 3. Әрине интерактивті тақтамен жұмыс істеуді бәріміз үйренуіміз керек. 4. Алуа енді үй тапсырмасы электронды кітапхана бойынша беріледі.

ЖАЗЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Суреттерді пайдаланып, өзің қалаған ақпаратты жинақтау құралдарының біріне сипаттама бер. Мәтінде оқшау сөздерді пайдалан.

ЖАҢА СӨЗДЕР

*нарық, заманауи технология,
әдіс-тәсіл, ақпараттық
жүйе, ақпараттық есептеу
техникасы*

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Жаңа сөздерді қатыстырып, сөйлем құра. Сөйлемде оқшау сөздерді түрлерін пайдалан.

Ақпараттық нарық, заманауи технология, ақпараттық жүйе, ақпараттық есептеу техникасы.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Тыңда. Мәтінді оқы.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Ақпараттық технология — алға қойған мақсатқа жету үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер мен заманауи техникалар.

Ақпараттық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуді, оқу барысында компьютерді пайдалануды, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануды, ғаламторда жұмыс істеуді, компьютерлік оқыту бағдарламаларын пайдалануды білдіреді. Ақпараттық технология жан-жақты болуға, сапалы білім алуға, іскер әрі талантты болып өсуге, шығармашылықпен айналысуға, еркін дамуға жол ашады. Білім беруді ақпараттандырудың басты құралы — компьютер. Қазір көптеген электрондық, мультимедиялық оқулықтар бар. Олар — ақпараттық технологияның жетістігі. Біз мектепте мультимедиялық, электрондық оқулықтардан да білім аламыз. Ақпараттық технология барлық сабақта қолданылады.

Ақпараттық технологияның арқасында түрлі мамандықтар пайда болды. Заманауи ақпараттық технология мамандықтарына байланысты «кибернетика», «автоматика», «информатика», «нанотехнология» және т. б. ұғымдар пайда болды.

«Нанотехнология» дегеніміз — көзге көрінбейтін өте ұсақ бөлшектерді ретке келтіріп, оның ерекшеліктерін алдын ала белгілеу. Кибернетика (грекше *kybernetike* — «басқару өнері», ағылшынша *cybernetics*) — басқару жүйелеріндегі ақпаратты алу, сақтап өңдеу заңдылықтары туралы ғылым. Билл Гейтс әлемге танымал ақпараттық технология мамандарының бірі. Ол — бағдарламалық қамсыздандыру саласының әлемдік көшбасшысы саналатын «Microsoft Corporation» компаниясының негізін қалаушы.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтіннің мазмұны бойынша төмендегі сұрақтарға жауап бер. Мәтіннен түсінгеніңді баянда.

1. Ақпараттық технология дегеніміз не?
2. Ақпараттық технологияның маңызы неде?
3. Ақпараттық технологияның қандай түрлері бар?
4. «Кибернетика», «нанотехнология» дегенді қалай түсінесің?

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Үлгіге қара. Мәтіндегі маңызды ақпараттарды қаратпа сөзі бар сөйлем түрінде жаз. Ондағы тыныс белгілеріне назар аудар.

Үлгі: — Әлібек, «ақпараттық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге негізделеді» дегенді қалай түсінесің?

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Сөйлемдерге синтаксистік талдау жаса.

Ақпараттық технология — ақпараттық нарықта алған қойған мақсаттарға қол жеткізу үшін қолданылатын әдіс-тәсілдер. Білім беруді ақпараттандырудың басты құралы — компьютер.

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Көп нүктенің орнына жақша ішіндегі қосымшалардың тиістісін қойып жаз.

Ақпарат... (-дық, -тік, -тық) технология электрондық есептеуіш техникасы... (-нан, -мен, бен) жұмыс істеуді, оқу барысында компьютерді пайдалануды, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдану... (-ды, -ға, -ге), ғаламторда жұмыс істеуді, компьютерлік оқыту бағдарламаларын пайдалануды білдіреді. Ақпараттық технология жан-жақты болу... (-ға, -ге, -ке), сапалы білім алу... (-ге, -ға, -ке), іскер әрі талантты болып өсуге, шығармашылықпен айналысуға, еркін дамуға жол ашады.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.
Ұсынылған тақырыптардың ішінен өздерің қалаған біреуіне диалог құрыңдар. Диалогте қаратпа сөздерді дұрыс қолданыңдар.

1. Компьютермен жұмыс жасау зиян
2. Нанотехнологиялардың даму қарқыны
3. Электронды оқулықтардың пайдасы бар ма?

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЕСТЕ САҚТА!

Ақпараттық технология компьютерді пайдалануды, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануды, ғаламторда жұмыс істеуді білдіреді.

Ең жас залымдар

3—4
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

ЖАҢА СӨЗДЕР

көрме, нарық, бәсекелестік

ЖАЗЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
Қанатты сөздерді көшіріп жаз. Етістіктердің райларын анықта.

Әлемді түгел көрсе де, Алтын үйге кірсе де, Ай нұрын ұстап мінсе де, — қызыққа тоймас адамзат.	Қайғы келсе — қарсы тұр, құлай берме. Қызық келсе — қызықпа, оңғаққа ерме. Жүрегіңе сүңгі де түбін көзде, Сонан тапқан — шын асыл, тастай көрме!
<i>Бұқар Қалқаманұлы</i>	<i>Абай Құнанбаев</i>
Аз сөйлер де көп тыңдар Қас асылдың баласы.	Күшіңе сенбе, адал ісіңе сен.
<i>Махамбет Өтемісұлы</i>	<i>Мұхтар Әуезов</i>

ЖАЗЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Көп нүктенің орнына «шіркін», «алақай», «түү», «әттең» одағайларының тиістісін жаз.

- ..., Алматы қаласын көрсем ғой!
- ..., демалыс күні көрме ұйымдастырылады.
- ..., қаланың сыртына отбасыммен бара алмайтын болдым.
- ..., жәрмеңкедегі заттар неге қымбат екен?

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

- 3 -тапсырма.**
Тыңда. Мәтінді оқы.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

EXPO жайында не білеміз?

EXPO — бүкіләлемдік бірегей көшпелі көрме. Маңызы жағынан, дүниежүзілік экономикалық форумдармен, әлемдік деңгейдегі жарыстармен салыстыруға болатын үлкен оқиға. Ол 1851 жылы Лондонда өткен бірінші Бүкіләлемдік өнеркәсіп көрмесінен бастау алған.

EXPO халықаралық көрмесі жыл өткен сайын дүниежүзіне танылып келеді. Көрмеге дүниежүзіндегі ғылым мен техниканың жетістіктері қойылады. Көрме қатысушыларға әлемнің

экономикалық, технологиялық және мәдени жетістіктерімен танысуға тамаша мүмкіндік береді. Сондай-ақ көрме — жаңа идеяларға жол ашатын алаң.

EXPO көрмесін миллиондаған турист тамашалайды. Қазақстан 1997 жылдан бастап Халықаралық көрмелер бюросына мүше болды. Еліміз EXPO көрмелеріне 2005 жылдан бастап қатысып келеді.

Көшпелі көрмені өткізудегі негізгі мақсат — мемлекеттің имиджін қалыптастыру, әлемдік нарықта бәсекеге бейімді мемлекет құру, елімізге туристерді тарту.

Көрме ауқымды жобалар мен ең үздік әлемдік энергия сақтау технологиясын, күн, жел, теңіз, мұхит энергиясының көздері мен жаңа технологияны пайдалануға мүмкіндік береді. Сондай-ақ ол еліміздің өндірістік қуаты мен ғылыми базасын технологиялық тұрғыдан жаңғыртуға септігін тигізеді. Ел экономикасын дамытып, мемлекетіміздің беделін арттыра түседі.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма. Мәтін бойынша ақпараттың дұрыс/дұрыс еместігін тексер.

Ақпарат	Дұрыс	Дұрыс емес
EXPO — сурет көрмесі.		
EXPO Лондонда өткен көрмеден бастау алған.		
Көрмеде инновациялық идеялар жарыққа шығады.		
Көрмені мыңдаған халық тамашалайды.		
Қазақстан 1997 жылдан бастап Халықаралық көрмелер бюросына мүше болды.		
2005 жылдан бастап Қазақстан EXPO көрмелеріне қатысып келеді.		
Көшпелі көрмені өткізудегі негізгі мақсат — әлемдік нарықта бәсекеге бейімді мемлекет құру.		

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

5 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Мәтінді пайдаланып, көп нүктенің орнын толтыр.

1. EXPO — бүкіләлемдік бірегей ... көрме.
2. Ол 1851 жылы Лондонда өткен ... Бүкіләлемдік ... көрмесінен бастау алған.
3. EXPO көрмесін миллиондаған ... тамашалайды.
4. Қазақстан ... жылдан бастап Халықаралық көрмелер бюросына мүше болды.
5. Көшпелі көрмені өткізудегі негізгі ... — мемлекеттің имиджін қалыптастыру, ... нарықта ...
... мемлекет құру.
6. Көрме мемлекетіміздің ... арттыра түседі.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Мәтінге сүйеніп, өзің көрген немесе барғың келетін көрмең жайында айт.
Сұрақтарға жауап бер.

- Сен қандай көрмеде болдың?
- Көрменің қандай түрлерін білесің?
- Көрмеден бір нәрсе сатып алдың ба?
- Көрменің саған тигізген пайдасы бар ма?
- Қандай көрмені тамашалағың келеді?
- Ол көрме қай қалада орналасқан?
- Сен үшін ол көрменің маңызы қандай?

АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Диалогті толықтыр.

- «EXPO көрмесі» дегеніміз не?
.....
- Ол қалай өтеді?
.....
- Ол қашан пайда болды?
.....
- Оған кімдер қатысады?
.....
- Ол қай қалада болады?
.....
- Халықаралық көрме бюросына
Қазақстан елі кіре ме?
.....
- Көрменің елге тигізер пайдасы
қандай?
.....
- Көрмеде қандай мәселелер
қозғалады?
.....
- Қазақстанда көрме өте ме?
.....

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Сынып екі топқа бөлінсін. Бірінші топ — өнертапқыштар. Олар өз ұсыныстарын ортаға салсын. Екінші топ бірінші топтың ұсынған идеяларын талдап, EXPO көрмесіне қатысуға лайықтыларын анықтасын.

ЕСТЕ САҚТА!

EXPO — бүкіләлемдік бірегей көшпелі көрме. Көрме барысында жаңа идеяларға жол ашылады. Көрме мемлекетіміздің беделін арттыра түседі.

Жас өнертапқыштар

5—6
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

ЖАҢА СӨЗДЕР

ұтқыр

1 -тапсырма.
Суретке қара. Екі суретті салыстыр. Сұраққа жауап бер.

- Суретте қандай көрмелер бйнеленген?
- Көрмеге қандай заттар қойылған?
- Сен бұл көрмелердің қайсысында болдың?
- Болашақта қандай көрме ұйымдастырар едің?

АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма. Әр қатардағы артық сөздерді тап. Сол сөздермен сөз тіркесін құра.

1. қария, ақсақал, жастар, үлкендер;
2. физика, өнер, химия, география;
3. сәулет, мүсін, сурет, көрме;
4. қарады, көрді, ұйымдастырды, әдемі;
5. ескі, жаңа, көне, ежелгі;
6. заттар, нәрселер, дүниелер, ойлар;
7. жаңалықтар, газеттер, журналдар, кітаптар;
8. ашты, айтты, сөйледі, көрме.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма. Тыңда. Мәтінді оқы.

ЖАЗЫЛЫМ

3 -тапсырма. Мақал-мәтелден етістіктерді тауып, оларды рай түрлеріне қарай талдап жазыңдар.

Үлгі: мақта — бұйрық рай, II жақ, жекеше түрі.

- Ат жақсысын мақта, адам жақсысын жақта.
- Армансыз адам алысқа бармас.
- Әркім қолда барын ұсынады.
- Ақылды жігіт атқа да мінер, таққа да мінер.
- Ұлық болсаң, кішік бол.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

Өнертапқыштар

«Өнертапқыш» — ғылыммен **айналысушы**, ғылыми ізденіс **жасаушы**, тың ойлар мен түрлі жобаларды іске асырушы адам. Олар басқа адамдардан ұтқырлығымен ерекшеленеді. Ұсынған жобалары жаңа қоғамның жаңаша идеялары болады. Олар елдің экономикасын дамытуға, мемлекетті көркейтуге қажетті ұтымды жобалар **ұсынады**. Біздің елде де жобаларын ұсынып жатқан өнертапқыштар аз емес.

Қазіргі кезде Қазақстанда жас өнертапқыштардың саны көбейіп келеді. Сондай жас өнертапқыштарымыздың бірі — Бауыржан Тінәлиев. Ол ауылшаруашылық саласына жаңа технология **енгізді**. Ол көгөністі жуып, ұнтақтауға, кептіріп, ұзақ уақыт сақтауға арналған кешенді қондырғы жасап **шығарды**.

20 жастағы Мақсат Кәдірхан электронды киіз үй **ойлап тапқан**. Электронды киіз үй Күннен қуат алады. Шаңырақта орнатылған арнайы құрылғы арқылы киіз үй Күн сәулесінен қуат алып, аккумуляторға қуат береді. Қуатталған аккумулятордың күші бір аптаға жетеді. Сөйтіп, алыста отырып-ақ жарық пен жылуға ие боласыз.

Серікбол Шәймардан атты өнертапқыш электронды бесік пен көпқырлы циркуль ойлап тапты. Өнертапқыштар — Абзал Қадырбаев пен Бауыржан Сейтенов «қазақша сөйлейтін» қалам **жасап шығарды**. Өнертапқыштардың айтуынша, «Зерек» атты бұл қалам 2—7 жас аралығындағы балаларға әріптер мен сандарды үйретуге арналған.

АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Мәтін бойынша төмендегі сұрақтарға жауап бер.

- «Өнертапқыш» деп кімді айтамыз?
- Олардың қандай ерекшелігі бар?
- Бауыржан Тінәлиев нені ойлап тапты?
- Мақсат Кәдірханды «өнертапқыш» деп атай аламыз ба? Неге?
- Электронды киіз үйдің тиімділігі қандай?
- «Зерек» қаламын кім ойлап тапты?
- Қаламның ерекшелігі неде?
- Мәтінде берілген өнертапқыштардан басқа қандай өнертапқыштарды білесің?

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. Дұрыс нұсқаны таңда.

1. Өнертапқыш — ...
а) ғылыми ізденіс жасаушы адам
ә) ғылыми жоба жасаушы адам	5. Мақсат Кәдірхан
а) электронды киіз үй ойлап тапты
ә) электронды кітап ойлап тапты
2. Өнертапқыш ұтқырлығымен ...
а) ерекшеленеді
ә) көрінбейді	6. Электронды киіз үй
а) күннен қуат алады
ә) токтан қуат алады
3. Өнертапқыштар ...
а) ұтымды жоба ұсынады
ә) ұтымды әңгіме айтады	7. Серікбол Шәймардан
а) электронды бесік ойлап тапты
ә) электронды төсек ойлап тапты
4. Бауыржан Тінәлиев — ...
а) жас өнертапқыш
ә) жас әнші	8. Абзал Қадырбаев, Бауыржан Сейтенов
а) «қазақша сөйлейтін» қалам жасап шықты
ә) «орысша сөйлейтін» сызғыш жасап шықты

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма. Мәтіннен қою қаріппен берілген сөздерді теріп жазып, олардың қосымшалары туралы айт.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма. Көршіңмен бірге диалогті толықтыр.

- Сен көрмеге бардың ба?
- ...
- Ол көрмеде не ұнады?
- ...
- Жас өнерпаздардың жобалары туралы не білесің?
- ...
- Саған қай жоба ұнады?
- ...
- Өнертапқыш болғың келе ме?
- ...
- Өзің қандай жобаны ұсынар едің?
- ...

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма. Төмендегі сөздер мен сөз тіркестерін қатыстырып, 5 сөйлем құрап жаз.

Ашқым келеді, тапқым келеді, көрсеткім келді, жинасақ игі еді, барсақ игі еді, көргейсің, таңдағайсың.

ЕСТЕ САҚТА!

Өнертапқыштар — тың ойлар мен түрлі жобаларды іске асырған ізденімпаздар. Өнертапқыштар өз жобаларын ұсынады. Біздің елде жас өнертапқыш көп.

Академиктің сипендиясы

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Ғалым деген — кім?
2. Ғылым деген — не?
3. Қазақстанның қандай атақты ғалымдарын білесің?
4. Болашақта ғалым болғың келе ме?
5. Ғылымның қай саласына қызығасың?
6. Атақты адамдарға қызығасың ба? Оларға ұқсағың келе ме?
7. Кімге еліктейсің?

ЖАҢА СӨЗДЕР

ғылым, ғалым, ерекше қабілет, талмай іздену, еліктеу, зерттеу жүргізу

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Сөздер мен сөз тіркестерін мағынасына қарай сәйкестендір.

1	Математика — ғылымдар	а	зор үлес қосты.
2	Ғылымды сүйю	ә	терең ойлы, ерекше қабілетті адамдар.
3	Ғалымдар —	б	мақсатыңа жетесің.
4	Тақырып бойынша	в	мектептен басталады.
5	Ғылымды дамытуға	г	патшасы.
6	Еліме пайдалы	ғ	қызмет етемін.
7	Талмай ізденсең,	д	зерттеу жүргізілді.

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Адамның көңіл күйіне байланысты төмендегі сөздерді пайдаланып, ғаламтордың қызметіне қатысты сөйлем құра.

Уһ, паһ, ойбай, мәссаған, әттең, әй, ей, түү, ойпырмай, алақай, қап.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма. Мәтінді оқып, мәтінге және мәтіндегі әр абзацқа тақырып қой.

Асқар Жұмаділдаев — физика-математика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Ұлттық Ғылым академиясының академигі.

Асқар Жұмаділдаев 1956 жылы 25 ақпанда Қызылорда облысы Шиелі ауданы Шиелі кентінде дүниеге келген. Ол Алматыдағы дарынды балаларға арналған арнайы физика-математика мектебін бітірген. Кейін Мәскеудегі М. В. Ломоносов атындағы университеттің механика-математика факультетіне оқуға түседі. Қазақ мектебін бітірген балаға орыс тілі сынағынан өту қиын болады. Орыс тілінен жақсы баға алмаса да, қабылдау комиссиясы оның ерекше қабілетін байқап, емтиханнан өткізеді.

Асқар талмай ізденіп жүріп, үшінші курста ғылыми жұмыс жазады. Бұл еңбегі үшін Петровский сыйлығымен марапатталады. Одан кейін Лениндік стипендияға ие болады. Мәскеу Мемлекеттік университетін үздік аяқтап, кейін аспирантурасын бітіреді. Отыз екі жасында В. А. Стеклов атындағы Математика институтында докторлық диссертациясын қорғайды. Ғалым — 80-ге жуық ғылыми еңбектің авторы.

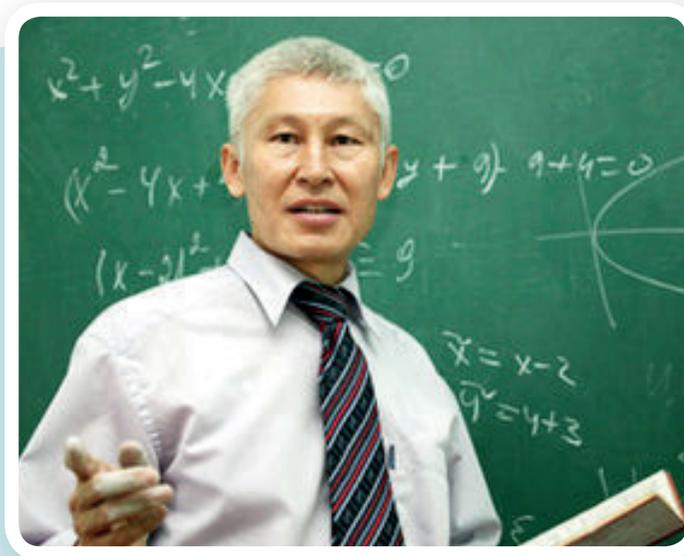
Асқар Жұмаділдаев — қазақ елінен шетел университеттеріне дәріс оқуға, ғылыми еңбектер жасауға алғаш шақырылған ғалымдардың бірі. Ол 1995 жылдан бастап он жылдай шетелде қызмет істеді. Гамбург, Мюнхен, Бильфельд, Киото, Оксфорд, Стокгольм университеттерінде профессор болды.

Ғалым математика ғылымының дамуына зор үлес қосты. Ол оң сипаттамалы Ли алгебрасы мен деформацияларын, олардың қолданылуын зерттеді. Векторлық өріс алгебрасының бөлшектенбейтін кеңеюін есептеді. Ассоциативті емес алгебраның тепе-теңдіктерін шешті.

Отандық ғылымға қосқан орасан еңбегінің арқасында ғалымға 1981 жылы физика-математика ғылымдарының кандидаты, 1988 жылы физика-математика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесі берілді. 1990 жылы Қазақ Ұлттық университетінің профессоры, 1995 жылы ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, 2004 жылы ҚР ҰҒА академигі атақтарына ие болды.

Асқар Жұмаділдаев Германиядағы Гамбург, Мюнхен, Бильфельд университеттерінің «профессоры» атанды. 1986-2001 жылдары Кэмбридж университетінің жанындағы Ньютон институтында, Италиядағы А. Салам атындағы Халықаралық теориялық физика орталығында, Швеция корольдігіндегі Ғылым Академиясының Миттаг-Лефлер атындағы Математика институтында, Канададағы Фильдс атындағы Математика институтында қызмет атқарып, дәрістер оқыды. Германияның, АҚШ-тың мемлекеттік стипендияларын, Швеция корольдігі Ғылым Академиясының грантына ие болды. Ғалымның ғылымдағы еңбектері — жастарға үлгі.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Мәтіндегі тірек сөздерді тап. Оларды пайдаланып, ғалым туралы қысқаша мәлімет айт.

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.
Мәтіннен институттар мен университеттердің атауларын теріп жаз. Армандау, қиялдау мәніндегі одағай сөздерді пайдаланып, осы оқу орындарының біреуінде білім алғың келетіндігін айтып, 3 сөйлем құрап жаз.

Қажетті одағайлар: шіркін-ай, әттеген-ай және т.б.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Берілген көңіл күй одағайларын пайдаланып, мәтінге қатысты өзіңнің әртүрлі көңіл күйіңді білдіретін сөйлемдер құрап жаз.

1. Математик болуды арманда. (*Шіркін-ай*)
2. Академиктің ерекше қабілетіне таңғал. (*Мәссаған*)
3. Математиканы жақсы оқымағаның үшін өкін. (*Әттеген-ай*)
4. Академиктің жеткен жетістіктеріне өз қуанышыңды білдір. (*Бәрекелді*)
5. Қиын есепті шығара алмай жатқан кезіңдегі айтатын сөзің. (*Түү*)
6. Академиктің шетелден оралып, өз елінің ғылымын дамытуға үлес қосып жатқанын мақұлдау. (*Бәсе*)
7. Қиын есептің шешілгеніне қуан. (*Алақай*)

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
Диалогті сұрақтармен толықтырып, әрі қарай жалғастырыңдар.

- Асқар Жұмаділдаев — физика-математика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның Ұлттық ғылым академиясының академигі.
- ...
- Жұмаділдаев Асқар 1956 жылы 25 ақпанда Қызылорда облысы Шиелі ауданы Шиелі кентінде дүниеге келген.
- ...

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

- Алматыда дарынды балаларға арналған физика-математика мектебін бітірді.
- ...
- Мәскеудегі М. В. Ломоносов атындағы университеттің механика-математика факультетіне оқуға түседі.
- ...
- Отыз екі жасында.
- ...
- Асқар Жұмаділдаев — 80-ге жуық ғылыми еңбектердің авторы.
- ...
- Ол 1995 жылдан бастап он жылдай Еуропада қызмет істеді.

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма. Мәтінге сүйеніп, кестені толтыр.

Ғалымның жетістікке жету жолында істеген еңбектері	Ғалым еңбегінің нәтижелері, жетістіктері

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма. «Интервью» рөлдік ойыны. Жас журналист пен академик А. Жұмаділдаевтың 9—10 үнқатымнан тұратын сұхбатын көрсетіңдер.

ЕСТЕ САҚТА!

Асқар Жұмаділдаев — ерекше ғалым. Ғалым талмай ізденіп, отандық ғылымды дамытты.

Майкл Х. Харт. Альберт Эйнштейн

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Сұрақтарға жауап бер.

1. Сен қай пәндерді жақсы көресің?
2. Болашақта қандай мамандық иесі болғың келеді?
3. Альберт Эйнштейн жайлы естуің бар ма?
4. А. Эйнштейн — қандай ғалым?

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Жаңа сөздерді мағынасына қарай сәйкес келетін сөздермен тіркестір.

Көңіл бөлмеген	Қарсы болған	Құпия сақтаған	Ескерткен
басқа пәндерге ақшаға даламен діни түсініктерден өзінің киіміне дұрыс тамақтануға	фашизмге киім киюге ядролық қаруға шашын тараған өтірік айтуға үй салғанда	ұлы жаңалықты баланың атына мекенжайын өзінің сырын дәріс оқуға қолжазбаны	қауіпті ие болған зардабын батылдықты фашизм қаупін қорқынышпен

АЙТЫЛЫМ

3 -тапсырма.
Берілген сөздерге сұрақ қой. Осы сөздерді қатыстырып, сөйлем құра.

Жаңғалақ, ұмытшақ, салдыр-салақ, икемсіз, қанағатшыл, қауіпті.

ЖАҢА СӨЗДЕР

көңіл бөлмеді, қарсы болды, қауіпті, ескертті, жаңғалақ, ұмытшақ, салдыр-салақ, икемсіз, қанағатшыл, құпия сақтаған

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

4 -тапсырма. Тыңда. Мәтінді оқы.

Альберт Эйнштейн 1879 жылдың 14 наурызында еврей отбасында дүниеге келген. Алғаш рет Мюнхендегі католик шіркеуінде білім алған. Шіркеуде оған діни түсініктерді оқытса да, ғылыми кітаптарға қызығушылығы артып, ақыры ғылым жолына бет бұрған. Гимназияда оқып жүрген кезде Альберт қиын оқушылар қатарына жатқызылып, тәртібі жайлы мұғалімдер арасында көп әңгіме жүреді. Ол «математика» мен «латын тілі» пәнінен басқа сабақтарға дұрыс көңіл бөлмеген.

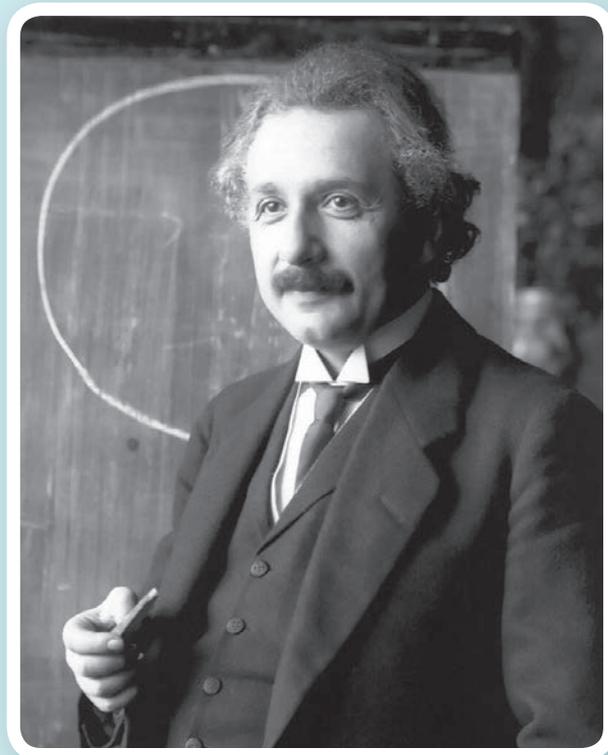
Эйнштейннің басты еңбегі — «Салыстырмалылық теориясы». Сонымен қатар «Эйнштейн заңы» атанған фотохимия заңын анықтаған.

Фотохимия заңын ашқаны және теориялық физика саласындағы зерттеу жұмыстары үшін А. Эйнштейн 1921 жылы 42 жасында Нобель сыйлығына ие болған. Эйнштейн фашизмге қарсы шыққан.

1933 жылы Германияны фашистер билеген кезде Америкаға қоныс аударған. Ғалым ядролық қару жасауға ашық қарсы болған. 1939 жылы Америка Құрама Штаттарының Президенті — Рузвельтке хат жазып, ядролық жарылыстың қауіпті екенін ескерткен.

Эйнштейн өмірде жаңғалақ, ұмытшақ, салдыр-салақ болған екен. Бір күні ол өзі оқыған кітаптың арасынан мың доллардың чегін тауып алады. Мұндай ақшасының бар-жоғынан, қайда қалғанынан да бейхабар екен. Күнделікті тіршілікте икемсіз, қанағатшыл адам болған. Ол өз үйінің мекен жайын керек кезінде есіне түсіре алмай қалады екен. Эйнштейн 22 жыл еңбек еткен.

Ол өзі небір жаңалықтар ашып, оны құпия сақтаған. Өлерінің алдында ешкімге көрсетпей, өртеп жіберіпті. Ұзақ жылдар бойы жасаған еңбегінің жемісін неге жоқ қылып жіберді екен? Ол — қандай жаңалық болды екен? Ғалым келер ұрпаққа неге қалдырмады екен? Бұл сұрақтың жауабын ғұлама физик өзімен бірге алып кеткен.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Мәтінді оқы. Жаңа сөздерді тауып, қандай сөздермен тіркесіп тұрғанын анықта. Мағынасын түсіндір.

Үлгі: басқа сабақтарға дұрыс көңіл бөлмеген, басқа сабақтарды оқымаған, ...

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. Төмендегі ойлармен келісесің бе, келіспейсің бе?

1. Альберт Эйнштейн 1879 жылдың 14 наурызында кедей еврей отбасында дүниеге келген.
2. Алғаш рет Мюнхендегі католик шіркеуінде білім алған жоқ.
3. Шіркеуде діни түсініктерді оқытса да, ғылым жолына бет бұрған.
4. Гимназияда оқып жүрген кезде Альберт қиын оқушылар қатарына жатқызылады.
5. Ол «математика» мен «латын тілі» пәнінен басқа сабақтарға дұрыс көңіл бөледі.
6. Эйнштейннің басты еңбегі — «Салыстырмалылық теориясы» емес.
7. «Эйнштейн заңы» атанған фотохимия заңын анықтаған.
8. Фитохимия заңдарын ашқаны үшін А. Эйнштейн 1921 жылы 42 жасында Нобель сыйлығына ие болған.
9. Эйнштейн фашизмге қарсы шыққан.
10. 1933 жылы Германияны фашистер билеген кезде Америкаға қоныс аударған жоқ.
11. Ұлы ғалым ядролық қару жасауға ашық қарсы болған жоқ.
12. 1939 жылы Рузвельтке хат жазып, ядролық жарылыстың қауіпті екенін ескерткен.

ОҚЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма. Дұрыс жауабын таңда.

1. Альберт Эйнштейн
а) 1897 жылы туды
ә) 1879 жылы туды	5. Эйнштейн
а) терапия заңын ашты
ә) фотохимия заңын ашты
2. Ол дүниеге ... келді
а) неміс отбасында
ә) еврей отбасында	6. А.Эйнштейн 42 жасында
а) Сахаров сыйлығын алды
ә) Нобель сыйлығын алды
3. Альберт мектепте
а) қиын оқушы болған
ә) момын оқушы болған	7. Эйнштейн фашизмге
а) қарсы шыққан
ә) жақтаған
4. Эйнштейннің басты еңбегі —
а) «Салыстырмалылық теориясы»
ә) Тартылыс заңы	8. 1933 жылы
а) Америкаға көшіп кеткен.
ә) Еуропаға көшіп кеткен.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма. Сұрақтарға жауап бер.

1. Альберт қай пәндерді жақсы көрген?
2. Альберт қандай отбасында дүниеге келген?
3. Оның ең басты еңбегі қалай аталған?
4. Қай жылы Нобель сыйлығын алған?
5. Ол өмірде қандай адам болған?

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма. Қажетті сөздерді пайдаланып, сөйлемдерді аяқта.

Қажетті сөздер: көңіл бөлмеген, қиын, иеленген, қарсы шыққан, қоныс аударған, зерттеу жұмыстары, қарсы болған.

Гимназияда оқыған кезде Альберт ... оқушылар қатарына жатқызылған.

Ол «математика» мен «латын тілі» пәнінен басқа сабақтарға дұрыс... . Фотохимия заңдарын ашқаны және теориялық физика саласындағы ... үшін А. Эйнштейн 42 жасында Нобель сыйлығына... . Эйнштейн фашизмге 1933 жылы Германияны фашистер билеген кезде Америкаға Ғалым ядролық қару жасауға ашық

АЙТЫЛЫМ

10 -тапсырма. «Интервью» рөлдік ойыны. Оқушы мен Х. Харттың 9—10 үнқатымнан тұратын сұхбатын жүргізіңдер.

ЕСТЕ САҚТА!

«Эйнштейн заңы» атанған фотохимия заңын анықтаған. 42 жасында Нобель сыйлығына ие болған. Ол өмірде жаңғалақ, ұмытшақ, салдыр-салақ болған.

Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?

АЙТЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
Жағдаят: «EXPO-2017» көшпелі көрмесіне қатысып тұрған Мақсат Кәдірханның рөлін ойнап, тілшіге ойлап тапқан электронды киіз үйің туралы сұхбат бер.

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Жұптық жұмыс. Диалогті одағай сөздермен толықтырыңдар.

«Қаңбақ шал» ертегісі

Қаңбақ шал: ... кемпір! Ертең дәулер қонаққа келеді.

Кемпір: ... шал-ау, не береміз?

Қаңбақ шал: ... ойбайламай! «Үйде ет жоқ, не асамыз?»—десең — болды.

(Дәулер келеді)

Кемпір: ... шал-ай, не асамыз? Үйде дым жоқ!

Қаңбақ шал: ... сол да сөз боп па? Үлкен дәудің басын, ортаңғы дәудің төсін ас. Бол-маса досым дәудің өзін ас!

Дәулер: ... қашайық!

Қажетті сөздер: тәйт, әй, астапыралла, түү, ойпырмай, ойбай.

ОҚЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

- 3 -тапсырма.**
Сөйлемдерді қазақ тіліне аудар. Одағайлардың қандай мағынада жұмсалып тұрғанын айт.

Браво, хорошо поешь! Ура, снег идет! Надо же, опоздала! Ой, больно! Ужас, что это с тобой? Эй, тебе говорю! Хватит, не говори! Боже мой! Что он говорит? Браво, у тебя хороший голос! Эй, иди сюда! Ну, посмотри на меня!

АЙТЫЛЫМ

- 4 -тапсырма.**
Жағдаят: Сен академик А. Жұмаділдаевтің шәкіртісің. Оның жетекшілігімен ғылыми жоба қорғадың. Досың сенен жетекшің туралы сұрады. Осы тақырыпта диалог құрыңдар.

АЙТЫЛЫМ

- 5 -тапсырма.**
«Одағай сөздерді кім көп қолданады: қыздар ма, ұлдар ма?» деген сұрақтың төңірегінде пікірталас ұйымдастырыңдар.

Өзің ше? Қандай одағай сөздерді жиі қолданасың?

Батыр туса – ел ырысы

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма.
Берілген сұрақтарға жауап бер.

1. Ұлы Отан соғысы туралы естідің бе? Ол қай жылы басталды?
2. Сен Ұлы Отан соғысының қандай батырларын білесің?
3. «Ұлы Отан соғысының Батыры» атағын екі мәрте алған батырды білесің бе?
4. Батыр жазушылар туралы не білесің?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Суреттерге қарап, берілген сөздерден сөйлем құра.

Қажетті сөздер: батыр, ерлік жасаған, жазушы, ұшқыш, Ұлы Отан соғысы, мерген қыз, қатысқан, соғыс ардагері, құттықтау, жеңіс күні.

ЖАҢА СӨЗДЕР

алдыңғы шептегі, мәңгі есімзде,
шексіз, қару-жарақ, мақтан
тұтарлық

ТІЛДІК БАҒДАР

Еске түсір!

Көмекші есімдер үсті, асты, алды, арты, жаны, қасы, маңы, іші, сырты

Мысалдар үстелдің үсті, үстелдің асты, мектептің қасы, мектептің маңы, үйдің іші, үйдің сырты, үйдің алды, үйдің арты, үй маңы және т. б.

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма.

Мәтінді тыңда. Оқы. Түсінгеніңді баянда.

Ұлы Отан **соғысының** аяқталғанына 72 жыл болды. Отанын қорғаған жауынгерлердің батырлығы мәңгі есімізде қалмақ. Жауға қарсы шайқас алыстағы ауыл мен кең-байтақ далада да жүріп жатты.

Соғыс **жылдары** қазақ халқы Отанына, жеріне деген патриоттық сезімін, ұлттық мақтанышын дәлелдеді. Бес жүзден аса жерлесіміз қатысып, 97 жауынгер қазақ «Кеңес Одағының Батыры» атағын алды. Олар: Талғат Бигелдинов, Сергей Луганский, Иван Павлов, Мәншүк Мәметова, Әлия Молдағұлова және көптеген батырлар. Сонымен қатар қазақстандық 310, 314 **атқыштар дивизияларының** жауынгерлері де ерлікпен шайқасты. Бейсекбаев Бақтыораз — әуе атқышы, Қазақстан Республикасының Халық Қаһарманы, Ресей Федерациясының Батыры. Ол 1941 жылы 26 маусымда отқа оранған **ұшақты** жау танкілері мен қару-жарақ қоймасына бағыттап, ерліктің жарқын үлгісін көрсетті. 18 жастағы Жәнібек Елеусізов «Кеңес Одағының Батыры» атағын алған ең жас қазақ жауынгері. 1945 жылы **Рейхстагқа** ту тіккен Рақымжан Қошқарбаев 1999 жылы «Халық Қаһарманы» атағын алды. Жанқиярлық шайқастарда аталарымыз бен әкелеріміз ерлік жасап, Отанына деген шексіз сүйіспеншіліктерін көрсетті. Бұл — Қазақстанның бүгінгі жауынгерлері үшін мақтан тұтарлық үлгі.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ЖАЗЫЛЫМ

- 4 -тапсырма.**
Мәтінді және қосымша мәліметтерді пайдаланып, берілген кестені толтыр.

Аты-жөні	Өмір жылдары	Туған жері, оқыған оқу орны	Ерліктері
Рақымжан Қошқарбаев			
Талғат Бигелдинов			
Әлия Молдағұлова			
Мәншүк Мәметова			
Бақтыораз Бейсекбаев			

АЙТЫЛЫМ

- 5 -тапсырма.**
Мәтін мазмұны бойынша 7 сұрақ жаз. Парталас досың екеуің сұрақтар алмастырып, жауап беріңдер.

ЖАЗЫЛЫМ

- 7 -тапсырма.**
Мәтіндегі қою қаріппен берілген сөздерді көмекші есімдермен тіркестір. Осы сөздерден сөйлем құра.

АЙТЫЛЫМ

- 8 -тапсырма.**
Жағдаят: Сен Ұлы Отан соғысы туралы киноның жарнамасын көрдің. Саған өте ұнады. Сен досыңмен барғың келеді. Досыңа телефон шалып, киноға баруға келіс.

АЙТЫЛЫМ

- 9 -тапсырма.**
«Ұлы Отан соғысының батырлары» тақырыбы бойынша диалог құрыңдар.

АЙТЫЛЫМ

- 6 -тапсырма.**
«Батыр туса — ел ырысы» деген нақыл бойынша ой бөлісіңдер.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЕСТЕ САҚТА!

Жанқиярлық шайқастарда аталарымыз бен әкелеріміз ерліктерімен, Отанына деген шексіз сүйіспеншілігін көрсетті. 97 қазақ жауынгері қазақ «Кеңес Одағының Батыры» атағын алды.

Әзілхан Нұршайықов

3—4
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

1 -тапсырма. «Дидактикалық бәйге» Сұрақтарға жылдам жауап бер.

1. Биыл Ұлы Жеңіске неше жыл болады?
2. Кімдердің батырлығы мәңгі есімізде қалмақ?
3. Соғысқа қанша жерлесіміз қатысты?
4. Қанша қазақ жауынгері «Кеңес Одағының Батыры» атағын алды?
5. Өзің білетін Кеңес Одағының батырларын ата.
6. Бауыржан Момышұлы — кім?
7. Талғат Бигелдинов «Кеңес Одағының Батыры» атағын неше мәрте алды?
8. Мәншүк Мәметова қандай ерлік көрсетті?
9. Әлия Молдағұлова қайда тәрбиеленді?
10. Бақтыөраз Бейсекбаев қандай ерлік жасады?
11. «Кеңес Одағының Батыры» атағын алған ең жас қазақ жауынгерін ата?
12. Шамамен қанша ақын-жазушы соғысқа қатынасқан?
13. Рақымжан Қошқарбаев қай жылы «Халық Қаһарманы» атағын алды?

ЖАЗЫЛЫМ

2 -тапсырма. Көп нүктенің орнына жақша ішіндегі қажетті сөзді қойып жаз.

Хиуаз Доспанова ұшқыштық өмір жолын соғыстың ... (алдында, кейін, қатар) Оралдың аэроклубынан бастайды. Кейін әйгілі ұшқыш — Марина Раскова басқарған 46-гвардиялық полкінің ... (үсті, асты, құрамында) болады. Ол 300-ден астам әуе шайқасына қатысқан сол кездің өзінде теңдессіз ерлігі ... (жанында, үшін, артында) «қанатты қыз» атанған еді. Соғыстан (кейін, дейін, ішінде) лауазымды қызметтер атқарған Хиуаз Доспановаға 2004 жылы Елбасының Жарлығымен «Халық Қаһарманы» атағы берілген болатын.

ЖАҢА СӨЗДЕР

қатысу, әдеби қызметкер, бөлім меңгерушісі, төрағасы, майдан, туындылары

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Оқы.

Әзілхан Нұршайықов 1922 жылдың 15 желтоқсанында бұрынғы Семей облысында дүниеге келген. Ауыл мектебін бітіргеннен кейін Алматыдағы Тау-кен институтының жұмысшы факультетінде, Семейдегі Абай атындағы педагогикалық институтында оқыды.

Әзілхан Нұршайықов еңбек жолын мұғалім болып бастаған. 1947 — 1973 жылдары республикалық, облыстық газеттерде әдеби қызметкер, бөлім меңгерушісі, бас редактор қызметін атқарады.

Көп жылдар Қазақстан Жазушылар Одағы проза кеңесінің, жас әдебиетшілер кеңесінің төрағасы қызметін атқарған.

Әзілхан Нұршайықов шығармашылық жолын ақын, публицист ретінде бастаған. Өлеңдері мен очерктері, публицистикалық мақалалары аудандық, облыстық, республикалық баспасөзде, соғыс жылдарындағы майдан газеттерінде жарияланып тұрған.

Ол Ұлы Отан соғысына қатысқан жазушы. Қаһармандық рухта «Ақиқат пен аңыз» романы мен «Тоғыз толғау», «Ғажап адам», «Невель түбінде» және көптеген әңгіме, повестерін жазған. И.Буниннің шығармаларын, М.Шолоховтың «Адам тағдыры» туындыларын қазақ тіліне аударады. Ә. Нұршайықов II дәрежелі «Даңқ», «Құрмет белгісі», «Халықтар достығы», II дәрежелі «Отан соғысы» ордендерімен, бірнеше медальмен марапатталған.

Жазушының шығармалары негізінен Отан соғысы және еңбек ардагерлерінің өміріне арналған. Бұл бүгінгі жас ұрпақты патриоттыққа, еңбекшілдікке, адалдыққа тәрбиелейді. Көрнекті жазушы 2011 жылы қайтыс болды. Жазушының халыққа сыйлаған көркем туындылары, асыл мұрасы мәңгілік сақталады.

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беріңдер.

1. Әзілхан Нұршайықов қай соғысқа қатысқан?
2. Әзілхан Нұршайықов қай жылы туған?
3. Ол қай жерде дүниеге келген?
4. Жазушы қайда білім алған?
5. Әзілхан Нұршайықов қандай қызмет атқарған?

6. Оның шығармалары қайда жарияланып тұрған?
7. Жазушының Ұлы Отан соғысына байланысты жазылған қандай шығармасын білесің?
8. Ол кімнің шығармасын орыс тілінен аударды?
9. Әзілхан Нұршайықов немен марапатталған?
10. Көрнекті жазушы қай жылы қайтыс болған?
11. Оның шығармалары кімдердің өмірін үлгі етуге арналған?
12. Ол өзінің туындыларымен жас ұрпаққа қандай тәрбие беруді мақсат етті?

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Суреттерге сәйкес сөйлемдерді ретімен тауып жаз.

1)

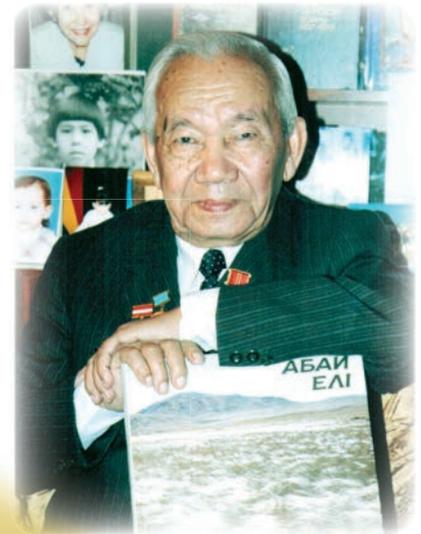
2)

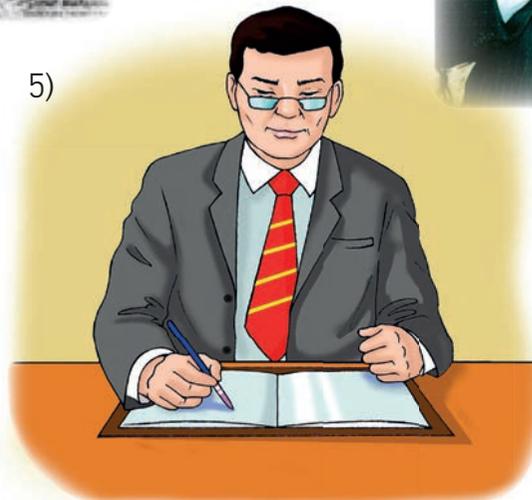
3)

6)

5)

4)

Ол Семейдегі Абай атындағы педагогикалық институтта оқыды. Өлеңдері мен очерктері, публицистикалық мақалалары республикалық баспасөзде, соғыс жылдарындағы майдан газеттерінде жарияланып тұрған. М. Шолоховтың «Адам тағдыры» атты туындысын қазақ тіліне аударды. Ә. Нұршайықов ІІ дәрежелі «Отан соғысы» орденімен, бірнеше медальмен марапатталған. Әзілхан Нұршайықов еңбек жолын мұғалім болып бастаған. Оның «Махаббат қызық мол жылдар» атты кітабы басылып шықты.

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтіндегі ақпараттың дұрыстығын тексер. Түсіндір.

Ақпарат	Иә	Жоқ
Әзілхан Нұршайықов 1922 жылдың 15 желтоқсанында туған.		
Ол Алматы облысында дүниеге келген		
Семейдегі Мұхтар Әуезов атындағы педагогикалық институтында оқыды.		
Ол — Ұлы Отан соғысына қатыспаған жазушы.		
Әзілхан Нұршайықов еңбек жолын дәрігер болып бастаған.		
Көп жылдар Қазақстан Жазушылар Одағы проза кеңесінің, жас әдебиетшілер кеңесінің төрағасы қызметін атқарған.		
Ол Әдебиет және өнер институтында ғылыми қызметкер болып еткен.		
Әзілхан Нұршайықов шығармашылық жолын мұғалім ретінде бастаған.		
Оның шығармалары баспасөзде, газеттерде жарияланып тұрған.		
Тың игерушілердің өміріне арналған алғашқы очерктер жинағы — «Махаббат жыры» 1956 жылы жарық көрген.		
Әзілхан Нұршайықов ІІ дәрежелі «Отан соғысы» орденімен, бірнеше медальмен марапатталған.		
Жазушының шығармалары негізінен Отан соғысы және еңбек ардагерлерінің өмірін үлгі етуге арналған.		
Көрнекті жазушы 2011 жылы қайтыс болды.		

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Мәтін бойынша «Қос жазба» күнделігін толтырыңдар. Түсіндіріңдер.

Үзінді	Түсініктеме

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма.
«Кім жылдам?» ойыны. Мұғалім көмекші есімдерді атайды, сендер ол көмекші есімдермен сөз тіркестерін, сөз тіркестерінен сөйлем құраңдар. Сөз тіркесі мен сөйлемді тез әрі дұрыс құраған оқушы жеңімпаз атанады.

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма.
«Көрнекті жазушы» деген тақырыпта ақпараттық мәтін жаз.

Талаптар:

- мәтін кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды бөлімнен құралуы шарт;
- тақырып дәйектелуі керек;
- баяндау стилі нақты болуы шарт;
- көріктеуіш тілдік құралдарды қолдана білу;
- көлемі 100—150 сөз.

ЕСТЕ САҚТА!

Әзілхан Нұршайықов шығармашылық жолын ақын, публицист ретінде бастаған. Жазушы Ұлы Отан соғысына қатысқан. Жазушының шығармалары соғыс және еңбек ардагерлерінің өміріне арналған. Жазушы халыққа көркем туындылар сыйлаған.

«Ақжарат пен аңыз»

5—6
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

- 1 -тапсырма.**
Берілген суреттер бойынша диалог құрасыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

- 2 -тапсырма.**
Көп нүктенің орнына тиісті қосымшаны жалғап жаз.

Мәметова Мәншүк Жиенғалиқызы 1922 жылы Батыс Қазақстан облысы.... Орал ауданын.... туған. Мәншүк..... ата-анасы ерте қайтыс болып, тәтесі бауырына басады. Ұлы Отан соғысы басталған кезде Мәншүк медицина институтын..... оқиды. 1942 жылы өз еркімен майдан.... аттанады. 1944 жылы 1 наурызда сержант М. Мәметова ерлікпен қаза тапқаннан кейін «Кеңес Одағы.... Батыры» атағы берілді.

Ұлы Отан соғысы 1945 жылы 9 мамырда Кеңес елінің жеңісі.... аяқталды. Бұл — нағыз Ұлы Жеңіс болды. Бұл күн — Қазақстан Республикасы... да мереке күндерінің бірі.

ЖАҢА СӨЗДЕР

қаһармандық, даңқты, шынайы, қолбасшы, тәкаппар, өтірік айтпайтын, алып тұлға

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Түсінгеніңді баянда.

Әзілхан Нұршайықовтың «Ақиқат пен аңыз» романы — қаһармандық рухтағы шығармалардың бірі. Бұл шығармада Ұлы Отан соғысының даңқты қаһарманы, гвардия полковнигі Бауыржан Момышұлының азаматтық, ерлік тұлғасы ашылады. Жазушы Бауыржанның жастық шағынан бастап, Ұлы Отан соғысы жылдары кезеңі, бейбіт өмірге дейінгі ұлағатты өмір жолын шынайы фактілермен баяндайды. Романның жазылу формасы да ерекше: бүкіл оқиға автор мен кейіпкердің диалогіне құрылған.

Шығарманың бас кейіпкері — Бауыржан Момышұлы — Кеңес Одағының Батыры, жазушы. Ол Екінші дүниежүзілік соғыстың даңқты жауынгері, әскери қолбасшы, стратег, тактик болған. Шығармада Бауыржан өз айтқанынан қайтпайтын, өр мінезді кісі болғанын көрсетеді. Ол жас кезінен әкесінің сөздерін жадында сақтап өскен. Өлсе де, өтірік айтпайтын, жамандық ойламайтын ақ жүректі кісі болған.

Міне, өмірге осындай тамаша туынды әкелген Әзілхан Нұршайықов — әлем әдебиетіндегі алып тұлға.

ЖАЗЫЛЫМ ОҚЫЛЫМ

4 -тапсырма. Берілген сөздерді мәтінде келу ретіне қарай орналастыр.

Екінші дүниежүзілік, даңқты, әскери қолбасшы, бейбіт өмірге, ерлік, өтірік айтпайтын, жастық шағы, тамаша туынды, кейіпкердің диалогі, қаһармандық.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

5 -тапсырма. Сөздер мен сөз тіркестерін мағынасына қарай сәйкестендір.

қаһармандық рухтағы
азаматтық тұлғасы
Ұлы Отан соғысы
кейіпкердің диалогі
Кеңес Одағының.
Екінші дүниежүзілік
өр мінезді, ақ жүректі
әкесінің сөздерін
әлем әдебиетіндегі

жылдары
соғыстың
батыры, жазушы
алып тұлға
жадында сақтап
ашылады
шығармаларының бірі
кісі болған

6 -тапсырма.
Мәтіндегі ақпаратты «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып айт.

Пікір. Оқыған мәтін бойынша өз пікіріңді бір сөйлеммен жаз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.

Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.

Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

7 -тапсырма.
Қажетті сөздерді қойып жаз.

Қажетті сөздер: өтірік, Қызыл Армия, бастауыш, полк, жадында, хатшысы, жұмыс.

Ол жас кезінен бастап әкесінің сөздерін сақтап өскен. Өлсе де, айтпайтын, жамандық ойламайтын ақ жүректі кісі болған. 1928—1930 жылдары мектепте сабақ береді. Біраз уақыт аудандық атқару комитетінің жауапты ретінде қызмет атқарады. Аудандық милицияда 6 айдай істейді. 1932—1934 жылдар қатарында қызмет етеді. 1933 жылы мектебін бітіреді.

ЖАЗЫЛЫМ

8 -тапсырма.
«Аукцион» ойыны. Екі топқа бөлініңдер. Сөздерді бөлек-бөлек қағазға жазыңдар. Қарсы топтан қағазға жазылған сөзге қанша ұпай беретінін сұраңдар. Ең көп ұпай берген ойыншыға сөзді көрсетіңдер. Ол сол сөздің аудармасын айтып, сөйлем құрауы қажет. Команда дұрыс жауап берсе, берілген ұпайлар команданың қорына көшеді. Дұрыс жауап бермесе, ұпай екінші командаға көшеді. Ең көп ұпай жинаған команда жеңімпаз атанады.

АЙТЫЛЫМ

9 -тапсырма.
«ПОПС» формуласын қолданып, мәтіндегі ақпараттар бойынша өз пікіріңді дәлелде.

Бірінші сөйлем. «Менің ойымша....».

Екінші сөйлем. «Себебі мен оны деп түсінемін».

Үшінші сөйлем. «Оны мен деген фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын».

Соңғы сөйлем. «Осыған байланысты мен ... деген шешімге келдім».

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

ЕСТЕ САҚТА!

Әзілхан Нұршайықов — қазақ әдебиетіндегі алып тұлға. Әзілхан Нұршайықовтың «Ақиқат пен аңыз» романы — қаһармандық рухтағы шығармалардың бірі. Бұл шығарма Ұлы Отан соғысының даңқты қаһарманы, гвардия полковнигі Бауыржан Момышұлы туралы.

Батырмен сұхбат

7—8
САБАҚ

МӘТІНАЛДЫ ЖҰМЫС

АЙТЫЛЫМ

1 -тапсырма. Сұрақтарға жауап бер.

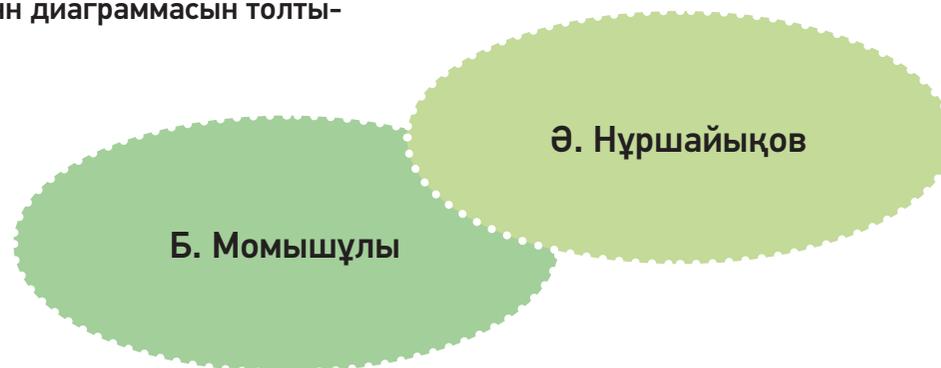
1. Әзілхан Нұршайықовтың «Ақиқат пен аңыз» романы — қандай шығарма?
2. Бұл шығармада кімнің азаматтық, ерлік тұлғасы ашылады?
3. Бауыржанның жастық шағы, Ұлы Отан соғысы жылдары қалай баяндалады?
4. Роман қандай формада жазылған?
5. Бауыржанның мінезі қандай болған?

ЖАҢА СӨЗДЕР

дереу, жарақаттанған, жөнелту, жан ұшыру, ес-түсімді, етпетпен, алден уақытта

ЖАЗЫЛЫМ АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма. Суретке қара. Венн диаграммасын толтырып айт

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

3 -тапсырма. Мәтінді тыңда. Түсінгеніңді баянда. Мәтін бойынша жоспар құра.

Мен екі рет ауыр жарақаттанған кісімін. Бірақ екеуінде де саптан шықпадым. 1942 жылы полк командирі кезімде омыртқама оқ тиді. Санбатқа жеткізгенше ес-түсімді білген жоқпын. Есімді жисам — етпетімнен жатыр екенмін. Бас жағымда дәрігер бірдеңе деп баж-бұж етіп тұр. Бақсам — сөзі мен туралы екен: «Бұл кісіні дереу госпитальға жіберу керек», — деп безек қағады.

— Сонша не боп қапты? — дедім дәрігерге.
— Омыртқаңызда оқ қадалып тұр, жолдас капитан, — деді дәрігер одан сайын дегбірі кетіп. — Сізді дереу госпитальға жөнелтуіміз керек.
Тістеніп, әрең дегенде қолымды жеткізіп, арқамды сипасам, расында да оқ бар екен.

— Скальпелің бар ма? — дедім дәрігерге.
— Жоқ.
— Өткір бәкің бар ма?
— Жоқ.
— Ұстараның жүзі бар ма?
— Бар.
— Ендеше, соны спиртпен шай да оқ тұрған жердің етін кес!

— Олай етуге болмайды, жолдас капитан...
— Болады! Бұйырамын! Орындамасаң — атамын! — деп, етпеттеп жатқан күйімде оң жақ жамбасымдағы кабураның аузын ағыта бастадым. «Батырға да жан керек» деген емес пе, дәрігер дереу айтқанымды істеуге кірісті. Ол арқамды кескілей бастағанда пистолеттің сабын сындырардай қысып, тісім шықырлап мен жаттым.

— Мінеки, жолдас капитан, оғыңыз! — деп, дәрігер әлден уақытта омыртқама тірелген оқты алып, алақаныма салды.
Жарамды таңдырып алып, арқамнан алынған оқты мені санбатқа жеткізген «Блоха» деген жауынгерімнің қолына ұстата салып, жаумен ауыр ұрыс жүргізіп жатқан полкке қайтадан жеттім. Бірнеше күн қатарынан жаумен жағаласып, жан ұшырып жүргенде арқамдағы жараны ұмытып та кеттім. Ол бірде суланып, бірде қара қотырланып, бірде қыши бастап, өзінен-өзі жазылып та бітті.

(«Ақиқат пен аңыз» романынан)

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
Сөздікке қарап, мәтіннен берілген сөздердің синонимдік қатарын тап.
Сұраулы сөйлемдер құрап жаз.

Тез, жараланған, жіберуіміз, жан ұшырып, айығып, ес-түсімді, безек қағады, етпеттеп, аша бастадым, біраз уақытта, шайқас

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма.
Сөздерді топтастыр (зат есім, етістік, көмекші есім).

Батыр, үсті, жазған, ерлік, соғыс, асты, маңында, марапатталған, ішінде, ұрыс, шығарған, жазушы, ұмытып кетті, сыртында, жара, сақтаған, оқ, бәкі, кес, қасында.

АЙТЫЛЫМ

6 -тапсырма. Мәтіннен өзің үшін маңызды деп санайтын сөйлемдерді тауып, себебін түсіндір.

ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма. «Кім көп біледі? ойыны». Ойынның шарты: 2—3 минуттың ішінде тақырыпқа қатысты сөздерді дәптерге жазып шық. Сөзді көп әрі дұрыс жазған ойыншы жеңімпаз атанады. Бір-біріңді тексерулеріңе болады.

АЙТЫЛЫМ

8 -тапсырма. Берілген үзіндідегі Бауыржанның әрекеті және өлең мазмұны бойынша ойталқы өткізіндер. Өлеңді жаттап алыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

9 -тапсырма. Бауыржан Момышұлы туралы қосымша мәлімет жина. «Ол қандай адам болған?» деген сұраққа жауап беріп, диаграмманы толтыр. Мәтін құрап жаз.

Талаптар:

1. көлемі — 4-6 сөйлем;
2. көмекші есімдерді пайдалан;
3. міндетті түрде жаңа сөздерді қолдан.

МӘТІНСОҒЫ ЖҰМЫС

Бауыржан

Ақынның ақ сұңқардай жүрегі бар,
Алқындым бір көруге болып құмар.
Көктемде күркіреген күн дауысын
Жер естіп, желкілдеген гүл ынтызар.

Ойы бар бірде дауыл, бірде жалын,
Теңіздей тебіренткен терең жанын.
Алғандай бойға жиып бар қуатын,
Кешегі өзі кешкен уақиғаның.

Кейде ол көк семсерлі генералдай,
Кейде ол күй көңілді ақын жандай.
Өмірдің о шеті мен бұ шетіне
Өресі өрен ойдың таралғандай.

(Қасым Аманжолов)

ЕСТЕ САҚТА!

Мен екі рет ауыр жарақаттанған кісімін. Бірақ екеуінде де саптан шыққаным жоқ. 1942 жылы полк командирі кезімде омыртқама оқ тиді. «Батырға да жан керек» деген, дәрігер дереу айтқанымды істеуге кірісті.

Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?

ТЫҢДАЛЫМ ОҚЫЛЫМ

1 -тапсырма.

Мәтінді тыңда. Тақырып қой. Сұрақтарға жауап бер.

Бауыржан бұрын Дзержинский көшесіндегі шағындау пәтерде тұрса керек. Қалалық кеңес кеңірек пәтер сұрайды. Бір күні оған қалалық кеңестің қызметкері телефон соғып, «Сіздің өтінішіңіз орындалды. Келіп, кең пәтердің ордерін алыңыз», — дейді.

Бауыржан барып, бес бөлмелі пәтердің ордерін алады. Пәтерімді көрейін деп жаңа үйге барса, есік алдында мұңайып тұрған қартаң орыс әйеліне кездеседі.

— Неге мұңайып тұрсыз, шешей? — дейді ойында ештеңе жоқ Бауыржан әйелдің қасына тоқтап.

Әйел қалалық кеңестің осыдан екі бөлмелі пәтер бермек боп уәде етіп келгенін, бірақ дәл ордер берерде ол уәделерінен тайқып қалғанын айтады:

— Маған деген үйді бір үш бөлмелік пәтермен біріктіріп, бір полковникке беріпті. Қайтейін, менің де балам соғыста өліп еді. Әрине, ол — солдат еді, — дейді.

Мұны естігенде Бауыржанның түгі сыртына теуіп шыға келеді. Жирен мұрты едірейіп, электр сымының біріне бірін жақындатқан екі ұшындай болып, шытыр-шытыр ете қалады:

— Мұңаймаңыз, шеше, қазір ордер беретін жерге барыңыз. Пәтеріңіз өзіңізге тиеді, — дейді де Бауыржан мініп келген мәшинесіне отырып алып, қайтадан қалалық кеңеске тартады.

— Мен: «Маған біреуге берілген пәтерлерді бер!» деген жоқпын! — дейді ол бағана қолына ордер ұстатқан қызметкерге келіп. — Мына ордерді жыртыңыз да пәтерді бұрын уәде етілген адамдарға беріңіз! — деп ол қолындағы ордерді қайтарып береді.

Бауыржан қалалық кеңестен не сұрады?

- А) үлкендеу пәтер
- Ә) екі қабатты үй
- Б) мәшине
- С) алты бөлмелі пәтер

Бауыржан неге ашуланды?

- А) қарт ананы көргенде
- Ә) кезексіз алған пәтерге
- Б) ананың сөзіне
- С) пәтер ұнамады

Батыр не істеді?

- А) ананың сөзін тыңдады
- Ә) қалалық кеңеске қайта барды
- Б) ордерді қайтарып берді
- С) кеңірек пәтер сұрады

АЙТЫЛЫМ

2 -тапсырма.
Мәтіндегі ақпаратты «Төрт сөйлем» тәсілін пайдаланып айт.

Пікір. Оқыған мәтін бойынша пікіріңді бір сөйлеммен жаз.

Дәлел. Өз пікіріңді бір сөйлеммен дәлелде.

Мысал. Пікіріңді өмірмен байланыстырып, мысал келтір.

Қорытынды. Тақырып бойынша қорытынды жаз.

ЖАЗЫЛЫМ

3 -тапсырма.
«Батырлар» тақырыбына синквейн дайындаңдар.

Бес жолды тақпақтың құрылымы:

1. Тақырыпқа қатысты бір зат есім.
2. Бірінші зат есімге екі сын есім.
3. Бірінші зат есімге қатысты үш етістік.
4. Бірінші зат есімді суреттеп толықтыратын төрт кілт сөз.
5. Тақырыпты сипаттайтын бір синоним немесе метафора (зат есім).

АЙТЫЛЫМ

4 -тапсырма.
«Ел үмітін ер ақтар, ер атағын ел сақтар» деген тақырып төңірегінде пікірталас ұйымдастырыңдар.

ЖАЗЫЛЫМ

5 -тапсырма.
«Қосжазба» күнделігін пайдаланып, Бауыржан Момышұлының нақыл сөздеріне түсініктеме жаз.

Дәйексөз	Түсініктеме
Ерлік — тәрбие жемісі.	
Мықты ерік-жігер — жеңістің серігі.	
Есімі елдің жүрегінде сақталған ер ғана бақытты.	

ЖАЗЫЛЫМ

6 -тапсырма.

«Шығарма» ойыны. Мұғалім оқушыларға таза қағаз таратып: «Маған ұнайтын батырлар» тақырыбы бойынша мұғалім сұрақ қояды. Мысалы: Не? Оқушылар осы сұраққа жауап беретін бір сөзді жазып, жазғанын келесі оқушыға көрінбейтіндей етіп қағазды бүктеп, қасындағы балаға береді. Жүргізуші келесі сұрақты қояды. Мысалы: Қандай? Екінші оқушы да жауабын жазып, қағазды бүктеп, келесіге береді. Келесі сұрақ «Не істейді?» болуы мүмкін. Осылай қайталана береді. Соңында қағазда құрастырылған мәтін оқылады. Ойынның мақсаты: тақырып бойынша сөздерді қайталау, жазу, сөйлем құрау. Әр парақта түрлі мәтін құрастырылып шығуы мүмкін. Ол мұғалімнің сұрақтарды дайындауына, балалардың тақырыпты меңгеруіне байланысты.

АЙТЫЛЫМ ЖАЗЫЛЫМ

7 -тапсырма.

Бауыржан Момышұлы мұражайлары туралы фотоколлаж дайында. Бір мұражай туралы айтып бер.

БІЛГЕНГЕ МАРЖАН...

«Мен істедім», — дегенше,
«Мың істеді», — десеңші,
«Мың істеді», — дегенше,
«Ер істеді», — десеңші,
«Ер істеді», — дегенше,
«Ел істеді», — десеңші.
Мен мыңдікі болмасам,
Ер елдікі болмаса:
«Кім істеді», — дер едің?

Мазмұны

7. ҒАЛАМТОРМЕН ДҰРЫС ЖҰМЫС ЖАСАУ — МӘДЕНИЕТ

1—2-сабақ. Ғаламторды пайдаланамын	4
3—4-сабақ. Онлайн сөздігін қарадың ба?	9
5—6-сабақ. Электронды кітапханадан Жюль Верн шығармасын оқыдым	14
7—8-сабақ. «Әлемді шарлау» туралы әлемдік әңгіме	18
9—10-сабақ. Балаларға арналған сайттар.....	24
11-сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?.....	27

8. МУЗЫКА. ҚАЗАҚТЫҢ КИЕЛІ ДОМБЫРАСЫ

1. Жансүгіров «Күйші» поэмасы (үзінді)

1—2-сабақ. Маған классикалық музыка ұнайды	28
3—4-сабақ. Қазақтың әншілік өнері	32
5—6-сабақ. Күй — қазақтың жан серігі, сырласы	36
7—8-сабақ. Әлемге танымал «Ұлытау»	40
9—10-сабақ. Опера театрына барамын	45
11—12-сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?	48

9. ТӨРТ ТҮЛІК МАЛ МЕН ЕГІНШІЛІК — ЕЛ БЕРЕКЕСІ

1—2-сабақ. Ақ бидай	50
3—4-сабақ. Егінің бастары	53
5—6-сабақ. Жылқы — ер қанаты	56
7—8-сабақ. Төрт түліктің пайдасы	60
9—10-сабақ. Шығанақ Берсиев — атақты диқан	64
11—12-сабақ. Ғабиден Мұстафин Шығанақ (романнан үзінді)	67
13-сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?	70

10. НАУРЫЗ МЕЙРАМЫ. АҚ МОЛ БОЛСЫН! ҰЛЫС ОҢ БОЛСЫН!

1—2-сабақ. Наурыз — Ұлыстың Ұлы күні!	72
3—4-сабақ. Наурыzkөже ішеміз	78
5—6-сабақ. Наурыз-думан	81
7—8-сабақ. Наурыз бен ақпан	85
9—10-сабақ. Наурыздың сәні — зергерлік бұйымдар	88
11-сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?	92

11. ЖАСТЫҚТЫҢ ОТЫ, ҚАЙДАСЫҢ?

М. Жұмабаев «Мен жастарға сенемін» өлеңі

1—2-сабақ. Мен Қазақстанның болашағымын	94
3—4-сабақ. Ел ертеңі — білімді жастар	98
5—6-сабақ. Мағжан — ұлы ақын	102
7—8-сабақ. «Мен жастарға сенемін»	107
9—10-сабақ. Еліміздің келешегі жастардың қолында	110
11-сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?	114

12. ҒЫЛЫМ МЕН ТЕХНИКАНЫҢ СОҢҒЫ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

1—2-сабақ. Жаңа технология жетістіктері	118
3—4-сабақ. Ең жас ғалымдар	121
5—6-сабақ. Жас өнертапқыштар	124
7—8-сабақ. Академиктің стипендиясы	128
9—10-сабақ. Майкл Х. Харт. Альберт Эйнштейн.....	132
11 сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?	136

13. БАТЫР ТУСА — ЕЛ ЫРЫСЫ

1—2-сабақ. Батыр туса — ел ырысы	139
3—4-сабақ. Әзілхан Нұршайықов	140
5—6-сабақ. «Ақиқат пен аңыз»	145
7—8-сабақ. Батырмен сұхбат	148
9—10-сабақ. Нәтиже сабақ. Мен не үйрендім?	151

Оқу басылымы	Учебное издание
Ф. Ш. Оразбаева, Ж. Т. Дәулетбекова, Р. С. Рахметова, А. Қ. Рауандина, Б. Қ. Мукеева	Ф. Ш. Оразбаева, Ж. Т. Даулетбекова, Р. С. Рахметова, А. К. Рауандина, Б. К. Мукеева
Қазақ тілі мен әдебиеті: Бәйшешек. Оқулық 2-бөлім	Қазақ тілі мен әдебиеті: Байшешек. Учебник Часть 2
Қазақ тілінен басқа тілде оқытылатын 11 жылдық жалпы білім беретін мектептің 7-сыныбына арналған	Для 7 класса 11-летней общеобразовательной школы с неказахским языком обучения
Әдіскер Б. Қ. Мукеева Редактор Г. Қ. Омарбекова Суретшілер: А. Айтжанов, Р. Байбекова, М. Дильманов, В. Самаркина, И. Киянова, Е. Рагозина, М. Мирошников, В. Самаркина Фотосуретші П. Михеев Мұқаба әрленімі Д. Н. Буксикова Техникалық редактор Д. К. Тынбаев Беттеуші Д. К. Тынбаев, С. Қыдырбай	Методист Б. К. Мукеева Редактор Г. К. Омарбекова Художники: А. Айтжанов, Р. Байбекова, М. Дильманов, В. Самаркина, И. Киянова, Е. Рагозина, М. Мирошников, В. Самаркина Фотограф П. Михеев Дизайн обложки Д. Н. Буксикова Технический редактор Д. К. Тынбаев Компьютерная верстка Д. К. Тынбаев, С. Кыдырбай
03.06.20 басылымға жіберілді. 60×90 ⅞ форматы. Офсеттік басылым. «DIN» қаріп түрі. Офсетті қағаз. Шартты баспа табағы 14.5 Қосымша таралымы 7 000 «Реформа» ЖШС-нде басылған.	Подписано в печать 03.06.20. Формат 60×90 ⅞. Печать офсетная. Гарнитура «DIN». Бумага офсетная Усл. печ. л. 14.5 Дополнительный тираж 7 000 Отпечатано ТОО «Реформа»
«Көкжиек-Горизонт» ЖШС, 050022, Алматы қ., Сейфуллина даңғылы, 597 А үй тел. +7 (727) 220 76 60 www.kokziek-gorizont.com	ТОО «Көкжиек-Горизонт», 050022, г. Алматы, проспект Сейфуллина, дом 597 А тел. +7 (727) 220 76 60 www.kokziek-gorizont.com